

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Huisvesting van immigranten in Nederland: Een frameanalyse van de berichtgeving in kranten over het huisvesten van vluchtelingen en immigranten in Nederland tussen 1956 en 2015

de Wit, Anne

Citation

De Wit, A. (2022). *Huisvesting van immigranten in Nederland: Een frameanalyse van de berichtgeving in kranten over het huisvesten van vluchtelingen en immigranten in Nederland tussen 1956 en 2015*.

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [License to inclusion and publication of a Bachelor or Master thesis in the Leiden University Student Repository](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3562584>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Huisvesting van immigranten in Nederland

Een frameanalyse van de berichtgeving in kranten over het huisvesten van vluchtelingen en immigranten in Nederland tussen 1956 en 2015

Governance of Migration and Diversity

Prof. dr. M.L.J.C. Schrover

20 ECTS

Woordenaantal: 19346

Anne de Wit

s1629034

anne-dewit@hotmail.com

5 december 2022

**Universiteit
Leiden**

Instituut voor Geschiedenis

Inhoudsopgave

Inleiding	5
Vraagstelling.....	6
Historiografie.....	6
Theoretisch kader.....	10
Materiaal en methode.....	12
Bronkritiek.....	16
Hoofdstuk 1: Woningnood en beleid	19
1.1 Woningnood.....	19
1.2 Spreidingsbeleid.....	20
1.3 Integratiebeleid.....	22
Hoofdstuk 2: De Hongaren – 1956	24
2.1 Historische context	24
2.2 Krantenanalyse.....	24
2.3 Deelconclusie.....	27
Hoofdstuk 3: De Surinamers – 1975	29
3.1 Historische context	29
3.2 Krantenanalyse.....	31
3.3 Deelconclusie.....	36
Hoofdstuk 4: De Vietnamezen – 1979	38
4.1 Historische context	38
4.2 Krantenanalyse	39
4.3 Deelconclusie.....	43
Hoofdstuk 5: De Joegoslaven – 1993	45
5.1 Historische context	45
5.2 Krantenanalyse.....	46
5.3 Deelconclusie.....	52
Hoofdstuk 6: De Syriërs – 2015	55
6.1 Historische context	55
6.2 Krantenanalyse	56
6.3 Deelconclusie.....	64

Conclusie	66
Verwijzingen	72
Literatuur.....	72
Krantenartikelen per geanalyseerd jaar.....	78
Overige krantenartikelen.....	84

Inleiding

De woningnood in Nederland is al sinds de Tweede Wereldoorlog een probleem. Niet zelden worden deze tekorten in relatie gebracht met migrantengroepen: ‘Statushouder legt extra druk op vastgelopen woningmarkt’¹, ‘Migrant zet woningmarkt verder onder druk, vreest Nederlander’², en ‘Grote druk van asielzoekers op huisvesting, gescheiden ouders naar daklozenopvang’³. Deze krantenkoppen suggereren dat migranten druk zouden leggen op de woningmarkt. In veel artikelen worden andere redenen aangedragen voor de woningnood, zoals de ouderen die langer in hun grote woningen blijven wonen, steeds meer gescheiden ouders die beide een aparte woning nodig hebben slecht beleid. Zo is de bouw van sociale huurwoningen de afgelopen decennia drastisch gedaald vanwege de privatisering van de woningcorporaties. Daarnaast werd in 2013 de verhuurdersheffing ingevoerd die betaald moest worden door corporaties voor sociale huurwoningen. Om deze reden en het winstoogmerk verkochten corporaties hun sociale huurwoningen of verhoogden ze de huur.⁴ Een ander gevolg hiervan is dat er sinds 2013 de helft minder sociale huurwoningen worden gebouwd. Statushouders worden ten onrechte tot zondebok van de wooncrisis gemaakt, vindt stadsgeograaf Cody Hochstenbach.⁵ Ook Peter Boelhauer, hoogleraar woningmarkt aan de TU Delft, vindt dat de schuld van de tekorten bij de overheid ligt, die de afgelopen jaren de woningbouw juist zou hebben afgeremd.⁶

Er zijn ook artikelen waarin de oorzaak van de woningnood gezocht wordt bij het gebruik van vierkante meters: Nederlanders wonen steeds ruimer. In 1993 schreef Jeroen Trommelen in *de Volkskrant* dat Nederland niet vol is maar dat er steeds minder mensen per vierkante meter wonen. In 1947 woonden er gemiddeld 4,3 mensen in een huis, in 1988 was dit nog maar 2,5.⁷ Jeroen Trommelen stelde dat de discussie over woningnood niet gaat over ruimte maar over de verdeling van welvaart.⁸ Josta van Bockxmeer en Leon de Korte schreven in *De Correspondent*

¹ M. Remie, ‘Statushouder legt extra druk op vastgelopen woningmarkt’, *NRC Handelsblad*, 14 september 2021.

² T. den Hartog, ‘Migrant zet woningmarkt verder onder druk, vreest Nederlander’, *Algemeen Dagblad*, 20 januari 2020.

³ V. Bartels en V. Triest, ‘Grote druk van asielzoekers op huisvesting, gescheiden ouders naar daklozenopvang’, *De Telegraaf*, 12 januari 2021.

⁴ T. Rueb en Y. Oulad Messaoud, ‘Pikken migranten echt ‘onze’ woningen in?’, *NPO3 Propaganda*. Datum onbekend.

⁵ C. Hochstenbach, ‘Niet migranten, maar politici veroorzaken het woningtekort’, *OneWorld*, 31 augustus 2021.

⁶ J. Visser, ‘De huidige woningnood had deels voorkomen kunnen worden, zegt deze hoogleraar’, *De Correspondent*, 15 mei 2019.

⁷ J. Trommelen, ‘Waarom Nederland niet vol is’, *De Volkskrant*, 28 juli 1993.

⁸ *Ibidem*.

over deze zelfde stelling. Een miljoen huizen erbij bouwen hoeft niet de enige oplossing te zijn voor de woningnood: de vierkante meters beter verdelen is ook een mogelijkheid.

Hoe werd er de afgelopen decennia geschreven over de huisvestingsproblemen in relatie tot vluchtelingen? Om daar achter te komen ga ik kijken hoe er over verschillende groepen vluchtelingen werd geschreven in kranten en wat de dominante frames zijn.

Vraagstelling

De hoofdvraag van dit onderzoek luidt: is het discours omtrent de vluchtelingen in relatie tot huisvesting in Nederland veranderd in de periode na 1950? Zo ja, welke factoren droegen hieraan bij en welke veranderingen in frames kunnen we zien? In dit onderzoek wordt gekeken naar de periode na 1950. Zo worden, omwille van de omvang van dit onderzoek, de vluchtelingen tijdens en direct na de Tweede Wereldoorlog buiten beschouwing gelaten. Ik analyseer vijf groepen waarbij een piek te zien is in de berichtgeving in kranten. De verschillende groepen waarnaar ik heb gekeken zijn de Hongaren, de Surinamers, de Vietnamezen, de Joegoslaven en de Syriërs. Bij het kopje materiaal en methode zal ik de keuze voor deze groepen nader toelichten. Ik heb per groep een kwalitatieve analyse gedaan van krantenartikelen en gekeken naar de veranderingen in het discours en de gebruikte frames. Een aantal vragen waren de leidraad bij het analyseren van de krantenartikelen: Wat was de aanleiding van het artikel? Wat was het sentiment? Veranderde de deelnemers aan het debat, werden dat er meer of juist minder? Welke argumenten en retoriek werd er gebruikt? Veranderde het sentiment en de beeldvorming door de jaren heen? Welke frames zijn overheersend?

Historiografie

Overzichtswerken over immigratie gaan slechts beperkt in op huisvesting.⁹ Wat betreft de huisvesting van vluchtelingen en andere immigranten is de dissertatie van Jansen belangrijk.¹⁰ Jansen onderzoekt de huisvesting van migranten tussen 1945 en 1995. Hoe werden zij behandeld en welke kansen kregen de nieuwkomers op de woningmarkt? Jansen stelt dat gelijke rechten niet perse tot gelijke kansen leidden. Naast dat er woningen gereserveerd werden voor migranten waren

⁹ L. Lucassen en R. Penninx, *Nieuwkomers, nakomelingen, Nederlanders. Immigranten in Nederland 1550-1993*, (Amsterdam 1994); H. L. M. Obdeijn en M. Schrover, *Komen en gaan. Immigratie en emigratie in Nederland vanaf 1550* (Amsterdam 2008); L. Lucassen en J. Lucassen, *Vijf eeuwen migratie: een verhaal van winnaars en verliezers* (Amsterdam 2018).

¹⁰ J. Jansen, *Bepaalde huisvesting : een geschiedenis van opvang en huisvesting van immigranten in Nederland, 1945-1995* (Amsterdam 2006).

er ook zeer beperkende regels en vond er niet zelden uitsluiting plaats.¹¹ De studie van Heringa en Knoop Pathuis over discriminatie bij het toewijzen van huisvesting stelt dat er vaak ruimte was voor een ‘informeel plaatsingsbeleid’.¹² Ook Huizinga en De Boer en Smit stellen dat er veel discriminerende praktijken plaatsvonden bij het toewijzen van woningen. Vaak gebeurde dit achter gesloten deuren omdat dit strafbaar was.¹³ Er zijn diverse onderzoeken gedaan naar de huisvesting van etnische minderheden en de verdeling van woningen.¹⁴ De dissertatie van Smit gaat in op de relatie tussen de positie op de arbeidsmarkt en de positie op de woningmarkt. Deze is volgens Smit minder voor de hand liggend dan vaak gedacht wordt. Een lage positie op de arbeidsmarkt zou volgens Smit niet perse leiden tot slechte huisvesting omdat de overheid sterker intervenueert op de woningmarkt dan op de arbeidsmarkt.¹⁵ Immigranten, stelde Smit, hadden vaak een minder goede onderhandelingspositie, waren niet goed op de hoogte van de regels en mogelijkheden en werden regelmatig gediscrimineerd.¹⁶ Ook wijst Smit op de grote kloof die er was tussen het officiële huisvestingsbeleid en de praktijk.¹⁷ Als gevolg van de aanhoudende woningnood volgde meer beleid op het gebied van de volkshuisvesting. Hier zijn vele studies aan geweid.¹⁸

¹¹ Jansen, *Bepaalde huisvesting*.

¹² A. W. Heringa en T. Knoop Pathuis, ‘Huisvesting en discriminatie’, in: *NJCM Bulletin Nederlands Tijdschrift voor Mensenrechten*, 6:5 (1981), 277-301.

¹³ A. Huizinga en L. de Boer, *Open deur : huisvesting van etnische groepen in Nederland* (Amsterdam 1986), 103-106; V. Smit, *De verdeling van woningen: een kwestie van onderhandelen* (Eindhoven 1991), 35.

¹⁴ R. Spreekmeester en V.D.M. Evers, *Huisvesting van Etnische Minderheden*, ('s-Gravenhage 1980); W. Shadid, N. Kornalijslijper en E. Maan, *Huisvesting etnische minderheden, een trend- en overzichtsstudie* (Leiden 1984); C. S. van Praag, *De woonsituatie van etnische minderheden: ontwikkelingen 1980-1985*, (Rijswijk 1986); J. Prinssen en J. Kropman, *Huisvesting van etnische minderheden geregeld? Onderzoek naar het gebruik en de effecten van de VROM-circulaires MG 83-16 en MG 83-47*, (Nijmegen 1986); N. Kornalijslijper, ‘Minderheden en structurele belemmeringen in de volkshuisvesting’, in: *Migrantenstudies*, 1, (1988); J. H. L. Puts, ‘“Een oordeelkundige spreiding over het gehele land”. Rijksbeleid ten aanzien van gemeenten bij de huisvesting van migranten’, in: *Beleid en Maatschappij* 2, (1992); Ministerie van VROM, *De plaats door verdeling. Woonruimteverdelingsbeleid en etnische minderheden*, (Den Haag 1993); M. Schrover, ‘Rats, rooms and riots: Housing immigrants in the Dutch town Utrecht 1945-1970’, *Journal of Migration History* 7 (2021) 244-271.

¹⁵ Smit, *De verdeling van woningen*, 10-18 en 235.

¹⁶ Shadid, *Huisvesting Etnische Minderheden*, 51; Smit, *De verdeling van woningen*, 35-39.

¹⁷ Smit, *De verdeling van woningen*, 129-134.

¹⁸ H. Priemus, *Volkshuisvesting, begrippen, problemen, beleid* (Alphen aan den Rijn 1978); T. van der Pennen en K. Wuertz, *Bouwen voor de kleurrijke buurt. Allochtonen en besluitvorming in de stadsvernieuwing*, ('s-Gravenhage 1985); H. T. Siraa, *Een miljoen nieuwe woningen. De rol van de rijksoverheid bij Wederopbouw, Volkshuisvesting, Bouwnijverheid en Ruimtelijke Ordening (1940-1963)*, ('s-Gravenhage 1989); J. van der Schaar, *Volkshuisvesting: een zaak van beleid*, (Utrecht 1991); Ministerie van VROM, *Volkshuisvesting in de jaren negentig. De woonruimteverdeling*, ('s-Gravenhage 1991); E. M. Peeters, *Deregulering in de volkshuisvesting* (Zwolle 1992); J. van der Schaar (red.), *Volkshuisvesting in Goud. Verandering en continuïteit in beleid en organisatie van het Directoraat-Generaal van de Volkshuisvesting* ('s-Gravenhage 1996); S. Musterd en W. Ostendorf, ‘Ruimtelijke segregatie en Volkshuisvestingsbeleid’, in: H. Priemus en A.C.W. van der Heijden (red.), *Ruimtelijke segregatie en*

Er zijn ook diverse andere studies gedaan naar huisvesting van immigranten.¹⁹ Veel van deze studies keken naar opvang en spreiding en de ontvangst in de buurten waar zij kwamen te wonen. Vogel en Lucassen deden onderzoek naar de gevolgen van elke vorm van huisvesting voor de relatie van migranten met de omwonenden en keken daarbij ook naar de culturele overdracht tussen de nieuwkomers en de bestaande bewoners.²⁰ Schrover stelde in een studie naar de huisvesting van immigranten in Utrecht dat deze sterk afhankelijk was van de lokale autoriteiten. Zij speelden een belangrijke rol in het migratiebeheer. Wanneer werkgevers huisvesting regelden en de immigranten konden worden gepresenteerd als werknemers die hard nodig waren, waren er minder protesten. De studie laat zien dat immigranten in Utrecht vooral woonden waar ze gehuisvest werden, waar ze het zich konden veroorloven of mochten wonen en slechts gedeeltelijk waar ze zelf kozen om te wonen.²¹ Uit het rapport van de Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken wordt duidelijk dat na vele decennia er nog altijd gezocht wordt naar een duurzaam systeem voor opvang, huisvesting en integratie.²²

Er is ook onderzoek gedaan naar de beeldvorming van migranten.²³ In 1994 overheerste het beeld in de media dat er steeds meer migranten naar Nederland kwamen. Mediasocioloog Vasterman stelde dat berichten over een toename van het aantal asielzoekers voorpaginanieuws

volkshuisvesting. Invloed van de volkshuisvesting op het voorkomen en voorkomen van inkomenswijken (Delft 1996); *Volkshuisvesting in Nederland*, (VROM 1997); S. van der Werf, *Werken aan wonen : volkshuisvesting in Nederland* (Bussum 2009).

¹⁹ C. van Praag, 'Allochtonen: huisvesting en spreiding', *Sociaal Cultureel Planbureau* (Rijswijk 1981); J. Vijgen, L. de Klerk en J. van de Ven, 'Woongeschiedenissen van migranten : Turken en Surinamers in Eindhoven en Amsterdam : een onderzoek in opdracht van het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer', *Universiteit van Amsterdam, Instituut voor Sociale Geografie* (Amsterdam 1986); H. Priemus en I. Smid, *Asielzoekers: Opvang en huisvesting* (Delft 1993); J. H. L. Puts, *Asielzoekers tussen rijk en gemeenten: onderhandelingen over de huisvesting van migranten* (Den Haag 1995); S. Kessels, *Om te beginnen een woning : een onderzoek naar de opvang en huisvesting van vluchtelingen op lokaal niveau* (Delft 1995); C. Leclerc, M. Vink en H. Schmeets, 'Citizenship acquisition and spatial stratification: Analysing immigrant residential mobility in the Netherlands' *Urban studies* 59:7 (2022) 1406-1423.

²⁰ J. Vogel en L. Lucassen, *Nabije vreemden : een eeuw wonen en samenleven* (Den Haag 2005).

²¹ Schrover, 'Rats, rooms and riots', 244-271.

²² Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken, *'Pieken en dalen : naar een duurzaam systeem voor opvang van asielzoekers en huisvesting en integratie van vergunninghouders'* (Den Haag 2017).

²³ J. M. M. van Amersfoort, 'Van William Kegge tot Ruud Gullit. De Surinaamse migratie naar Nederland; realiteit, beeldvorming en beleid', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 100 (1987) 475-491; T. A. van Dijk, *New analysis. Case studies of international and national news in the press* (Hillsdale 1988); J. Billiet, et al. *Onbekend of onbemind?: Een sociologisch onderzoek naar de houding van de Belgen tegenover migranten* (Leuven 1990); W. A. R. Shadid, 'Berichtgeving over moslims en de islam in de westerse media: Beeldvorming, oorzaken en alternatieve strategieën', *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 33:4 (2005) 330-346; H. Verwey-Jonker, (red.) *Allochtonen in Nederland. Beschouwingen over de gerepatrieerden, Molukkers, Surinamers, Antillianen, buitenlandse werknemers, Chinezen, vluchtelingen, buitenlandse studenten in onze samenleving* (Den Haag 1971).

zijn, terwijl berichten over een afname vaak worden genegeerd.²⁴ In 1967 verscheen de publicatie *Buitenlandse arbeiders in Nederland* van Wentholt. Hierin werd voor het eerst uitgebreid aandacht besteed aan de beeldvorming over buitenlandse arbeiders in Nederland. Wentholt stelde dat de berichten in de media in grote mate af konden wijken van de werkelijkheid.²⁵ Bouras heeft een uitgebreide studie verricht naar de Nederlandse perspectieven op de Marokkanen, met name hun verbondenheid met het land van herkomst.²⁶ Obdeijn en Schrover schreven dat beeldvorming van migranten zelden positief is. Velen is het gelukt te stijgen op de sociaaleconomische ladder, maar de aandacht van de media en de politiek blijft toch uitgaan naar de groepen die dit nog niet gelukt is.²⁷ Het gevolg hiervan is dat specifieke migrantengroepen als problematisch worden gezien en dat leidt tot versterkte tegenstellingen binnen de samenleving. Ook wordt nog altijd de nadruk gelegd op hun etniciteit, die statisch zou zijn.²⁸ Er is veel onderzoek gedaan naar hoe diverse media schrijven over groepen immigranten. Zo zijn er diverse theses geschreven over vluchtelingen op basis van krantenanalyse.²⁹ Laarman deed onderzoek naar het politieke en publieke debat over postkoloniale migranten aan de hand van krantenartikelen.³⁰ Ook zijn er studies gedaan naar de specifieke groepen die in dit onderzoek geanalyseerd worden. Hier zal in de verschillende hoofdstukken verder op ingegaan worden.

Er is onderzoek gedaan naar vluchtelingen en woningnood en de tekorten aan huisvesting. Deze studies zijn echter vaak toegespitst op ontvangst, de verdeling van woningen en de plaats en de conditie van die woningen. Ook is er onderzoek gedaan naar het beleid voor de toewijzing van woningen en de positie van de minderheden op de woningmarkt. Wat echter veelal ontbreekt in de

²⁴ P. Vasterman, 'Minder asielzoekers, geen nieuws', *hp/De Tijd*, 13 mei 1994.

²⁵ R. Wentholt, 'Maatschappelijke achtergronden en factoren', in: R. Wentholt (eds.), *Buitenlandse arbeiders in Nederland. Een veelzijdige benadering van een complex vraagstuk* (Leiden 1967) 112-113.

²⁶ N. Bouras, *Het land van herkomst: Perspectieven op verbondenheid met Marokko, 1960-2010*. (2012).

²⁷ Obdeijn en Schrover, *Komen en gaan*, 372-374.

²⁸ Idem, 372-374.

²⁹ Een greep uit de vele theses: M. L. van Koperen, 'Wij terug? Dan ook onze mannen!' De problematisering van gezinshereniging in de Nederlandse kranten, 1955-1983', MA thesis (2013); K. Penders 'De Chileense vluchteling als knuffelallochtoon? Het beeld van Chileense vluchtelingen in Nederlandse kranten in de periode 11 september 1973-31 december 1977', MA thesis (2015); E. Anbeek van der Meijden, 'Sprakwater. Een vergelijkende analyse van metafoorgebruik in het politiek debat over vluchtelingen en asielzoekers', MA thesis (2016); A. Noteboren, 'Een zegen of een vloek? De representatie van buitenlandse mijnwerkers in de Nederlandse media', MA thesis (2019); N. Peeters, '"A matter of life and death" Dutch media coverage on Italian labor migrants 1947-1957', MA thesis (2020); R. van Veen, 'De invloed van vluchtelingenwerk op de berichtgeving over Tamilvluchtelingen in de landelijke pers', MA thesis (2022).

³⁰ C. Laarman, *Oude onbekenden : Het politieke en publieke debat over postkoloniale migranten, 1945-2005* (Hilversum 2013).

bestaande studies is een vergelijkend onderzoek tussen verschillende groepen en of er verschillen zaten in hoe er over hen werd geschreven in kranten. Het is interessant om te onderzoeken of er verschillend geschreven werd over de diverse groepen vluchtelingen en of er verschillende frames te onderscheiden zijn. Aan de hand daarvan kan er wat gezegd worden over mogelijk verschil in ontvangst van deze groepen en de mogelijke oorzaken daarvan. De bevindingen van dit onderzoek dragen bij aan de literatuur door een breder perspectief toe te voegen en te kijken naar de verschillen in berichtgeving over meerdere groepen vluchtelingen over de jaren heen.

Theoretische inkadering

Er zijn diverse mogelijke oorzaken aan te wijzen waarom de berichtgeving over vluchtelingen in relatie tot de huisvesting veranderde vanaf 1950. De eerste factor die door alle bovenstaande veranderingen heenloopt zijn de tekorten op de woningmarkt sinds de Tweede Wereldoorlog.³¹ Dit had niet alleen te maken met immigranten, maar ook met de steeds kleiner wordende huishoudens, de bevolkingsgroei na de Tweede Wereldoorlog, het toegenomen aantal scheidingen en het toegenomen aantal studenten.³² Bij de bouw van nieuwe woningen werd vaak geen rekening gehouden met behoeften. Ook werd er niet altijd gekeken naar de kwaliteit van de bestaande woningvoorraad, waardoor de vraag naar nieuwe woonruimte nog veel groter was dan de cijfers aangaven.³³ De steeds groter wordende trek naar de steden door de industrialisatie speelde ook een rol.³⁴ Ondertussen bleef de bevolking sterk groeien en ook de stijgende welvaart deed de vraag toenemen. Ondanks dat er veel gebouwd werd nam de druk op de woningmarkt nam niet af.³⁵ Vanaf de jaren 1970 kreeg de stadsvernieuwing een hogere prioriteit en kwam er meer geld beschikbaar. Later werd de bouw meer geprivatiseerd.³⁶ Subsidies liepen terug, prijzen stegen en er zijn nog altijd tekorten.³⁷ De conflicttheorie stelt dat schaarste van goederen, zoals huisvesting, kan leiden tot concurrentie tussen de autochtone bevolking (in-group) en de nieuwkomers (out-

³¹ Jansen, *Bepaalde huisvesting*, 51-52.

³² Idem, 52.

³³ Ibidem.

³⁴ Van der Schaar, *Volkshuisvesting in Goud*, 218.

³⁵ Jansen, *Bepaalde huisvesting*, 55-58.

³⁶ Idem, 56-60.

³⁷ Van der Schaar, *Volkshuisvesting: een zaak van beleid*, 57.

group). Dit zou kunnen leiden tot spanningen tussen deze groepen.³⁸ Het is aannemelijk dat de schaarste op de woningmarkt het discours over vluchtelingen negatief heeft beïnvloed.

Ten tweede is er de verandering van de migratie zelf, zowel de aantallen als de aard van de migratie. In 1973, na de oliecrisis, trad er een restrictiever vreemdelingenbeleid in werking, waarbij migranten niet langer zomaar Nederland in en uit konden reizen en velen zich permanent vestigden.³⁹ Een gevolg hiervan was dat de gezinsmigratie sterk toenam en dat deze gezinnen woningen nodig hadden. Dit leidde tot een roep om strengere regels. Een beperking van gezinshereniging was juridisch niet mogelijk, wel moest de partner, in dit geval vaak een man, een baan hebben en zorgen voor geschikte huisvesting.⁴⁰ In 1975 werd bepaald dat 5 procent van de woningwetwoningen bestemd was voor rijksgenoten uit Suriname. Deze Rijksvoorkeursregeling was in eerste instantie niet gericht op de vier grootste steden, omdat men daar concentraties van Surinaamse migranten juist wilde verminderen.⁴¹ Vanaf de jaren 1980 nam het aantal asielzoekers en vluchtelingen verder toe.⁴²

Een derde mogelijke oorzaak is een veranderend politiek geluid. Een groep Nederlanders was bang voor de groeiende sociaaleconomische verschillen en de maatschappelijke problemen en verpaupering van steden die dit veroorzaakte.⁴³ De komst van de Centruumpartij in 1980 gaf een geluid aan het ongenoegen dat sommigen voelden jegens de immigranten. De immigratie moest stoppen want de buitenlanders zouden verantwoordelijk zijn voor een groot deel van de criminaliteit in Nederland. De partij werd relatief populair.⁴⁴ Later werd op deze gevoelens voortgeborduurd door onder andere Frits Bolkestein, die pleitte voor een immigratiequotum⁴⁵, Paul Scheffer, die in zijn boek stelde dat het multiculturele drama een grote bedreiging voor de maatschappelijke orde was⁴⁶ en politici zoals Pim Fortuyn en Rita Verdonk, die pleitten voor een restrictiever immigratiebeleid.⁴⁷

³⁸ T. van der Meer en J. Tolsma, 'Ethnic Diversity and Its Effects on Social Cohesion', *Annual Review of Sociology*, 40:1 (2014) 463.

³⁹ Lucassen en Lucassen, *Vijf eeuwen migratie*, 165-168.

⁴⁰ Jansen, *Bepaalde huisvesting*, 101.

⁴¹ Obdeijn en Schrover, *Komen en gaan*, 256.

⁴² Idem, 323.

⁴³ R. Witte, *Al eeuwenlang een gastvrij volk: racistisch geweld en overheidsreacties in Nederland (1950-2009)* (Amsterdam 2010) 175-176.

⁴⁴ Obdeijn en Schrover, *Komen en gaan*, 303.

⁴⁵ 'Bolkestein bezig met stemmingmakerij', *Nederlands dagblad*, 11-03-1993.

⁴⁶ Scheffer, *Het land van aankomst*.

⁴⁷ Obdeijn en Schrover, *Komen en gaan*, 316-317.

Een hiermee samenhangende vierde mogelijke oorzaak was de toename in het wij-zij denken vanaf de jaren 1980. Deze gevoelens groeide na de aanslagen op 11 september 2001 in de VS en de moord op Theo van Gogh in 2004. De islam werd de vijand en de angst voor de ‘islamisering’ van Nederland nam toe. Pim Fortuyn en Geert Wilders vertolkten dit sentiment in de politiek. Het woord ‘allochtoon’ werd in de praktijk bijna een synoniem voor ‘moslim’ en het geweld islamitische instanties of personen nam toe.⁴⁸ Verschillende groepen met een islamitische achtergrond werden louter aangeduid als ‘moslim’ of ‘terrorist’. Dit zorgde voor verdere tegenstellingen en vervreemding tussen groepen.⁴⁹ Na de komst van de Syrische vluchtelingen zien we ook een toename in de angst voor terrorisme. Geert Wilders beschreef de toestroom van moslimmannen als een ramp. Tussen al die onbekende ‘baardmannen’ zouden talloze terroristen van Islamitische Staat schuilgaan die Nederland zouden opschrikken met gruwelijke aanslagen, zo stelde hij.⁵⁰

Aan de hand van bovengenoemde frames zal ik de krantenartikelen analyseren en antwoord proberen te geven op de vraag of en zo ja, waarom de frames in de berichtgeving in kranten omtrent de vluchtelingen in relatie tot huisvesting in Nederland veranderd is in de periode na 1950. Een discours naar verwachting in veel krantenartikelen wordt toegepast in de berichtgeving over vluchtelingen is de zogeheten watertaal. Dit houdt in dat de komst van migranten beschreven wordt als ‘stroom’ ‘toestroom’ of ‘golf’.⁵¹

Materiaal en methode

Aan de hand van krantenartikelen onderzoek ik hoe het debat over de huisvesting na de Tweede Wereldoorlog zich ontwikkelde en welke rol vluchtelingen hierin toegedicht kregen. De artikelen die ik analyseer zijn afkomstig uit Nederlandse kranten en gaan over de situatie in Nederland. De artikelen kunnen zowel nieuwsberichten, opiniestukken, interviews, redactionele berichten of columns zijn. Met het debat omtrent de huisvesting wordt hier alleen het debat in de kranten bedoeld. De krantenartikelen geven een indicatie van het publieke en politieke debat. In krantenbank Delpher zocht ik op ‘*vluchtelingen and (huisvesting or woningnood)*’. Daarbij kreeg

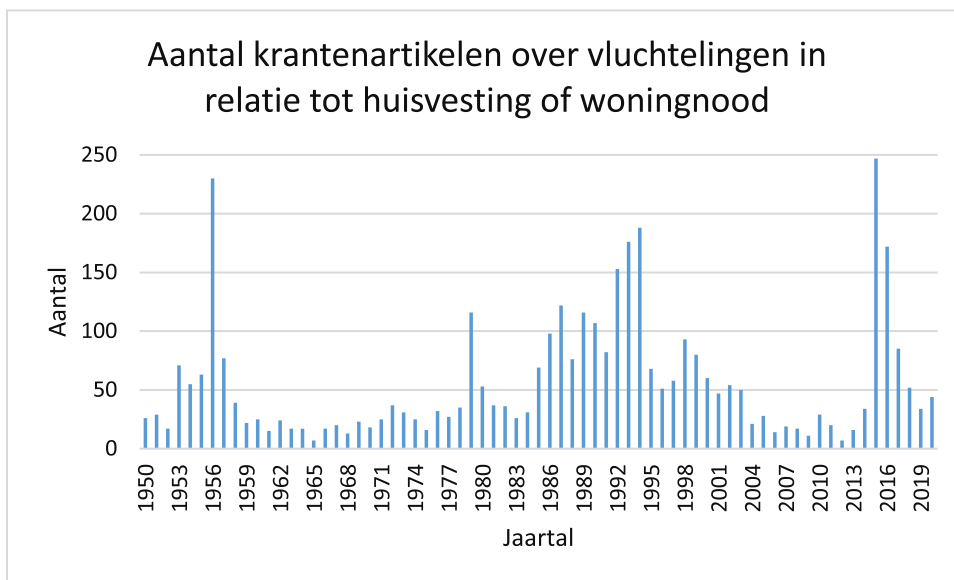
⁴⁸ Witte, *Al eeuwenlang een gastvrij volk*, 177-180.

⁴⁹ Obdeijn en Schrover, *Komen en gaan*, 304.

⁵⁰ A. Stoffelen en I. de Zwaan, ‘Waar zijn al die Syrische terroristen waar we in 2015 voor werden gewaarschuwd?’ *De Volkskrant*, 28-8-2020.

⁵¹ M. Schrover en W. Schinkel, ‘Introduction: the language of inclusions and exclusion in the context of immigration and integration’, *Ethnic and Racial Studies* 36: 7 (2013) 1123-1141, 1132.

ik diverse pieken in de berichtgeving te zien. In deze krantenbank staan gedigitaliseerde krantenartikelen tot het jaar 1995. Voor de periode daarna heb ik gebruik gemaakt van de krantenbank Nexis Uni, daarin staan de gedigitaliseerde kranten vanaf 1995. Daarin zocht ik met dezelfde zoekterm. Dit gaf de volgende resultaten:

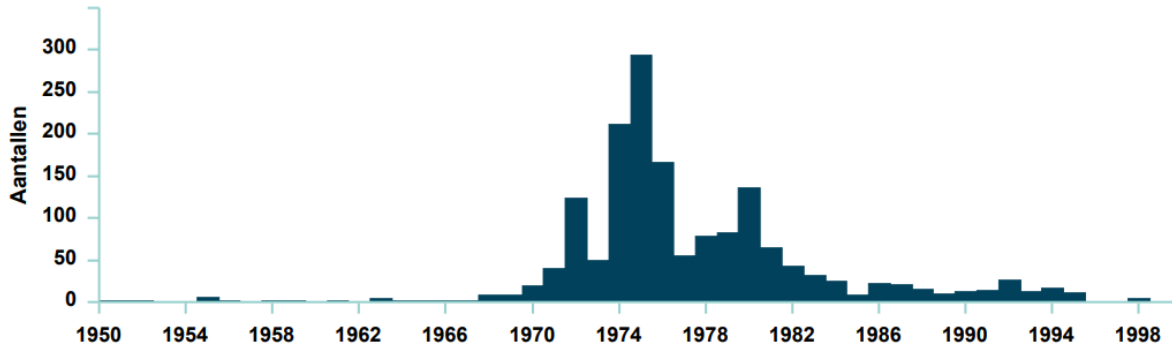
Figuur 1. Resultaten bij zoekopdracht 'vluchtelingen and (huisvesting or woningnood)' in Delpher en Nexis Uni tussen 1950 en 2020.

De pieken in de jaren 1956, 1979, 1993 en 2015 betreffen de berichtgeving over de Hongaren, de Vietnamezen, de Joegoslaven en de Syriërs. De piek die bij het jaar 1987 te zien is bevat voornamelijk krantenberichten over de invoering van de nieuwe Regeling Opvang Asielzoekers (ROA)⁵² en niet over een specifieke groep vluchtelingen die naar Nederland kwam. Om deze reden neem ik de berichtgeving uit het jaar 1987 niet mee in dit onderzoek. Naast deze vier groepen vluchtelingen heb ik gekozen om ook naar de berichtgeving over Surinamers te kijken uit het jaar 1975. De Surinamers zijn volgens de officiële definitie geen vluchtelingen, maar het is wel interessant om deze groep in dit onderzoek mee te nemen. Er vond veel discussie plaats over de komst van de Surinamers en over hun huisvesting. Er was sprake van een economische crisis in Nederland en de komst van grote getalen Surinamers leidde tot veel discussie.⁵³ Ik heb voor het

⁵² Obdeijn en Schrover, *Komen en gaan*, 313.

⁵³ Laarman, *Oude onbekenden*, 161-177.

jaar 1975 gekozen omdat er in dat jaar het meeste geschreven werd over Surinamers in relatie tot huisvesting of woningnood. Zie onderstaande figuur.

Figuur 2. Grafiek van resultaten bij zoekopdracht 'Surinamers and (huisvesting or woningnood)'

Een groep waarbij ook veel discussie ontstond zijn de gastarbeiders, maar omdat de gastarbeiders geen vluchtelingen waren, aanvankelijk actief geworven werden en hier veelal door werkgevers gehuisvest werden is het karakter van deze groep te verschillend van de andere groepen die ik analyseer. Om deze reden worden de gastarbeiders niet meegenomen in dit onderzoek.

Bovenstaande resulteert in de volgende vijf groepen: de Hongaren in 1956, de Surinamers in 1975, de Vietnamezen in 1979, de Joegoslaven in 1993 en de Syriërs in 2015. De Hongaren liggen relatief ver terug in de tijd ten opzichte van de andere groepen. Omdat hier wel een grote piek te zien is in de berichtgeving en het interessant is om te onderzoeken of het debat toen verschillend was ten opzichte van latere jaren heb ik besloten ze wel mee te nemen in de analyse. Per groep heb ik vervolgens 25 krantenartikelen gezicht aan de hand van de volgende zoekterm: 'betreffende groep and (huisvesting or woningnood)', dus bijvoorbeeld: 'Surinamers and (huisvesting or woningnood)'. Ik gebruik in de zoekterm zowel huisvesting als woningnood om meer diverse resultaten te krijgen dan bij het gebruik van één van deze termen. In Delpher heb ik bij de optie publicatietype voor artikel gekozen en geselecteerd op een landelijk verspreidingsgebied. Bij Nexis Uni koos ik bij de optie publicatietype voor kranten en heb daarnaast de landelijke kranten geselecteerd zodat ik de regionale kranten niet meeneem in mijn analyse. Dat kwam in dit geval neer op de volgende kranten: *de Volkskrant*, *NRC Handelsblad*, *NRC*, *Trouw*, *Algemeen Dagblad*, *De Telegraaf*, *Nederlands Dagblad* en *Het Parool*. Vervolgens heb ik bij Nexis Uni dubbele artikelen eruit gefilterd. In beide krantenbanken heb ik geen

specifieke artikelen geselecteerd, ik heb de eerste 25 bekeken. Wel heb ik kranten die over de buitenlandse situatie gingen buiten beschouwing gelaten. Dit alles leidde tot de onderstaande resultaten:

	1956	1975	1979	1993	2015
De Tijd	4				
Het Parool	4	4	3	3	
De Telegraaf	2	2	3	3	4
Trouw	2	2	4	8	3
de Volkskrant	5	3	4	4	7
Het Vrije Volk	4	7	3		
Algemeen Handelsblad	2				
Het Vaderland	1				
Gereformeerd gezinsblad	1				
NRC Handelsblad		2	3	3	4
NRC.NEXT					3
Algemeen Dagblad		5	3	2	3
Nederlands Dagblad			2	2	1
Totaal	25	25	25	25	25

Figuur 3. Aantal resultaten per jaar per krant die gebruikt zijn voor dit onderzoek.

Bovenstaande krantenartikelen analyseer ik aan de hand van dezelfde vragen: Wat was de aanleiding van het artikel? Wat was het sentiment? Veranderde de deelnemers aan het debat en werden dat er meer of juist minder? Welke argumenten en retoriek werd er gebruikt? Daarnaast kijk ik welke frames overheersen per periode. Dit doe ik aan de hand van frameanalyse. Deze methode wordt vaak toegepast bij het analyseren van mediadiscoursen.⁵⁴ Een frame is kader met

⁵⁴ D. A. Snow, R. Vliegthart en C. Corrigan-Brown, 'Framing the French riots: a comparative study of frame variation', *Social Forces* 86:2 (2007) 387-415; S. Lecheler en C. H. de Vreese, Getting real: the duration of framing effects', *Journal of Communication* 61 (2012) 959-983; Schrover en Schinkel, 'Introduction: the language of inclusions and exclusion, 1123-1141; M. Schrover en T. Walaardt, 'Displaced persons, returnees and 'unsuitables': the Dutch selection of DPs (1945-1951)', *Continuity and Change* (2018) 1-28.

een verzameling van beelden, beweringen, problemen, stereotypen en metaforen.⁵⁵ Frameanalyse kan inductief, deductief of een combinatie van beide zijn.⁵⁶ Binnen de deductieve benadering zijn in de literatuur vijf generieke frames erkend.⁵⁷ De eerste is een verantwoordelijk/legalistisch frame, wie is het probleem en wie moet een oplossing bieden? De tweede is een economisch frame, wat zijn de economische gevolgen en wat zijn de kosten en de baten? De derde is een humanitair frame, daarbij ligt de nadruk op persoonlijke verhalen. De vierde is een moraliteitsframe, deze verwijst naar traditie, fatsoen en de christelijke waarden. De vijfde is een conflict frame, deze verwijst naar sociale cohesie, culturele en religieuze verschillen en veiligheid. In de inductieve benadering kijken auteurs naar tekstlichamen en proberen ze nieuwe frames te identificeren. Meestal gebruiken auteurs een combinatie van beide benaderingen.⁵⁸ Ik zal de krantenartikelen analyseren op basis van deze vijf frames en daarnaast onderzoeken of er nog andere frames te onderscheiden zijn in de geanalyseerde krantenartikelen.

Bronkritiek

In bovenstaande tabel is te zien hoeveel krantenartikelen uit welke kranten afkomstig zijn. Hieruit wordt duidelijk dat niet alleen de inhoud van de kranten veranderd maar dat ook de kranten zelf veranderen. Zo zien we *het Vrije Volk* alleen in het jaar 1956. *Het Vrije Volk* was een Nederlands sociaaldemocratisch dagblad dat in 1991 ophield te bestaan. Het godsdienstig-staatkundig dagblad *De Tijd* verdween in 1990 toen het samen met de *Haagse Post* opging in het opinieweekblad *HP/De Tijd*. *Het Vaderland* verdwijnt in 1982. Het *Gereformeerd Dagblad* en het *Nederlands Dagblad* zijn marginale kranten. Omdat ze in dit onderzoek slechts beperkt voorkomen en ze wel

⁵⁵ R. M. Entman, 'Framing: Toward clarification of a fractured paradigm', *Journal of Communication* 43 (1993) 51-68; D. A. Scheufele, 'Framing as a theory of media effects', *Journal of Communication* 49:1 (1999) 103-122; J. Matthes en M. Kohring, 'The content analysis of media frames: toward improving reliability and validity', *Journal of Communication* 58 (2008) 258-279.

⁵⁶ H. A. Semetko en P.M. Valkenburg, 'Framing European politics: a content analysis of press and television news', *Journal of Communication* 50:2 (2000) 93-109.

⁵⁷ H. Bauder, 'Media discourse and the new German immigration law', *Journal of Ethnic and Migration Studies* 34:1 (2008) 95-112; H. Bauder, 'Immigration debate in Canada: how newspapers reported, 1996-2004', *International Migration & Integration* 9 (2008) 289-310.

⁵⁸ N. Ruigrok en W. van Atteveldt, 'Global angling with a local angle: How us, British, and Dutch newspapers frame global and local terrorist attacks', *The Harvard International Journal of Press/Politics* 12:1 (2007) 68-90; Z. Papacharissi en M. de Fatima Oliveira, 'News frames terrorism: A comparative analysis of frames employed in terrorism coverage in us and uk newspapers', *The International Journal of Press/Politics* 13:1 (2008) 52-74; B. van Gorp en T. Vercruyse, 'Frames and counter-frames. Giving meaning to dementia: a framing analysis of media encounter', *Social Science & Medicine* 74 (2012) 1274-1281.

in de gebruikte zoekopdracht naar voren komen heb ik gekozen om ze voor de volledigheid wel te gebruiken. NRC.NEXT wordt pas in 2006 opgericht. Kranten hebben verschillende signaturen. Het *NRC Handelsblad* en het *Algemeen Dagblad* waren liberale rechtse handelsbladen, *De Telegraaf* een rechtse populistische krant, *het Parool* was een voormalige verzetskrant en *Trouw* een protestantse krant. Ook kan een krant van signatuur veranderen. Zo ging *de Volkskrant* van een katholieke naar een progressieve signatuur en later meer naar het midden. Dit alles kunnen mogelijke oorzaken zijn van een frame-shift.

Dit onderzoek is, naast de geraadpleegde literatuur, gebaseerd op 25 krantenartikelen per groep. Dat is, gezien de lange periode die dit onderzoek beslaat, niet veel. Omdat uit die 25 artikelen wel steeds een voldoende duidelijk beeld ontstaat van het debat op dat moment ga ik ervan uit op basis hiervan iets te kunnen zeggen over frame-shifts. In het vervolg kan een onderzoek gedaan worden over een kortere periode op basis van meer bronnen. Omdat in dit onderzoek juist gekeken wordt naar de vergelijking tussen diverse groepen is een kleiner aantal bronnen per groep het gevolg. Omdat ik per periode artikelen uit diverse kranten analyseer en daarbij literatuur gebruik ter ondersteuning hoop ik voldoende te kunnen zeggen over mogelijke frame-shifts. Hiernaast schrijft iedere krant ook anders over de geanalyseerde groepen. Daar zal ik bij de analyse verder op ingaan.

Het onderscheid tussen vluchtelingen, *displaced persons*, asielzoekers en statushouders is soms lastig te maken. In dit onderzoek ligt de focus in eerste instantie op vluchtelingen. Vluchtelingen kwalificeren als een aparte categorie migranten omdat de staat ze als vluchteling heeft erkend. In het Vluchtelingenverdrag (1951) werden de rechten van vluchtelingen steviger verankerd.⁵⁹ Dit verdrag werd gesloten als reactie op de vele *displaced persons* na de Tweede Wereldoorlog. Een *displaced person* is iemand die onder dwang was verplaatst, bijvoorbeeld door het Naziregime, terwijl een vluchteling uit eigen beweging verplaatst uit angst voor bijvoorbeeld politieke, religieuze of raciale vervolging.⁶⁰ Dit onderzoek legt minder de nadruk op asielzoekers, dit zijn migranten die niet in aanmerking komen voor de status van vluchteling en wachten op de uitkomst van hun asielaanvraag, welke vaak lang op zich laat wachten.⁶¹ Een asielzoeker met een verblijfsstatus wordt een statushouder, maar een vluchteling kan ook een (tijdelijke) verblijfsstatus

⁵⁹ Lucassen en Lucassen, *Vijf eeuwen migratie*, 101.

⁶⁰ Obdeijn en Schrover, *Komen en gaan*, 311-312.

⁶¹ Idem, 309-311.

krijgen. De aantallen van asielzoekers of vluchtelingen die naar Nederland kwamen kunnen het debat over de andere groep beïnvloeden. Zo kan het gebeuren dat een frame-shift over het toegenomen aantal vluchtelingen een gevolg is van het toegenomen aantal asielzoekers.

Hoofdstuk 1: woningnood en beleid

1.1 Woningnood

In de periode na de Tweede Wereldoorlog kwamen er uit diverse landen vluchtelingen en andere migranten naar Nederland.⁶² Al deze mensen waren opzoek naar huisvesting.⁶³ De migranten zijn verspreid over heel Nederland terecht gekomen maar ze zijn niet gelijk verdeeld, we zien vooral concentraties in de Randstand en in de grote steden. De arbeidsmigranten uit de jaren 1960 en 1970 waren vaak afhankelijk van de plek waar ze gingen werken en kregen daar woonruimte aangeboden via de werkgever. Anderen konden zelf een woonplek zoeken en vonden die veelal met hulp van hun netwerk. De latere arbeidsmigranten zoals de Turken en Marokkanen, hadden, door de daarop volgende gezinshereniging, grote en goedkope huizen nodig. Dat was door de stedelijke woningvoorraad niet eenvoudig en vaak kon niet goed in deze behoefte worden voorzien.⁶⁴ In de jaren 1960 en 1970 had het bouwen van huizen een hoge prioriteit en ging kwantiteit vaak boven kwaliteit. De hoge vraag ontstond doordat mensen steeds jonger trouwden en eerder het ouderlijk huis verlieten, de levensverwachting nam toe en ouderen bleven steeds langer in hun eigen huis wonen. Daarnaast nam het aantal echtscheidingen toe.⁶⁵ Dit alles bij elkaar wordt ook wel aangeduid als huishoudensverdunding. Dit houdt in dat voor hetzelfde aantal mensen meer huizen nodig zijn.⁶⁶ Er werd bij het bouwen van woningen echter geen rekening gehouden met mensen die als zelfstandige woonruimte zochten, zoals een kamer. Ook werd er niet gekeken naar de kwaliteit van de bestaande woningvoorraad, ook de vervallen woningen werden meegerekend. Hierdoor was de vraag veel groter dan dat de cijfers aangaven.⁶⁷

Ondanks dat er in de jaren na de oorlog meer dan een miljoen woningen werden gebouwd bleven de tekorten. In 1963 gaf het CBS aan dat er een tekort was van 294.000 woningen. Ook bleek dat honderdduizenden woningen niet aan de minimumeisen voldeden.⁶⁸ Er kwam in de jaren 1960 steeds meer aandacht voor de oorzaken van de woningnood, zoals de grote trek naar de steden. Amsterdam kwam bijvoorbeeld 60.000 woningen tekort en de omringende gemeenten

⁶² Lucassen en Lucassen, *Vijf eeuwen migratie*.

⁶³ Jansen, *Bepaalde huisvesting*, 12.

⁶⁴ Idem, 14-15.

⁶⁵ Idem, 51-52.

⁶⁶ Siraa, *Een miljoen nieuwe woningen*, 105.

⁶⁷ Jansen, *Bepaalde huisvesting*, 52.

⁶⁸ Idem, 53.

konden deze mensen niet opvangen.⁶⁹ Deze trek naar de steden is ontstaan door de industrialisatie na de Tweede Wereldoorlog.⁷⁰ Midden jaren 1970 leek het tekort iets af te nemen, maar eind jaren 1970 gaf de overheid aan dat er een tekort was van 600.000 woningen. Een van de oorzaken hiervan was de sterke bevolkingsgroei. Als gevolg hiervan werden er veel woningen bijgebouwd. Dit leidde echter niet tot een verbeterde situatie door de eerdere huishoudensverdunding: het aantal huishoudens nam nog altijd toe en het aandeel eenpersoonshuishoudens steeg ook verder. De grootte van de woningen pasten zich hier niet op aan, de woningen werden niet kleiner naarmate de huishoudens kleiner werden. Bij de gezinnen bleef de voorkeur voor een huis met een tuin, maar in de steden werden deze steeds schaarser. De stijgende welvaart deed de vraag stijgen, samen met de wens voor steeds betere kwaliteit van de woningen.⁷¹

Een steeds grotere groep mensen konden geen huis huren of kopen. Er ontstond verzet vanuit de bevolking wat niet onopgemerkt bleef. In 1971 werd er een staatssecretaris voor stadsvernieuwing aangewezen. Niet langer werden oude huizen direct gesloopt maar werd er gezocht naar verbeteringen van de woningen. Er kwam ook voor het eerst oog voor de bewoners en hun sociale structuren in plaats van alleen naar de kwaliteit van de woningen te kijken. Dit gold overigens dit niet voor de migranten in de steden. De stadsvernieuwing kreeg een hogere prioriteit en er kwam meer geld voor gedurende de jaren 1970 en 1980. Later keerde het politieke tij en moesten private partijen inspringen. Hierdoor werd er steeds meer in het hogere segment gebouwd.⁷² Ook liepen de subsidies vanuit de overheid terug en werden de huurprijzen steeds hoger.⁷³ De woningbouwcorporaties kregen steeds meer zeggenschap en de gemeenten verloren de controle over deze corporaties. De corporaties zelf kregen juist steeds meer macht en inspraak over wie er wel – en wie vooral niet – in de woningen mocht wonen.⁷⁴

1.2 Spreidingsbeleid

Toen duidelijk werd dat veel immigranten permanent zouden blijven ging de overheid zich bemoeien met de huisvesting. Het doel was om hen zoveel mogelijk verspreid over het land te huisvesting omdat dit de integratie zou bevorderen. Dit had te maken met de beschikbaarheid van

⁶⁹ Van der Schaar, *Volkshuisvesting in Goud*, 218.

⁷⁰ Jansen, *Bepaalde huisvesting*, 53.

⁷¹ Idem, 55-58.

⁷² Idem, 56-60.

⁷³ Van der Schaar, *Volkshuisvesting: een zaak van beleid*, 57.

⁷⁴ Jansen, *Bepaalde huisvesting*, 180-190.

de woningen, maar de spreiding zou ook goed zijn voor de gewenste integratie. Dit gold niet voor gastarbeiders, die werden gehuisvest waar ze werkten. Dit betrof vooral de repatrianten uit Nederlands-Indië en later de Surinamers.⁷⁵ Dit gold niet voor gastarbeiders, die werden gehuisvest waar ze werkten. In 1975 stelde Nederland werd vijf procent van de woningwetwoningen beschikbaar voor rijksgenoten, de Surinaamse en Antilliaanse immigranten. Tussen 1975 en 1980 werd zo'n tien procent gehuisvest via deze Rijksvoorkeursregeling. Deze regeling richtte zich op de spreiding buiten de vier grote steden, omdat men daar concentraties wilde voorkomen. Later werd een deel van hen geherhuisvest omdat zij graag dichterbij andere Surinamers wilde wonen. Als gevolg hiervan stegen de concentraties in Amsterdam en Den Haag.⁷⁶ Toch heeft de vijf procent regeling niet geleid tot deconcentratie. Na verloop van tijd trokken veel Surinamers toch naar de grotere steden vanwege werk, opleiding of sociale acceptatie.⁷⁷

In het rapport *Etnische minderheden* (1979) van de Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid werden de huisvestingsproblemen van immigranten geïnventariseerd en ook in *De Minderhedennota* (1983) werden ze benoemd. De problematiek bestond uit de slechte condities van de beschikbare woningen, de reacties van de Nederlandse bevolking op de immigranten en de angst voor concentraties van deze migrantengroepen.⁷⁸ Ook zou het voorkomen van te grote concentraties in buurten beter zijn voor de ontvangst.⁷⁹ Dit beleid bleek niet effectief, want de verminderde concentraties op de ene plek, zorgde voor concentraties op een andere plek.⁸⁰ Vanaf de jaren 1990 nam de aandacht voor de huisvesting van minderheden af en na 1995 kwam het accent meer te liggen op grotestedenbeleid, stedelijke vernieuwing en segregatieproblemen.⁸¹ Ook moesten migranten vanaf toen zelf reageren voor een woning op de woningmarkt. Het kwam regelmatig voor dat er gediscrimineerd werd bij de toewijzingen.⁸² Sommige wijken of complexen waren nauwelijks toegankelijk voor migranten of werden helemaal gesloten.⁸³ Later werden dit soort discriminerende zaken verboden door de rechter maar het bleef lastig voor migranten om een

⁷⁵ Jansen, *Bepaalde huisvesting*, 16.

⁷⁶ Obdeijn en Schrover, *Komen en gaan*, 256.

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ Idem, 201.

⁷⁹ Idem, 228-232.

⁸⁰ Van der Schaar, *Volkshuisvesting*, 31-61.

⁸¹ Jansen, *Bepaalde huisvesting*, 296.

⁸² S. Blok, *Bruggen bouwen*. Eindrapport integratiebeleid Tweede Kamer der Staten- Generaal, vergaderjaar 2003-2004, 28689, nrs. 8-9 (Den Haag 2004).

⁸³ Jansen, *Bepaalde huisvesting*, 212.

woning te vinden omdat ze vaak zelf niet op de hoogte waren van de mogelijkheden door de taalbarrière.⁸⁴

1.3 Integratiebeleid

Aanvankelijk moest de integratie worden tegengegaan. De opvang van asielzoekers in asielzoekerscentra moest hieraan bijdragen, zodat zij makkelijker weer weg gestuurd konden worden omdat ze nog geen plek hadden in de maatschappij. Voor asielzoekers met een vluchtelingenstatus gold dit niet, zij hadden verblijfsrecht. In 1987 werd de Regeling Opvang Asielzoekers (ROA) geïntroduceerd. Omdat gemeenten vanwege de toename van het aantal asielzoekers, de grote woningnood en financiële problemen niet langer alle asielzoekers konden opvangen werden zij in asielzoekerscentra geplaatst. Deze werden op afgelopen locaties geplaatst zodat ze zo min mogelijk konden integreren.⁸⁵ Doordat het aantal asielzoekers bleef stijgen en de asielprocedure langer duurde nam het aantal asielzoekers in de asielcentra hard toe waardoor binnen een aantal jaren het ROA systeem overbelast raakte.⁸⁶ Dit achterblijven van de integratie bracht, bij een toekenning van een verblijfstatus, problemen met zich mee, zoals een minder goede arbeidsparticipatie en een gevoel van afhankelijkheid en lusteloosheid.⁸⁷ Tot na de komst van de gastarbeiders in de jaren 1960 en 1970 gingen velen ervan uit dat de meeste immigranten weer terug zouden keren naar hun land van herkomst. Omdat er zicht was op nog meer gastarbeiders kwam er een eerste roep om meer regelgeving. Telkens werd er weer benadrukt dat Nederland geen immigratieland was en dat ook niet wilde zijn.⁸⁸ In het rapport *Etnische Minderheden* (1979) stond dat veel immigranten toch in Nederland zouden blijven en dat er beleid nodig was.⁸⁹ In *De Minderhedennota* (1983) werd beleid gepresenteerd dat moest leiden tot kleinere maatschappelijke achterstanden en integratie met behoud van de eigen cultuur. De focus lag dus op integratie met behoud van eigen identiteit.⁹⁰

Vanaf de jaren 1980 ontstonden er meer spanningen en was er meer steun voor extreemrechtse politieke partijen. Dit als gevolg van de economische crisis, groeiende

⁸⁴ Shadid, et al. *Huisvesting etnische minderheden*, 51.

⁸⁵ Obdeijn en Schrover, *Komen en gaan*, 313.

⁸⁶ Ibidem.

⁸⁷ Obdeijn en Schrover, *Komen en gaan*, 340.

⁸⁸ Idem, 289.

⁸⁹ Puts, 'Een oordeelkundige spreiding over het gehele land', 87-105.

⁹⁰ Idem, 291.

werkloosheid en toenemende angsten voor maatschappelijke onrust en de verpaupering van binnensteden.⁹¹ Hier kwam De Centruumpartij uit voort, die fel tegen de aanwezigheid van buitenlanders ageerde.⁹² Rond dezelfde tijd kwam er specifiek beleid voor de huisvestingsproblemen van migranten. In 1989 publiceerde de Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid het rapport *Allochtonenbeleid*. Dit benadrukte opnieuw de bestrijding van sociale en economische achterstanden.⁹³ Toch kreeg het beleid in de jaren erna een meer individualistischere inslag en kwam de nadruk te liggen op de verantwoordelijkheid van de migrant. Problemen als werkloosheid en taalachterstanden werden steeds vaker gezien als een gebrek aan verantwoordelijkheid.⁹⁴ In de jaren 1990 werd er veel gedebatteerd over de ‘slechte’ integratie van immigranten en de mate waarin dit te wijten viel aan hun religie en cultuur.⁹⁵ De ‘multiculturele samenleving’ was daarbij onderwerp van gesprek.⁹⁶ Het werk van Paul Scheffer zorgde voor veel ophef. Hij stelde dat de integratie mislukt was en hij vroeg zich af of de multiculturele samenleving überhaupt kans van slagen had.⁹⁷ Uit het *Eindrapport Integratiebeleid* (2004) blijkt dat het met de meeste naoorlogse immigranten goed gaat.⁹⁸ Toch blijkt uit onderstaande analyse dat deze boodschap slecht landt aangezien in de krantenartikelen voortdurend wordt gesproken over alle problemen die ze zouden veroorzaken.

⁹¹ R. Witte, *Al eeuwenlang een gastvrij volk: racistisch geweld en overheidsreacties in Nederland (1950-2009)* (Amsterdam 2010) 175-176.

⁹² Witte, *Al eeuwenlang een gastvrij volk*, 179-180.

⁹³ Lucassen en Lucassen, *Vijf eeuwen migratie*, 187.

⁹⁴ Witte, *Al eeuwenlang een gastvrij volk*, 177.

⁹⁵ Idem, 176.

⁹⁶ P. Scheffer, *Het land van aankomst* (Amsterdam 2007); A. Lentin en G. Tiley, *The crisis of multiculturalism: racism in a neoliberal age* (Londen 2011).

⁹⁷ Scheffer, *Het land van aankomst*.

⁹⁸ S. Blok, *Bruggen bouwen*. Eindrapport integratiebeleid Tweede Kamer der Staten- Generaal, vergaderjaar 2003-2004, 28689, nrs. 8-9 (Den Haag 2004).

Hoofdstuk 2: De Hongaren – 1956

2.1 Historische context

In de herfst van 1956 vond er een opstand plaats in Hongarije tegen het stalinistische bewind.⁹⁹ Deze opstand leek aanvankelijk succesvol maar werd later neergeslagen door troepen van het Warschaupact. Duizenden mensen kwamen om het leven en 15.000 Hongaren vluchtten naar Oostenrijk. In de december die hierop volgde kwamen 3000 Hongaren per trein naar Nederland. Ze waren welkom in Nederland want ze waren de vijand van de Communisten en dus onze vrienden. Vooral de Hongaren die al in Nederland woonden zorgden voor de eerste opvang van deze groep. Daarna ontstonden er diverse organisaties en verenigingen die bijeenkomsten organiseerden en de Hongaren hielpen met het vinden van huisvesting.¹⁰⁰ De Hongaren kwamen in tijden van woningnood maar toch was er niet veel debat over hun huisvesting.

Schrover en Walaardt deden een onderzoek naar de ontvangst van de Hongaarse vluchtelingen in Nederland.¹⁰¹ Zij constateerden dat ten tijden van de komst van de Hongaarse vluchtelingen Nederland een vrij restrictief immigratiebeleid voerde. Dit kwam onder andere door de grote woningtekorten als gevolg van de Tweede Wereldoorlog. De overheid stimuleerde mensen juist om hun geluk elders te zoeken, met name in Canada in Australië. Tegelijkertijd kwamen er honderdduizenden migranten naar Nederland uit (voormalig) Nederlands-Indië.¹⁰² De Nederlandse overheid vond het belangrijk om de Hongaarse vluchtelingen welkom te heten en te laten blijken dat Nederland een gastvrij land was. Hierbij werd de selectie in vluchtelingenkampen ontkend, terwijl de realiteit was dat de Nederlandse overheid en werkgevers selecteerde welke Hongaarse vluchtelingen naar Nederland mochten komen. In de praktijk werkte dit selectiemechanisme vaak niet.¹⁰³

2.2 Krantenanalyse

Ik heb 25 artikelen geanalyseerd uit het jaar 1956 over Hongaren in relatie tot huisvesting en/of de woningnood. Acht van de 25 geanalyseerde artikelen gingen over het welkome onthaal waarmee de Hongaren werden ontvangen. Centraal daarbij stond het imago wat Nederland hoog te houden

⁹⁹ A. Kövi, 'Hongaarse immigratie na 1956', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 100 (1987) 446-459.

¹⁰⁰ Obdeijn en Schrover, *Komen en gaan*, 321-322.

¹⁰¹ Schrover en Walaardt, 'The influence of the media on politics and practices', 22-53.

¹⁰² Idem, 22-53.

¹⁰³ Idem, 48.

had, namelijk dat van een gastvrij land. Prinses Wilhelmina deed een poging dit imago in stand te houden door een villa nabij paleis het Loo aan te bieden als opvangplek voor de vluchtelingen.¹⁰⁴ Verder kregen gemeenten het verzoek om woonruimte beschikbaar te stellen. Na aankomst in Nederland werden de Hongaren eerst opgevangen in de Jaarbeurs in Utrecht. Daar werd eerst uitgezocht welke beroepen deze mensen hadden zodat gekeken werd waar deze mensen het beste konden wonen zodat ze ook werk konden verrichten.¹⁰⁵ Hierna werden ze verspreid over het land gehuisvest in opvangcentra.¹⁰⁶ Zo kwam er in de Jaarbeurs weer ruimte voor nieuwe vluchtelingen.¹⁰⁷ De gemeente Den Bosch toonde zich bereidwillig en ving 300 Hongaren op.¹⁰⁸ In de Jaarbeurs probeerden men de vluchtelingen zich welkom te laten voelen door een verrassingsbezoek van Sinterklaas te organiseren.¹⁰⁹ Er werden cadeaus uitgedeeld, zoals kleding, dekens, toiletartikelen en levensmiddelen.¹¹⁰

Twee artikelen wezen op het belang van naastenliefde. In een ingezonden brief in *De Tijd* wordt de lezer erop gewezen dat Nederland op een humane wijze de vluchtelingen op hoorde te vangen. Nederland moest niet zeggen maar 2000 Hongaren op te kunnen vangen en stellen dat andere landen meer ruimte hebben. Zolang niet iedereen geholpen was moest Nederland zijn grenzen open zetten, aldus deze brief.¹¹¹ De regering vond, gezien de grote woningnood, 2000 echter het maximum, maar stelde wel dat naastenliefde belangrijk was en dat rigide regels moesten worden aangepast in ongewone tijden.¹¹² Twee andere artikelen gingen over de woningnood en stelden geen mogelijkheden te zien om de Hongaren te huisvesten. Rotterdam stelde dat de Hongaren maar naar gemeenten moesten gaan waar er meer woningen beschikbaar waren.¹¹³ Het Convent der Kerken plaatste een oproep in *Het Vrije Volk* om particulieren aan te sporen een vluchteling in huis op te vangen. Het ging uitsluitend om alleenstaanden omdat de gemeente geen

¹⁰⁴ 'Prinses Wilhelmina biedt villa aan voor Hongaren', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 23-11-1956; 'Hongaren kregen villa van prinses Wilhelmina', *De Telegraaf*, 23-11-1956.

¹⁰⁵ 'Minister Suurhoff bij Hongaren. Grootste zorg: werk en huisvesting arbeiders', *Het Parool*, 15-11-1956.

¹⁰⁶ 'Trein bracht 630 Hongaren', *De Volkskrant*, 26-11-1956.

¹⁰⁷ 'Trein met vertraging vertrokken. Vannacht arriveert de tweede groep', *De Volkskrant*, 17-11-1956.

¹⁰⁸ 'Zes maanden zorg voor Hongaars kamp', *De Tijd : godsdienstig-staatkundig dagblad*, 19-12-1956.

¹⁰⁹ 'Trein met vertraging vertrokken. Vannacht arriveert de tweede groep', *De Volkskrant*, 17-11-1956.

¹¹⁰ 'Trein bracht 630 Hongaren', *De Volkskrant*, 26-11-1956; 'Zes maanden zorg voor Hongaars kamp', *De Tijd : godsdienstig-staatkundig dagblad*, 19-12-1956.

¹¹¹ 'Huisvesting vluchtelingen', *De Tijd : godsdienstig-staatkundig dagblad*, 03-12-1956.

¹¹² 'Vrijmoedig commentaar', *De Tijd : godsdienstig-staatkundig dagblad*, 27-11-1956.

¹¹³ 'Door de modder', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 24-11-1956..

ruimte had om huizen vrij te maken. *'Het zijn allen mensen, die normaal werken en verdienen en dezelfde sociale voorzieningen genieten als iedere Nederlander'*.¹¹⁴

Veel Hongaren hoopten snel werk te vinden want dan kwamen ze in aanmerking voor woonruimte.¹¹⁵ De werkgelegenheid was het probleem niet, veel bedrijven zaten juist te springen om arbeiders, maar het tekort aan woningen was het probleem.¹¹⁶ Veel bedrijven moesten daarom huisvesting regelen voor hun werknemers.¹¹⁷ Nederland liet zelfs nog 1000 extra Hongaren overkomen omdat er genoeg werkgelegenheid voor ze was.¹¹⁸ Vooral de industrie had dringend behoefte aan arbeiders. Meerdere bedrijven uit de metaal- en de textielsector dienden aanvragen in om Hongaarse vluchtelingen aan te stellen als werknemer.¹¹⁹ Enkele honderden Hongaren hadden wel al werk toegewezen gekregen, onder andere in de mijnstreek.¹²⁰ De bedrijven wilden het liefst ongehuwde mannen, die konden makkelijker ondergebracht worden in kosthuizen dan gezinnen.¹²¹

Naast de overwegend positieve of neutrale berichtgeving was er een gebeurtenis die veel negatieve aandacht trok. Negentig Hongaren waren opgevangen in een kamp in het Zeeuwse Biggekerke. Negentien daarvan besloten anderhalve dag na aankomst dat de voorzieningen onvoldoende waren en liepen weg.¹²² Dit lokte een hoop emoties uit bij verschillende partijen, van sympathie tot teleurstelling. De condities in het kamp werden door de commissaris van de koningin in Zeeland inderdaad ongeschikt bevonden en hij gaf de Hongaren dan ook gelijk. Omdat het kamp waarschijnlijk ontruimt zou worden moest er andere opvangruimte gezocht worden.¹²³ De lokale bevolking schoot te hulp en er werden honderd vrije gemeubileerde woningen aangeboden voor opvang. Het ministerie wees dit aanbod af. Er ontstond onenigheid tussen het provinciaal bestuur en het ministerie van Sociale Zaken, de laatste was immers verantwoordelijk voor de opvang van

¹¹⁴ 'Voor veel Hongaren is nog dak nodig', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 29-12-1956.

¹¹⁵ 'Ultimatum aan 17 Hongaren. Terug naar Biggekerke of terug naar Oostenrijk', *Het Parool*, 03-12-1956.

¹¹⁶ 'Werk in overvloed voor de Hongaarse vluchtelingen', *De Telegraaf*, 08-12-1956.

¹¹⁷ 'In totaal 3.000 vluchtelingen? Werkgelegenheid genoeg', *De Tijd : godsdienstig-staatkundig dagblad*, 19-11-1956.

¹¹⁸ 'Selectie derde groep Hongaren in Oostenrijk', *Het Parool*, 06-12-1956.

¹¹⁹ 'Bij Stork is werk voor vijftig Hongaren', *Trouw*, 04-12-1956.

¹²⁰ 'Duizend Hongaren aan het werk', *Trouw*, 10-12-1956.

¹²¹ 'Twentse industrie kan 1500 Hongaren plaatsen. Huisvesting vormt een probleem', *Algemeen Handelsblad*, 07-12-1956.

¹²² 'Huisvesting onvoldoende? Hongaarse vluchtelingen uit Zeeuws kamp weggelopen', *Algemeen Handelsblad*, 01-12-1956.

¹²³ 'Hongaren uit Zeeuws kamp weggelopen', *De Volkskrant*, 01-12-1956.

vluchtelingen en hield zijn poot stijf. De commissaris van de Koningin wilde koste wat kost een schandaal vermijden en stelde voor de weggelopen Hongaren tegemoet te komen en ze op te vangen in een jeugdherberg. Echter, de heer Mansholt van Sociale Zaken stelde dat de Nederlandse overheid voor de vluchtelingen verantwoordelijk was en dat *'de Hongaren de regels in acht hebben te nemen'*. De negentien weggelopen Hongaren kregen een ultimatum en moesten zich voor het vallen van de avond melden bij het kamp anders werden ze teruggestuurd naar Oostenrijk.¹²⁴ Dit dreigement om ze naar Oostenrijk terug te sturen sloeg nergens op, want Nederland moest Oostenrijk helpen en kon niet bij nader inzien diegenen die ons niet bevielen terugsturen.¹²⁵

Het ministerie van Sociale Zaken gaf aan vooral teleurgesteld te zijn in de weggelopen Hongaren. Tot voor kort hadden er nog Nederlandse arbeiders in het kamp verbleven die niets te klagen hadden gehad. Bovendien was het maar een klein aantal wat onterecht ontevreden zou zijn, de overgebleven Hongaren in het kamp distantieerden zich van de weglopers.¹²⁶ Zo heel erg zouden de condities dus ook weer niet geweest zijn stelde *de Volkskrant*. Daarbij was de opvang in het kamp tijdelijk. *'Er zullen zich nog wel meer moeilijkheden met de Hongaren voordoen. Maar laten wij die dan niet met ultimatus, maar met veel begrip en een breed hart trachten op te lossen'*, aldus *de Volkskrant*.¹²⁷ Opnieuw speelde het hoog houden van de Nederlandse reputatie een rol. Volgens *Het Vrije Volk* zou de inzet van Nederland om de Hongaren te helpen overschaduw worden door de toestand van de weggelopen Hongaren. *'Het ergste wat de voorbeeldige Nederlandse hulpverlening kan overkomen is geharrewar, dat de goede naam, die Nederland door een bewonderenswaardige en spontane activiteit heeft verworven, zou schaden'*.¹²⁸

2.3 Deelconclusie

Er is weinig verschil tussen de kranten in de berichtgeving over de Hongaren. De meest voorkomende deelnemers aan het debat waren de overheid, gemeenten, arbeidsbureaus en het Convent der Kerken. Daarnaast zien we diverse hulporganisaties, zoals de Nederlandse Federatie

¹²⁴ 'Ultimatum van Sociale Zaken: Hongaren naar Zeeuws kamp; anders terug naar Oostenrijk', *De Volkskrant*, 03-12-1956.

¹²⁵ 'Niet dreigen', *De Volkskrant*, 04-12-1956.

¹²⁶ 'Ontevreden Hongaren liepen weg uit kamp te Biggekerke', *Het vaderland*, 01-12-1956.

¹²⁷ 'Niet dreigen', *De Volkskrant*, 04-12-1956.

¹²⁸ 'Oplossen', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 04-12-1956.

voor de Vluchtelingenhulp, het Huisvestingcomité en het Vluchtelingencomité en betrokken burgers. De Hongaren zelf komen niet aan het woord. In de meerderheid van de geanalyseerde artikelen werd gewezen op de gastvrije houding van Nederland en op het belang van een humane opvang van de Hongaarse vluchtelingen. Centraal daarbij stond het imago van een gastvrij land. Dit imago was belangrijk bleek uit artikelen over de ontevreden weggelopen Hongaren. Dit leidde vooral tot zorgen over de reputatieschade voor Nederland. Tegelijkertijd vond de regering, gezien de grote woningnood, dat er wel een maximum gesteld moest worden aan de opvang. Anderen vonden juist dat de naastenliefde en humane opvang het belangrijkste waren en dat rigide regels moesten worden aangepast in ongewone tijden. Nederland wilde een vrijgevig land zijn dat Oostenrijk te hulp schoot. Tegelijkertijd moesten de aantallen wel enigszins beperkt blijven maar was de arbeid die ze meebrachten juist welkom. De bijkomende druk op de woningmarkt was het probleem en de Nederlandse woningzoekenden kregen daarom voorrang op de Hongaren. Als het op de huisvesting aankwam keken gemeenten veelal naar elkaar of wezen naar de gemeenten buiten de Randstand die meer ruimte zouden hebben. We zullen zien dat dit een terugkerend patroon wordt.

We zien diverse frames terugkomen in de berichtgeving over Hongaarse vluchtelingen. Ten eerste zien we het moraliteitsframe, dat verwijst naar traditie, fatsoen en de christelijke waarden. Zowel de overheid als een deel van de Nederlandse bevolking vond het zichtbaar belangrijk om zich gastvrij op te stellen en deze mensen een fatsoenlijk onderkomen te bieden. De oproep tot naastenliefde kwam uit *De Tijd* en het convent der Kerken riep particulieren op een vluchteling in huis te nemen. De christelijke waarden waren dus wel afkomstig uit de religieuze hoek. Hiernaast zien we het humanitaire frame, wat we kunnen herkennen in de artikelen over de vele betrokken burgers en initiatieven. Veel artikelen benadrukten dat de Hongaren wel humane opvang geboden moest worden. We zien dat er veel bereidwilligheid was van de Nederlandse bevolking om te helpen. Dit blijkt onder andere uit het beschikbaar stellen van woningen. Ten derde is het economisch frame te onderscheiden. Dit zien we terug in de kosten-baten analyse die gemaakt wordt bij de afweging om meer Hongaren op te halen om te werken maar waar geen huisvesting voor is. Er werd al vrij snel gefocust op werk, zo werd er direct uitgezocht welke beroepen mensen hadden en werd het verkrijgen van huisvesting gekoppeld aan het hebben van een baan.

Hoofdstuk 3: De Surinamers - 1975

3.1 Historische context

Suriname was een land met veel verschillende etnische groepen, zoals Afrikanen, Indiërs, Chinezen, Javanen en Europeanen.¹²⁹ Tot de jaren 1960 migreerden vooral jonge creoolse mannen uit Suriname naar Nederland om te studeren. Daarnaast werden er verpleegsters geworven in Suriname om in Nederland te werken. Vanaf de jaren 1960 nam deze emigratie naar Nederland toe en velen van hen keerden niet meer terug.¹³⁰ Deze uittocht van hoogopgeleiden was rampzalig voor Suriname. Er heerste een grote werkloosheid en veel bedrijven die er gevestigd waren sluisden de winst terug naar hun eigen landen. Zowel de hoger opgeleiden als de ongeschoolden vonden hun weg naar Nederland. In de jaren 1960 en 1970 was er genoeg werk, maar in de jaren erna veranderde dit door de economische crisis en de komst van meer migranten. Daarnaast werd veel van het ongeschoolde werk al gedaan door Marokkaanse en Turkse gastarbeiders.¹³¹ Vrouwen vonden makkelijker werk dan mannen.¹³²

Het kabinet Den Uyl wilde de onafhankelijkheid zo snel mogelijk realiseren om de migratie te kunnen beperken.¹³³ Elke maand dat de onafhankelijk later kwam betekende meer Surinamers die naar Nederland kwamen.¹³⁴ Alle inwoners van Suriname hadden de Nederlandse nationaliteit en mochten zich binnen het koninkrijk vrij bewegen. Toen Suriname in 1975 onafhankelijk zou worden veranderde dit, alle Surinamers kregen de Surinaamse nationaliteit. Wel hadden de Surinamers nog vijf jaar na de onafhankelijkheid de mogelijkheid om zonder visum naar Nederland af te reizen. Na deze periode van vijf jaar kondigde premier Van Agt restrictiever beleid aan en op 1 september 1980 zei de Nederlandse regering de Overeenkomst afschaffing visumplicht op. Het aantal migranten nam daardoor flink af.¹³⁵

Aan het begin werden veel Surinamers opgevangen in pensions. De overheid probeerde hen zoveel mogelijk te spreiden over het land.¹³⁶ Aan het begin van de jaren zeventig werd een groot deel opgevangen door familie, maar de aantallen werd groter en er kwamen steeds vaker hele

¹²⁹ Obdeijn en Schrover, *Komen en gaan*, 248.

¹³⁰ Bakker, E., e.a. (red.), *Geschiedenis van Suriname*, (Zutphen 1998), 162-165.

¹³¹ Obdeijn en Schrover, *Komen en gaan*, 252.

¹³² Blok, *Bruggen bouwen*, 151.

¹³³ 'Suriname al 1 juli '75 onafhankelijk. Iedere maand "meegenomen"', *De Telegraaf*, 03-09-1974.

¹³⁴ Laarman, *Oude onbekenden*, 170.

¹³⁵ Idem, 160-161.

¹³⁶ M. Heilbron, 'Niet voor Surinamers.' Amsterdam sloot complete wijken voor niet-witte Nederlanders', *De Correspondent*, 14 oktober 2017.

gezinnen over.¹³⁷ Zoals hierboven al genoemd stelde Nederland in 1975 vijf procent van de woningwoningen beschikbaar voor rijksgenoten. Tussen 1975 en 1980 werd zo'n tien procent gehuisvest via deze Rijksvoorkeursregeling. Deze regeling richtte zich op de spreiding buiten de vier grote steden, omdat men daar concentraties wilde voorkomen. Later werd een deel van hen geherhuisvest omdat zij graag dicht bij andere Surinamers wilde wonen. Als gevolg hiervan stegen de concentraties in Amsterdam en Den Haag.¹³⁸ Toch heeft de vijf procent regeling niet geleid tot deconcentratie. Na verloop van tijd trokken veel Surinamers toch naar de grotere steden vanwege werk, opleiding of sociale acceptatie.¹³⁹ Kleinere gemeenten weigerden vaak Surinamers op te vangen.¹⁴⁰

Deze sluiting van sommige wijken leidde juist tot concentraties op andere plekken. In Amsterdam waren ze ook niet in elke wijk welkom, uit sommige werden ze actief geweerd. Een gevolg hiervan was dat velen in de Bijlmer terecht kwamen. Een groot deel van de woningen in de Bijlmermeer stond leeg waardoor er niet voldoende huuropbrengst was. Dit had grote gevolgen voor de bouw van de flats die nog moesten worden opgeleverd. De gemeente en de woningbouwverenigingen werden gered door de komst van Surinaamse migranten.¹⁴¹ Het was voor de Surinamers niet makkelijk om een woning te vinden. Vaak moest je jaren ingeschreven staan bij een woningbouwvereniging om in aanmerking te komen voor een goedkope huurwoning. Veel particuliere huiseigenaren aarzelden om hun huis te verhuren aan Surinamers en dus waren zij aangewezen op vaak overvolle en dure pensions. De leegstaande flats in de Bijlmer leken een goede oplossing.¹⁴² In 1979 maakte Amsterdam een einde aan het beleid om wijken af te sluiten.¹⁴³ Na de onafhankelijkheid van Suriname bleef, ondanks Nederlandse hulp, economische groei in het land uit en vertrokken er opnieuw Surinamers naar Nederland. Vanaf de jaren 1980 deed Nederland moeite om zoveel mogelijk Surinamers te laten terugkeren met allerlei aantrekkelijke voorwaarden. Deze hadden echter weinig effect. Op 1 september 1980 werd er een visumplicht ingevoerd, hierdoor werd de immigratie afgeremd maar ging de gezinshereniging nog wel door tot

¹³⁷ T.J.M. Reubsæet, J.A. Kropman en L.M. van Mulier, *De positie van Surinamers in de Nederlandse samenleving*, (Nijmegen 1982), 72.

¹³⁸ Obdeijn en Schrover, *Komen en gaan*, 256.

¹³⁹ Idem, 256.

¹⁴⁰ Blok, *Bruggen bouwen*, 356.

¹⁴¹ C. Quispel, 'Migratie, etniciteit en stigmatisering: de Robert Taylor Homes in Chicago en de Bijlmermeer in Amsterdam', *Tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis*, 7:1 (2010) 88-109, 98.

¹⁴² Quispel, 'Migratie, etniciteit en stigmatisering', 98.

¹⁴³ Heilbron, 'Niet voor Surinamers.'

1990.¹⁴⁴ Ondertussen kwamen er, vanaf midden jaren 1970, langzaam racistische politieke partijen op. Nieuw Rechts en De Nederlandse Volkspartij zijn hier twee voorbeelden van.¹⁴⁵ Later in de jaren 1980 kwam hier de Centropartij bij.¹⁴⁶ Deze partij keerde zich nadrukkelijk tegen de Surinamers. Hierbij werd gebruik gemaakt van het frame dat Surinamers bovengemiddeld betrokken waren bij criminele praktijken. In de media verschenen steeds meer berichten over de criminaliteit van Surinamers. De functie hiervan was dat het debat over een toelatingsregeling voor Surinamers kon worden geopend.¹⁴⁷ Hiernaast werd er in veel krantenberichten aandacht besteed aan drugshandel en -gebruik onder Surinamers.¹⁴⁸ Naar aanleiding van deze aantijgingen deed Bovenkerk onderzoek naar deze (vermeende) misdaden. Hij constateerde dat er in de Nederlandse pers vaker over deze vermeende misdaden van Surinamers werd geschreven dan door de Nederlandse pers.¹⁴⁹ Er kwamen ook steeds meer berichten over discriminatie. Bovenkerk stelde dat er van de Nederlandse tolerantie niet veel meer over was.¹⁵⁰ Ook Schuster deed onderzoek naar de criminalisering van de Surinamers in de pers, wetenschap en politiek.¹⁵¹ Door alle berichten over drugs kwam er geld los voor talloze Afro-Surinaamse welzijnsorganisaties, die zich specifiek op deze problemen richtten.¹⁵² Deze berichten komen nauwelijks terug in onderstaande analyse omdat specifiek gezocht is op artikelen over huisvesting en de woningnood.

3.2 Krantenanalyse

Ik heb 25 artikelen geanalyseerd uit het jaar 1975 over Surinamers in relatie tot huisvesting en/of de woningnood. Veertien van de 25 geanalyseerde artikelen beschrijven de komst van de Surinamers als problematisch. Hiervan werd in negen artikelen benadrukt dat gemeenten of

¹⁴⁴ Obdeijn en Schrover, *Komen en gaan*, 255.

¹⁴⁵ Reubsat, Kropman en Mulier, *De positie van Surinamers in de Nederlandse samenleving*, 10-12.

¹⁴⁶ Witte, *Al eeuwenlang een gastvrij volk*, 179-180.

¹⁴⁷ Laarman, *Oude onbekenden*, 154, 160.

¹⁴⁸ Idem, 179.

¹⁴⁹ F. Bovenkerk, 'Rasdiscriminatie bij misdaadverslaggeving in de pers', in: F. Bovenkerk (red.), *Omdat ze anders zijn: patronen van rasdiscriminatie in Nederland* (Meppel 1978) 119-135, 121.

¹⁵⁰ Laarman, *Oude onbekenden*, 176.

¹⁵¹ J. Schuster, *Poortwachters over immigranten. Het debat over immigratie in het naoorlogse Groot-Brittannië en Nederland* (Amsterdam 1999) 119-132.

¹⁵² F. Vermeulen, *The Immigrant Organising Process: Turkish Organisations in Amsterdam and Berlin and Surinamese Organisations in Amsterdam, 1960-2000* (Amsterdam 2006).

bewoners negatief tegenover de komst van Surinamers stonden¹⁵³ en uit vijf artikelen bleek dat mensen wel graag wilden helpen maar wel problemen voorzagen.¹⁵⁴ De rest was meer neutraal maar wel alarmerend. Er moest snel meer opvangcapaciteit bijkomen en er moest geld vrijgemaakt worden om dit te kunnen realiseren. Wekelijks kwamen er grote aantallen Surinamers aan in Nederland. De aantallen stegen van 250 per week naar 100 per dag en de Sociale Dienst in Rotterdam liep vast. Er werd in de krant geschreven over een permanente toestroom en gemeenten hadden onvoldoende tijd om de problemen op te lossen.¹⁵⁵ Er moest snel geld en personeel bijkomen.¹⁵⁶ Al deze mensen werden met moeite ondergebracht in verschillende tijdelijke opvanglocaties omdat de woningnood in Nederland erg hoog was. Een aantal gemeenten stelden – vaak onder druk – woonruimte beschikbaar.¹⁵⁷ Alle Rotterdamse wijken werd gevraagd 30 mensen op te nemen, maar velen twijfelden hierover. Rotterdam vond juist dat ze ontlast moest worden.¹⁵⁸ De stad zocht naar andere oplossingen en huurde gedurende een jaar een gedeelte van een hotel voor de tijdelijke opvang. Ook werden de barakken in Waalhaven opgeknapt voor de opvang van gezinnen.¹⁵⁹ In Sint Michielsgestel werd een deel van een leegstaand klooster ingericht voor de opvang van 50 Surinaamse gezinnen.¹⁶⁰

Er ontstonden veel actiegroepen die zich inzetten voor gepaste huisvesting en ondersteuning van de Surinamers. De actiegroep het Oude Westen stelde dat de Surinamers direct geholpen moesten worden, anders zouden er wrokgevoelens en lange termijn problemen

¹⁵³ 'Zevenaars wil geen woonruimte voor Surinamers afstaan', *Trouw*, 20-08-1975; 'Hoek twijfelt over opvang Surinamers', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 04-10-1975; 'Stavenisse', *Het Parool*, 11-09-1975; 'Oost tegen opvangcentrum Surinamers', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 09-09-1975; 'Samen 1100 huizen in hele land Genoeg woningen voor Surinamers', *De Telegraaf*, 28-04-1975; 'Sociale dienst kan toeloop rijks- genoten niet aan', *Algemeen Dagblad*, 15-08-1975; 'Alphen aan den Rijn weigert groep Surinamers', *Algemeen Dagblad*, 02-09-1975; K. Bagijn, 'Verbod van rechtse partijtjes eerste doel. Comité tegen racisme', *Het Parool*, 04-03-1975; 'Opvang Surinamers stagneert 'Langzamerhand in doolhof zonder uitweg'', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 31-05-1975.

¹⁵⁴ 'Oude Westen: 'Los nu woningnood Surinamers op'', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 11-10-1975; 'Noodbrigade huisvesting Surinamers', *NRC Handelsblad*, 07-06-1975; 'Gedeelte van Skyway jaar voor Surinamers', *NRC Handelsblad*, 12-09-1975; 'Vier grote steden voor overleg naar Den Haag', *Algemeen Dagblad*, 08-08-1975; 'Rotterdam vraagt extra mankracht voor rijksgenoten', *Het Parool*, 15-08-1975.

¹⁵⁵ 'Rotterdam vraagt extra mankracht voor rijksgenoten', *Het Parool*, 15-08-1975.

¹⁵⁶ 'Sociale dienst kan toeloop rijks- genoten niet aan', *Algemeen Dagblad*, 15-08-1975.

¹⁵⁷ 'Surinamers zijn welkom', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 24-09-1975.

¹⁵⁸ 'Hoek twijfelt over opvang Surinamers', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 04-10-1975.

¹⁵⁹ 'Gedeelte van Skyway jaar voor Surinamers', *NRC Handelsblad*, 12-09-1975.

¹⁶⁰ 'Deel seminarie voor opvang van Surinamers', *De Volkskrant*, 31-10-1975.

ontstaan.¹⁶¹ In sommige steden werden de omstandigheden van de huisvesting zelfs ontoelaatbaar gevonden.¹⁶² De overheid beloofde geld beschikbaar te stellen om gemeenten te ondersteunen in de opvang en diverse grote steden en wethouders pleitten ervoor de procedure van opvang te vereenvoudigen.¹⁶³ Uiteindelijk kwamen er miljoenen om de huisvesting, spreiding en begeleiding van de Surinamers te bekostigen.¹⁶⁴ Ook zochten verschillende gemeenten meer toenadering tot elkaar en overlegden de opties voor mogelijke samenwerking wat betreft de huisvesting van Surinamers.¹⁶⁵

Wethouder van Sociale Zaken Schmitz maakte een plan om Surinamers en Antillianen op te vangen en te begeleiden door in iedere wijk een opvangcentrum voor Surinamers te vestigen. Stichting Algemeen Belang Antillianen, Stichting Sociale Belangen Surinamers en Stichting Surinaamse Jongerenorganisatie Rotterdam vroegen om geld om dit plan te kunnen uitwerken.¹⁶⁶ Maar Rotterdam-Oost weigerde mee te werken. Zij vonden dat er juist meer begeleiding en voorlichting moest komen voor mensen die Surinamers als burens kregen.¹⁶⁷ Veel gemeenten weigerden om woonruimte beschikbaar te stellen. Sommigen omdat de woningnood te hoog was¹⁶⁸, anderen vanwege de angst voor onrust tussen de bewoners van het betreffende dorp en de Surinamers. Zo besloot een minister geen Surinamers onder te brengen in Stavenisse, nadat veel bewoners van het dorp zich fel tegen de komst van de rijksgenoten hadden uitgelaten. Ook Leeuwarden protesteerde tegen de komst van Surinamers, ze waren bang voor gettovorming en spanningen.¹⁶⁹ Uiteindelijk hebben gemeenten onder druk 1100 woningen beschikbaar gesteld door heel het land. Deze spreiding paste in het spreidingsbeleid van de overheid die af wilde van al te grote concentraties. Ook kwamen er nieuwe opvanglocaties in het land met een snellere doorstroom naar woningen.¹⁷⁰ Toch kwamen de meeste Surinamers in de oude wijken terecht omdat de meesten introkken bij kennissen of familie. Het beoogde spreidingsbeleid was daarmee

¹⁶¹ 'Oude Westen: 'Los nu woningnood Surinamers op'', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 11-10-1975.

¹⁶² 'Minister belooft geld voor opvang rijksgenoten', *De Volkskrant*, 17-10-1975.

¹⁶³ 'Noodbrigade huisvesting Surinamers', *NRC Handelsblad*, 07-06-1975.

¹⁶⁴ 'Miljoenen voor Surinamers', *Algemeen Dagblad*, 28-03-1975.

¹⁶⁵ 'Vier grote steden voor overleg naar Den Haag', *Algemeen Dagblad*, 08-08-1975.

¹⁶⁶ 'Geef geld voor plan Schmitz', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 15-03-1975.

¹⁶⁷ 'Oost tegen opvangcentrum Surinamers', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 09-09-1975.

¹⁶⁸ 'Zevenaar wil geen woonruimte voor Surinamers afstaan', *Trouw*, 20-08-1975.

¹⁶⁹ 'Stavenisse', *Het Parool*, 11-09-1975.

¹⁷⁰ 'Samen 1100 huizen in hele land Genoeg woningen voor Surinamers', *De Telegraaf*, 28-04-1975.

gedoemd te falen, stelde wethouder Schmitz.¹⁷¹ Diverse stichtingen pleitten ervoor dat Surinamers en Antillianen zich moesten kunnen vestigen waar ze zelf wilden.¹⁷² Er was ook kritiek op de procedure van opvang, deze moest eenvoudiger, stelde *de Volkskrant*.¹⁷³ De huisvestingsprocedures moesten tevens versneld worden.¹⁷⁴

Tegelijkertijd speelde de discussie over eventuele terugkeer. De Surinaamse regering had een plan opgesteld voor de remigratie van Surinamers. Nederland zou een groot deel van de kosten van dit plan moeten bekostigen, maar de minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk had hier wel oren naar.¹⁷⁵ De stichting Landelijke Federatie van Welzijnsstichtingen voor Surinamers wilde ook geld voor repatriëring naar Suriname, met name voor het creëren van lokale voorzieningen zoals opvang, huisvesting en medische zorg.¹⁷⁶ Het Centraal Bureau voor de Vestiging van Rijksgenoten had het zo druk met het regelen van huisvesting dat er geen aandacht meer was voor werk en onderwijs. Ze richtten zich uitsluitend op nieuw aangekomen Surinamers en diegenen die er al langer waren werden niet meer geholpen. Er werd ook niet meer overlegd met gemeenten hoeveel mensen er kwamen, het werd simpelweg medegedeeld. Door de drukte zag de overheid wel een uitkomst in het plan van repatriëring.¹⁷⁷

Hiernaast ontstonden er ook andere geluiden in de samenleving. Vijf artikelen gingen over het opkomende racisme.¹⁷⁸ De Welzijnsstichting was bang voor de toenemende discriminatie in de samenleving. *'De Kamercommissie stelde vast, dat zich in Nederland verschijnselen beginnen voor te doen, waarbij de ander minder gemakkelijk wordt geaccepteerd'*.¹⁷⁹ Alphen aan de Rijn weigerde 100 Surinamers tijdelijk op te vangen omdat ze moeilijkheden verwachtten met de andere bevolkingsgroepen. De burgemeester: *'Ik onderschrijf het rijksbeleid in deze, maar als het zich laat aanzien dat er wrijvingen in Alphen zouden kunnen gaan plaatsvinden, dan is het niet*

¹⁷¹ 'Surinamers onvermijdelijk naar oude wijken', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 25-10-1975.

¹⁷² 'Geef geld voor plan Schmitz', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 15-03-1975.

¹⁷³ 'Minister belooft geld voor opvang rijksgenoten', *De Volkskrant*, 17-10-1975.

¹⁷⁴ 'Noodbrigade huisvesting Surinamers', *NRC Handelsblad*, 07-06-1975.

¹⁷⁵ 'Van Doorn voor Surinaams remigratie-plan', *De Volkskrant*, 16-08-1975.

¹⁷⁶ 'Stichting wil geld voor terugkeer van Surinamers', *De Telegraaf*, 24-02-1975.

¹⁷⁷ 'Werk en onderwijs in gedrang. Huisvesting Surinamers krijgt alleen aandacht', *Trouw*, 12-09-1975.

¹⁷⁸ 'Werk en onderwijs in gedrang. Huisvesting Surinamers krijgt alleen aandacht', *Trouw*, 12-09-1975; 'Alphen aan den Rijn weigert groep Surinamers', *Algemeen Dagblad*, 02-09-1975; K. Bagijn, 'Verbod van rechtse partijtjes eerste doel. Comité tegen racisme', *Het Parool*, 04-03-1975; 'Opvang Surinamers stagneert 'Langzamerhand in doolhof zonder uitweg'', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 31-05-1975; 'Surinamers beschuldigen predikant van ophitsing', *Algemeen Dagblad*, 13-09-1975.

¹⁷⁹ 'Werk en onderwijs in gedrang. Huisvesting Surinamers krijgt alleen aandacht', *Trouw*, 12-09-1975.

verstandig om de Surinamers toch toe te laten'.¹⁸⁰ Diverse andere wijken protesteerden tegen de komst van Surinamers en Antillianen. In Hillekop kwam een buurtgroep in actie om de huisvesting van twee Surinaamse gezinnen tegen te gaan. Stichting Sociale Belangen Surinamers zat met de handen in het haar: *'de ellende wordt steeds groter. We raken langzaam in een doolhof zonder uitweg'*. De barakken in Waalhaven waren nog altijd niet klaar en nieuwe pensions openden niet omdat gemeenten dwars lagen.¹⁸¹

Als reactie op dit ontluikende racisme kwamen een aantal Surinamers voor het eerst in actie. Surinamers klaagden een predikant uit Stavenisse aan wegens smaad. Hij zou de Surinamers vergeleken hebben met plagen als oorlogen en de watersnood. De Surinamers vonden dit ophitsing van het volk.¹⁸² Het Comité Huisvesting en Werkzoekenden van Surinamers in de Bijlmermeer organiseerde een landelijke manifestatie met een wensenpakket voor de gemeente Amsterdam en de regering in Den Haag. Dit werd besloten door een bijeenkomst met meer dan 500 mensen. *'Veel Surinamers zijn zo teleurgesteld over de mogelijkheden voor werk en huisvesting, dat men bereid is tot actie, bijvoorbeeld bezettingen, over te gaan als er geen betere maatregelen volgen'*, zo schreef het Parool.¹⁸³ LOSON, een politieke organisatie van Surinamers, streed voor een Antiracisme Comité vanwege de opkomst van racistische politieke partijen. Het doel was een verbod op deze partijen, zoals Nieuw Rechts en De Nederlandse Volksunie. Ze verzamelen in Den Haag 1500 handtekeningen en in Amsterdam 3000. Het jaar ervoor in aanloop naar de raadsverkiezingen werden er pamfletten verspreid waarin gesteld werd dat *'Den Haag 'blank en veilig' en Amsterdam 'van vreemde smetten vrij' moest blijven'*.¹⁸⁴

De economische problemen, werkloosheid en een hoge woningnood droegen niet bij aan een positieve beeldvorming rondom de komst van de Surinamers. Nieuw Rechts en De Nederlandse Volksunie gaven Surinamers en andere buitenlanders hier de schuld van en dat was niet terecht stelde initiatiefnemer Zunder. Volgens hem was het helaas wel effectief. *'Kijk, de meeste Nederlanders staan niet erg sympathiek tegenover de uitspraken van de Nederlandse Volksunie, maar men denkt er toch wel over na. Mensen die vijf jaar op een huis wachten, en dan horen, dat Surinamers na twee maanden een woning krijgen, die gaan toch denken. Als je hoort*

¹⁸⁰ 'Alphen aan den Rijn weigert groep Surinamers', *Algemeen Dagblad*, 02-09-1975.

¹⁸¹ 'Opvang Surinamers stagneert 'Langzamerhand in doolhof zonder uitweg'', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 31-05-1975.

¹⁸² 'Surinamers beschuldigen predikant van ophitsing', *Algemeen Dagblad*, 13-09-1975.

¹⁸³ 'Surinamers gaan manifesteren in Marcanti', *Het Parool*, 13-11-1975.

¹⁸⁴ K. Bagijn, 'Verbod van rechtse partijtjes eerste doel. Comité tegen racisme', *Het Parool*, 04-03-1975.

*dat de Surinamers op de Nederlandse sociale voorzieningen en de welvaart teren, terwijl nota bene 86 procent van de Surinamers hier werkt en een aandeel aan de Nederlandse economie levert, dan is dat allemaal niet erg gunstig voor de Surinamers’.*¹⁸⁵

3.3 Deelconclusie

We zien dat de komst van de Surinamers tot veel debat leidde. In maar liefst 14 van de geanalyseerde artikelen werd hun komst geproblematiseerd. We zien daarbij geen significante verschillen in berichtgeving tussen de verschillende kranten. Belangrijke deelnemers zijn opnieuw de diverse ministeries, gemeenten en politici, maar daarnaast zien we een groei in het aantal actiegroepen en comités die zich inzetten voor de huisvesting en het welbevinden van de Surinamers. Ook kwamen een aantal Surinamers zelf aan het woord. Het debat werd fel gevoerd tussen gemeenten waarbij de focus lag op aantallen en de vraag: wie ging ze huisvesten? Gemeenten hadden veelal geen plek en wanneer er wel plek was gingen de bewoners van sommige dorpen zo hard protesteren dat er werd afgezien van opvang op de betreffende locatie uit angst voor moeilijkheden.

We zien diverse frames terugkomen in de berichtgeving over de Surinamers. Ten eerste zien we in de politiek het begin van een anti-buitenlander sentiment dat zich uitte in de opkomst van discriminatie en desinformatie over de groepen buitenlanders. Er werd een zondebok gezocht ten behoeve van politiek gewin. Actiegroepen zetten zich in voor de rechten van de Surinamers en de politiek en bestuurders kozen geregeld de kant van de angstige Nederlander. Dit sluit aan bij het conflict frame, welke verwijst naar sociale, culturele en religieuze verschillen en veiligheid. Er wordt in diverse artikelen benadrukt dat de Surinamers sterk verschilden van de Nederlanders. Daarbij werd ook verwezen naar de angstgevoelens die sommigen hadden bij het idee dat er Surinamers in hun gemeente zouden komen wonen. Ten tweede, en hiermee samenhangend, zien we het verantwoordelijk/legalistisch frame: wie is het probleem en wie moet een oplossing bieden? Dit frame lijkt door vrijwel alle artikelen heen te lopen. Gemeenten keken voortdurend naar elkaar en probeerden onder hun verantwoordelijkheid uit te komen. Oorzaak hiervan was het tekort aan betaalbare woningen. Hierbij aansluitend zagen we dat wethouders pleitten voor het vereenvoudigen van de procedure. Een derde frame wat we terugzien in de berichtgeving is het economisch frame. De economische problemen, werkloosheid en een hoge woningnood lagen

¹⁸⁵ K. Bagijn, ‘Verbod van rechtse partijtjes eerste doel. Comité tegen racisme’, *Het Parool*, 04-03-1975.

hieraan ten grondslag en droegen niet bij aan een positieve beeldvorming rondom de komst van de Surinamers. Rechtse politieke partijen maakten hier gebruik van door de Surinamers aan te wijzen als de oorzaak. De taal werd wat harder, er werd meer over precieze aantallen gesproken en in drie artikelen werd de komst van de Surinamers aangeduid als een ‘stroom’.¹⁸⁶ In de geanalyseerde artikelen kwam de criminalisering die hierboven genoemd werd niet naar voren. De oorzaak hiervan kan liggen in de zoekterm die uitsluitend op het debat omtrent de huisvesting focust.

¹⁸⁶ ‘Surinamers onvermijdelijk naar oude wijken’, *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 25-10-1975; ‘Rotterdam vraagt extra mankracht voor rijksgenoten’, *Het Parool*, 15-08-1975; ‘Opvang Surinamers stagneert ‘Langzamerhand in doolhof zonder uitweg’’, *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 31-05-1975.

Hoofdstuk 4: De Vietnamezen – 1979

4.1 Historische context

Vanaf 1975 ontvluchtten ongeveer twee miljoen Vietnamezen per boot hun land uit, op de vlucht voor het conflict met China en het oprukkende communisme. Velen van hen werden tijdens de vlucht overvallen door Thaise piraten en een deel van hen verdronk. Door dit drama kwamen de Vietnamese vluchtelingen in het middelpunt van de belangstelling te staan in Nederland. Een boot met 300 vluchtelingen had zich vastgemaakt aan de ankerketting van een Nederlands schip dat voor de kust naar olie boorde. Toen de boot begon te zinken besloot de bemanning hen aan boord te nemen. Vietnam eiste dat de vluchtelingen weer aan wal werden gezet maar de kapitein weigerde. Uiteindelijk zouden ze op een ander schip naar internationale wateren worden geleid, maar eenmaal op het schip werden ze gedwongen om naar Vietnam te varen. Daar werden ze gevangen genomen. Later, na veel onderhandelingen, mochten deze mensen alsnog per vliegtuig naar Nederland reizen. Omdat de pers deze toestand nauwlettend had gevolgd werden de Vietnamezen welkom geheten en waren er veel sympathieke reactie op hun komst. Later werd dit wat controversiëler.¹⁸⁷ De meeste Vietnamese vluchtelingen vestigden zich in de Verenigde Staten, Canada, Australië en West-Europa.¹⁸⁸

In Nederland werden tot 1983 ruim 6000 Vietnamezen opgenomen, hierna nog gevolgd door gezinshereniging. Deze 6000 Vietnamezen werden opgevangen door VluchtelingenWerk, onder formele verantwoordelijkheid van het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk.¹⁸⁹ Ondanks de snelle groei van VluchtelingenWerk, kon de vereniging de toenemende aantallen niet aan. Dit leidde ertoe dat er problemen ontstonden met de huisvesting van de vluchtelingen. Als reactie hierop wilde de overheid VluchtelingenWerk onder het gezag van het ministerie stellen, mar Vluchtelingenwerk wilde niet een uitvoerend orgaan van het ministerie worden. In plaats daarvan gaf VluchtelingenWerk in 1981 de volledige bevoegdheid voor de opvang van de uitgenodigde vluchtelingen terug aan de overheid.¹⁹⁰ Hierna volgde een zeer

¹⁸⁷ Obdeijn en Schrover, *Komen en gaan*, 325.

¹⁸⁸ Zie bijvoorbeeld: F.W. Lewins en J. Ly, *The first wave : the settlement of Australia's first Vietnamese refugees* (Sydney 1986); Gruner-Domić, S., 'Vietnamese refugees in Western, Central, and Northern Europe since 1970s : the examples of France, Great Britain, and Germany', *The encyclopedia of migration and minorities in Europe : from the 17th century to the present*, (2011) 730-734; F. Hou, 'The resettlement of Vietnamese refugees across Canada over three decades', *Journal of ethnic and migration studies*, 47:21 (2021) 4817-4834.

¹⁸⁹ Jansen, *Bepaalde huisvesting*, 121.

¹⁹⁰ T. Vosters, 'VluchtelingenWerk Nederland: een studie over 35 jaar beleidsbeïnvloeding. MA thesis. 2015.

problematische periode waarna VluchtelingenWerk in 1984 de taak weer oppakte.¹⁹¹ In onderstaande analyse zullen we zien dat er weinig debat was rondom de komst van de Vietnamezen. Over het algemeen kan gezegd worden dat Vietnamese vluchtelingen goed geïntegreerd zijn in de Nederlandse samenleving.¹⁹²

4.2 Krantenanalyse

Ik heb 25 artikelen geanalyseerd uit het jaar 1979 over Vietnamezen in relatie tot huisvesting en/of de woningnood. In negen artikelen werd op een positieve manier geschreven over de opvangmogelijkheden. Zo meldden zich een groot aantal steden om huisvesting beschikbaar te stellen voor de Vietnamese vluchtelingen.¹⁹³ Ookwel aangeduid als ‘bootmensen’.¹⁹⁴ Ook veel particulieren boden aan om vluchtelingen tijdelijk in hun huis op te vangen.¹⁹⁵ Waarbij twee artikelen direct op de keerzijde hiervan wezen: het zou geen reële langetermijn-oplossing zijn en het verblijf zou vaak langer duren dan gewenst was.¹⁹⁶ Diverse hulpverleningsorganisaties, gemeenten en stichtingen zochten dus naar gepaste opvanglocaties, waarbij ook conflict ontstond tussen diverse organisaties. Zo stelde de Stichting Comité Hulpverlening Zuid-Oost Azië dat Vereniging VluchtelingenWerk Nederland haar taken niet aankon en zelf overging tot actie.¹⁹⁷ Zo huisvestten zij gezinnen wanneer zij niet tevreden waren met het huis dat hen was toegewezen door VluchtelingenWerk.¹⁹⁸

¹⁹¹ Jansen, *Bepaalde huisvesting*, 121.

¹⁹² Obdeijn en Schrover, *Komen en gaan*, 326.

¹⁹³ ‘Oldenzaal biedt opvang aan voor Vietnamezen’, *De Volkskrant*, 23-06-1979; ‘Zwolle werkt aan huisvesting van aantal Vietnamezen’, *Trouw*, 13-01-1979; ‘Zwolle helpt Vietnamezen’, *De Volkskrant*, 13-01-1979; ‘Ootmarsum heeft al huisvesting voor bootmensen’, *De Telegraaf*, 03-07-1979; ‘1000 bootmensen komen’, *Algemeen Dagblad*, 30-06-1979; ‘Bootvluchtelingen in Westland gearriveerd’, *Trouw*, 24-10-1979; ‘Oldenzaal wil honderd vluchtelingen opnemen’, *Trouw*, 04-07-1979.

¹⁹⁴ ‘Ootmarsum heeft al huisvesting voor bootmensen’, *De Telegraaf*, 03-07-1979; ‘1000 bootmensen komen’, *Algemeen Dagblad*, 30-06-1979; ‘Bootmensen’, *Algemeen Dagblad*, 30-06-1979; ‘Huisvesting Vietnamezen is probleem’, *Het Parool*, 02-10-1979; ‘Naar Nederland 2300 bootmensen’, *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 02-10-1979.

¹⁹⁵ ‘Ootmarsum heeft al huisvesting voor bootmensen’, *De Telegraaf*, 03-07-1979; ‘Definitief onderdak vluchteling grootste probleem’, *NRC Handelsblad*, 10-07-1979; ‘Nu sprake van toelating 1000 Vietnamezen’, *Het Parool*, 29-06-1979; I. Crul, ‘Vietnamezen: graag zelfstandig’, *NRC Handelsblad*, 10-07-1979; ‘Werkgroep wil meer vluchtelingen toelaten’, *De Volkskrant*, 07-07-1979.

¹⁹⁶ ‘Neem niet zomaar een vluchteling’, *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 19-07-1979; I. Crul, ‘Vietnamezen: graag zelfstandig’, *NRC Handelsblad*, 10-07-1979.

¹⁹⁷ G. van de Kreeke, ‘Vietnamees schrok van hulpverleners’, *De Telegraaf*, 30-11-1979.

¹⁹⁸ ‘ZOA huisvest voor heet eerst in Nederland Vietnamees gezin’, *Nederlands dagblad*, 30-11-1979.

Uit verschillende hoeken werden zorgen geuit over de mogelijkheid om zoveel mensen op te vangen. In negen artikelen werden de tekorten in de huisvesting en de toenemende druk op de woningmarkt benadrukt die de komst van de Vietnamezen met zich meebracht. Zo wilde vicepremier Wiegel geld geven voor vluchtelingenkampen in Hong Kong en Maleisië om de ‘bootmensen’ in de regio te kunnen opvangen.¹⁹⁹ Ook VluchtelingenWerk vond de situatie problematisch want de definitieve huisvesting was een groot probleem.²⁰⁰ Er waren ook zeker negatieve sentimenten rondom de opvang van de Vietnamese vluchtelingen. Het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk wilde de aanvragen voor opvang in gemeenten eerst goed bekijken en afwegen omdat ze ook veel brieven ontvingen waarin gevraagd werd *‘de vluchtelingen weer de zee op te sturen, omdat hier al genoeg buitenlanders zijn’*.²⁰¹

De werkgroep Kerk en Synagoge wilde juist meer druk uitoefenen op gemeenten om meer vluchtelingen op te nemen en riepen vrijwilligers op dit ook te doen.²⁰² Maar gemeenten bleven terughoudend in het beschikbaar stellen van woningen omdat zij zelf met woningnood te maken hadden.²⁰³ Hierbij werd van Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht minder verwacht, want deze steden zouden al te maken hebben met ‘minderhedenproblematiek’.²⁰⁴ Over het gebrek aan lange termijn visie wonden verschillende mensen zich op, zo stelde iemand van de werkgroep Kerk en Synagoge: *‘Nederland lijkt zichzelf hier en daar wat te vergalopperen in zijn goede bedoelingen zonder zich de maatschappelijke gevolgen van deze nieuwe etnische minderheid te realiseren.’*²⁰⁵ Een maatschappelijk werker zei: *‘Men loopt nu wel hard; en met al die publiciteit worden de mensen vriendelijk bejegend. Maar straks komen de restgroepen, de invaliden, de bejaarden, de sociaal minder aangepasten. Dié mensen vluchten ook en dan is men niet zo vriendelijk over het algemeen.’*²⁰⁶ Opvang op de korte termijn was er voldoende, maar het vinden van voldoende definitieve huisvesting was een groot probleem.²⁰⁷

¹⁹⁹ ‘Bootmensen’, *Algemeen Dagblad*, 30-06-1979.

²⁰⁰ ‘Definitief onderdak vluchteling grootste probleem’, *NRC Handelsblad*, 10-07-1979.

²⁰¹ ‘Oldenzaal wil honderd vluchtelingen opnemen’, *Trouw*, 04-07-1979.

²⁰² I. Crul, ‘Vietnamezen: graag zelfstandig’, *NRC Handelsblad*, 10-07-1979.

²⁰³ ‘Vijftig huizen aangeboden voor opvang Vietnamezen’, *Nederlands dagblad*, 13-07-1979.

²⁰⁴ I. Crul, ‘Vietnamezen: graag zelfstandig’, *NRC Handelsblad*, 10-07-1979.

²⁰⁵ Ibidem.

²⁰⁶ Ibidem.

²⁰⁷ ‘Definitief onderdak vluchteling grootste probleem’, *NRC Handelsblad*, 10-07-1979; I. Crul, ‘Vietnamezen: graag zelfstandig’, *NRC Handelsblad*, 10-07-1979.

Er kwam kritiek op de manier waarop de overheid met een vluchtelingen crisis omging.²⁰⁸ Het Westen zou traag reageren op de komst van de Vietnamezen.²⁰⁹ Diverse politieke partijen wilden een beroep doen op gemeenten om hogere aantallen Vietnamezen op te vangen, maar Premier Van Agt stelde dat *‘voorzichtigheid geboden is, omdat zo ’n opname gevolgen op lange termijn heeft voor een toch al overvol Nederland’*.²¹⁰ Een VN vertegenwoordiger stelde: *‘De particuliere organisaties zijn niet meegegroeid met het toenemende aantal taken en de regeringen van de landen waar vluchtelingen terecht komen zijn niet opgewassen tegen de problemen die het opvangen van grote groepen vluchtelingen met zich meebrengt’*. De structuur van internationale hulpverlening zou opnieuw moeten worden doordacht en er zou meer moeten worden samengewerkt tussen particuliere hulporganisaties en landen waar de vluchtelingen terecht kwamen.²¹¹ Hiernaast hadden actiegroepen ook kritiek op de gemeenten die niet voldoende huizen ter beschikking zouden hebben gesteld. Het Rijk was bevoegd om vijf procent van de nieuwbouw en woningwetwoningen te reserveren voor vluchtelingen, maar dit gebeurde alsmaar niet.²¹²

Zes artikelen gingen over de integratie van de Vietnamezen. Bij veel opvanglocaties zou de nadruk hebben gelegen op een snelle integratie. Er kon direct over integratie nagedacht worden omdat de Vietnamezen bij aankomst al een verblijfsstatus hadden. De focus lag op taalles, onderwijs, cultuurles, verkeersregels, eetgewoonten, het inrichten van een huis, gezondheidszorg, financiële zaken en staatsinrichting.²¹³ Drie artikelen schreven uitgesproken positief over het tempo waarin Vietnamezen integreerden.²¹⁴ *Trouw* stelde dat dit kwam omdat ze zich hadden voorgenoemen in Nederland te blijven en daarom het volledige opvangprogramma volgden. *‘Op die manier leren zij vrij snel Nederlands en raken ze binnen de kortste keren vertrouwd met onze samenleving’*, aldus *Trouw*.²¹⁵ Er ontstond een stereotype beeld van de beleefde Vietnamees die zou beschikken over een grote mate van discipline en zijn eigen problemen oploste.

²⁰⁸ ‘Naar Nederland 2300 bootmensen’, *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 02-10-1979.

²⁰⁹ K. Jansma, ‘Vietnamese families hartelijk in Harlingen ontvangen’, *Het Parool*, 25-06-1979.

²¹⁰ ‘Huisvesting Vietnamezen is probleem’, *Het Parool*, 02-10-1979.

²¹¹ Ibidem.

²¹² ‘Vijftig huizen aangeboden voor opvang Vietnamezen’, *Nederlands dagblad*, 13-07-1979.

²¹³ ‘Vietnamezen snel vertrouwd met onze samenleving’, *Trouw*, 24-07-1979.

²¹⁴ ‘Bootmensen in Nederland zeer gedisciplineerd’, *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 24-07-1979; ‘Vietnamezen snel vertrouwd met onze samenleving’, *Trouw*, 24-07-1979; G. Voituren, ‘Voor Vietnamezen wordt niets aan toeval overgelaten’, *Algemeen Dagblad*, 07-07-1979.

²¹⁵ ‘Vietnamezen snel vertrouwd met onze samenleving’, *Trouw*, 24-07-1979.

Binnen zes tot acht maanden moest er door gemeenten woonruimte beschikbaar gesteld zijn. Dat ze tot die tijd veelal bij elkaar in opvangcentra verbleven zagen de hulpverlenende diensten als een voordeel: *'je kunt ze hierdoor beter begeleiden'*.²¹⁶ Ook de Nederlands Hervormde kerk zag liever dat de vluchtelingen eerst in een opvangcentrum werden opgevangen zodat ze konden wennen en de taal konden leren.²¹⁷ De Vietnamezen zouden een voorbeeldige levensstijl hebben, zich makkelijk aanpassen en graag willen werken.²¹⁸ In Harlingen werden de Vietnamezen gekoppeld aan een Harlinger gastgezin die ze wegwijs maakte. Ze probeerden met elkaar te communiceren – zonder veel geluk. *'Opgelaten en verlegen glimlachend hadden de families de uren zittend in de woonkamer doorgebracht'*.²¹⁹ De Nederlandse overheid legde de nadruk op de introductie in Nederland, taalonderwijs en werk. Naar eigen zeggen om zo te voorkomen dat de Vietnamezen geïsoleerd raakten.²²⁰ Na ongeveer zes maanden in een opvangcentra werden de Vietnamezen in groepjes van 4 tot 5 gezinnen verspreid door heel Nederland gehuisvest, maar niet in de grote steden, want daar zouden al genoeg minderheden zitten.²²¹

Een artikel in het *NRC Handelsblad* ging over de beleidsverschillen tussen verschillende groepen nieuwkomers. Ondanks dat het maar één artikel is biedt dit wel een interessant perspectief. Volgens een aantal actiecomités die opkwamen voor de rechten van Turkse, Spaanse en Portugese gastarbeiders, kregen de Vietnamese vluchtelingen meer hulp van de Nederlandse overheid dan de gastarbeiders. Gastarbeiders zouden soms meer dan 10 jaar op een woning moeten wachten terwijl de Vietnamezen voorrang kregen. Dit leidde tot verbittering schreef het *NRC Handelsblad*: *'de opvang van deze mensen wekt afgunst bij de Nederlanders die een huis zoeken'*.²²² De vluchtelingen zouden ook 400 uur taalles krijgen terwijl de gastarbeiders hier geen recht op hadden. *'De weinige overheidshulp aan gastarbeiders in ons land steekt 'schril' af bij het aanbod van huisvesting en vele andere faciliteiten aan de Vietnamese bootvluchtelingen die naar Nederland komen'* stelde de actiecomités en vroegen zich daarbij af of er geen opvang voor de

²¹⁶ 'Vietnamezen snel vertrouwd met onze samenleving', *Trouw*, 24-07-1979.

²¹⁷ 'Neem niet zomaar een vluchteling', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 19-07-1979.

²¹⁸ 'Bootmensen in Nederland zeer gedisciplineerd', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 24-07-1979; G. Voituren, 'Voor Vietnamezen wordt niets aan toeval overgelaten', *Algemeen Dagblad*, 07-07-1979.

²¹⁹ O. Garschagen, 'Groep Vietnamezen vindt nieuw thuis. Weigeren zou onbeleefd zijn', *De Volkskrant*, 14-07-1979.

²²⁰ 'Werkgroep wil meer vluchtelingen toelaten', *De Volkskrant*, 07-07-1979.

²²¹ O. Garschagen, 'Groep Vietnamezen vindt nieuw thuis. Weigeren zou onbeleefd zijn', *De Volkskrant*, 14-07-1979.

²²² P. Schumacher, 'Overheid helpt vluchteling meer dan gastarbeider', *NRC Handelsblad*, 16-10-1979.

Vietnamezen gezocht kon worden in hun eigen land.²²³ Het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk stelde dat dit soort geluiden er altijd waren bij de komst van buitenlanders maar dat er inderdaad ook aandacht moest zijn voor de vluchtelingen uit Latijns-Amerika en Turkije.²²⁴

4.3 Deelconclusie

We zien dat het debat in deze periode niet zozeer ging over óf de Vietnamezen moesten worden opgevangen maar vooral over waar en door wie ze moesten worden opgevangen. Aanvankelijk was er bij gemeenten en particulieren een hoge bereidheid om Vietnamezen op te vangen. Later werden gemeenten terughoudender in het beschikbaar stellen van huizen omdat zij met woningnood te maken hadden. Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht werden enigszins ontzien, aangezien zij al te maken hadden met ‘minderhedenproblematiek’. Belangrijke deelnemers aan het debat waren diverse politieke partijen, ministeries en gemeenten. Daarnaast zien we een aantal actiegroepen die zich inzetten voor de humane opvang van de Vietnamezen, zoals het Comité bootvluchtelingen, en de Stichting Comité Hulpverlening Zuid-Oost Azië. Ook het Rode Kruis, de Nederlands Hervormde kerk en de Werkgroep Kerk en Synagoge waren actief betrokken bij de opvang. Hiernaast waren er diverse particulieren die hun huis openstelden om deze vluchtelingen op te vangen.

Het meest voorkomende frame is het beleidsframe, of het verantwoordelijk/legalistisch frame. Diverse artikelen benadrukten het gebrek aan een lange termijn visie. Nederland werd ervan beschuldigd niet goed na te denken welke maatschappelijke gevolgen er verbonden waren aan de opvang van deze groep vluchtelingen. Daarnaast zou het Westen traag reageren op de komst van de Vietnamezen. Particuliere organisaties waren niet meegegroeid met het toenemende aantal taken en de regeringen van de landen waar vluchtelingen terecht kwamen waren niet opgewassen tegen de problemen die het opvangen van grote groepen vluchtelingen met zich meebracht. We zien dit terug bij het overvraagde VluchtelingenWerk die hun taken tijdelijk terug hadden gegeven aan het ministerie. Dit leidde zichtbaar tot de vraag: wie moet de oplossing bieden? Sommigen stelde dat de structuur van internationale hulpverlening op de schop moest. Er zou meer moeten

²²³ P. Schumacher, ‘Overheid helpt vluchteling meer dan gastarbeider’, *NRC Handelsblad*, 16-10-1979.

²²⁴ ‘Huisvesting Vietnamezen is probleem’, *Het Parool*, 02-10-1979.

worden samengewerkt tussen particuliere hulporganisaties en landen waar de vluchtelingen terecht kwamen. Anderen vonden juist dat voorzichtigheid geboden was bij de opvang aangezien dit grote gevolgen had voor 'een toch al overvol Nederland'. Ten tweede werd er veel aandacht besteed aan het karakter van de Vietnamezen en hun voortvarende integratie. Dit sluit aan bij het tegenovergestelde van het conflict frame. De aanwezigheid van de Vietnamezen leidde niet tot conflict of een gevoel van onveiligheid. Het discours was juist over het algemeen positief en de Vietnamezen werden, wel wat stereotyperend, beschreven als mensen met een voorbeeldige levensstijl die zich makkelijk aanpasten en graag wilden werken. Ze zouden snel de taal leren, beleefd zijn en hun eigen problemen oplossen.

Het discours is over het algemeen positief. Er zijn geen duidelijke verschillen aan te wijzen over de berichtgeving in de verschillende kranten. De Vietnamezen werden vaak als 'bootvluchtelingen' aangeduid in de kranten. Dit kwam omdat ze per boot het land uit waren gevlucht. De watertaal zoals geïdentificeerd door Schrover en Schinkel zien we niet terug in de geanalyseerde artikelen. In vijf artikelen ligt de focus op aantallen.²²⁵ De Vietnamezen zelf werden niet geproblematiseerd. Wat wel geproblematiseerd werd was het tekort aan permanente huisvesting en het verschil in rechten tussen de gastarbeiders en de Vietnamese vluchtelingen. De laatste groep had andere rechten wat door sommige actiegroepen als onrechtvaardig werd gezien.

²²⁵ 'Bootvluchtelingen in Westland gearriveerd', *Trouw*, 24-10-1979; 'Oldenzaal wil honderd vluchtelingen opnemen', *Trouw*, 04-07-1979; 'Huisvesting Vietnamezen is probleem', *Het Parool*, 02-10-1979; 'Naar Nederland 2300 bootmensen', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 02-10-1979; 'Nu sprake van toelating 1000 Vietnamezen', *Het Parool*, 29-06-1979.

Hoofdstuk 5: De Joegoslaven – 1993

5.1 Historische context

In de jaren 1990 waren er al ongeveer 20.000 Joegoslaven in Nederland. Dit kwam omdat er in de jaren 1960 en 1970 gastarbeiders waren geworven in Joegoslavië. Het uiteenvallen van de Joegoslavische Federatie, het uitbreken van oorlogen en de oprichting van nieuwe staten leidden ertoe dat mensen op de vlucht sloegen. Diverse gebieden in de regio verkeerden in oorlog en in sommige streken werd gestreefd naar etnische homogeniteit. Dit leidde ertoe dat veel mensen werden verdreven uit hun woonplaats. Ondanks dat de oorlogen vanaf 1991 woedden, kwamen veel vluchtelingen pas in 1993 aan in Nederland. Eind jaren 1990 waren er in Nederland meer dan 60.000 mensen uit het voormalige Joegoslavië.²²⁶ De Nederlandse overheid was bereid hulp te bieden. Het was direct duidelijk, zowel voor de overheid als voor de Nederlandse samenleving, dat zij oorlogsslachtoffers waren.²²⁷

Toen het aantal vluchtelingen uit het voormalige Joegoslavië naar Nederland opeens sterk toenam werd De Tijdelijke Regeling Opvang Ontheemden ingevoerd, die een tijdelijke verblijfsvergunning verstrekke aan de Joegoslaven. Ze werden opgevangen in tijdelijke opvangcentra en er waren geen mogelijkheden tot participatie of integratie. De Nederlandse overheid dacht hiermee te voorkomen dat veel Joegoslaven asiel zouden aanvragen, maar toen in 1993 duidelijk werd dat de oorlog in Joegoslavië nog langere tijd zou duren was het niet langer mogelijk om de asielprocedure uit te stellen.²²⁸ Het asielsysteem was hier niet op ingericht en de wachttijden stegen voor opvang en de nog te behandelen dossiers. Dit leidde tot een crisis in het opvangbeleid. Vluchtelingen waren gedwongen te overnachten in tenten in maïsvelden. Er werd snel naar een oplossing gezocht en er werd besloten dat het Rijk verantwoordelijk bleek voor de opvang van mensen zonder een verblijfsvergunning maar dat gemeenten verantwoordelijk waren voor alle asielzoekers met een verblijfsvergunning.²²⁹

In 1994 werd de nieuwe Vreemdelingenwet ingevoerd, die een voorwaardelijke vergunning tot verblijf gaf. Hierin was gefaseerde integratie mogelijk, maar mocht er pas in het derde jaar gewerkt worden. Na deze drie jaar werd de status omgezet naar een onvoorwaardelijke

²²⁶ Obdeijn en Schrover, *Komen en gaan*, 330.

²²⁷ T. Walaardt, *Geruisloos Inwilligen: argumentatie en speelruimte in de Nederlandse asielprocedure, 1945-1994* (Hilversum 2012), 251.

²²⁸ Obdeijn en Schrover, *Komen en gaan*, 314.

²²⁹ Vosters, 'VluchtelingenWerk Nederland', 24.

vergunning tot verblijf, indien terugkeer naar het land van herkomst nog steeds niet mogelijk zou zijn.²³⁰ Gemeenten moesten per duizend inwoners woonruimte bieden aan twee vluchtelingen. In 1994 was er een recordaantal vluchtelingen van meer dan 50.000, wat leidde tot achterstanden bij de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) met erg lange asielprocedures en overvolle opvangcentra tot gevolg.²³¹ Doordat ze tijdens deze lange asielprocedure niet mochten werken en vanwege taalproblemen is hun arbeidsparticipatie relatief laag gebleven.²³² Omdat de Joegoslavische Federatie niet meer bestaat wordt groep mensen ookwel ex-Joegoslaven genoemd.

5.2 Krantenanalyse

Ik heb 25 artikelen geanalyseerd uit het jaar 1993 over Joegoslaven in relatie tot huisvesting en/of de woningnood. In twaalf artikelen werd gesteld dat het vinden van permanente huisvesting voor statushouders onmogelijk was en dat er snel flink veel huizen bijgebouwd moesten worden.²³³ Vluchtelingen moesten na het verkrijgen van een verblijfstatus zelf een woning zoeken, maar door de grote woningtekorten lukte dit vaak niet. Gemeenten en corporaties werden voortdurend opgeroepen meer woningen te leveren²³⁴, maar bleken hier vaak niet toe in staat.²³⁵ De VNG wilde dat het Rijk opdracht gaf tot het bouwen van nieuwbouwwoningen.²³⁶ *Trouw* schreef: *'voor toegelaten asielzoekers en ex-Joegoslaven zullen dit jaar een kleine 50.000 woningen vrij moeten komen. De doorstroming van asielzoekerscentra en de kazernes naar normale woningen is hopeloos verstop.'*²³⁷ Deze verstopping was een groot probleem. Het grote tekort aan woningen veroorzaakte een prop in de asielketen waardoor de doorstroom van opvanglocaties naar woningen

²³⁰ Obdeijn en Schrover, *Komen en gaan*, 314.

²³¹ Idem, 315.

²³² Idem, 331.

²³³ 'Vluchtelingen willen blijven: 's-Gravendeel zoekt huizen', *Trouw*, 14-07-1993; 'Roep om 15.000 huizen voor vluchtelingen', *Algemeen Dagblad*, 30-04-1993; '50 000 huizen tekort. Kabinet en VNG op zoek naar onderdak vluchtelingen', *Trouw*, 22-01-1993; 'Extra geld voor huisvesting van vluchtelingen', *NRC Handelsblad*, 06-03-1993; F. Pruim, 'Door voorrang asielzoeker bij huisvesting wachttijd op huis 8 maanden langer', *De Telegraaf*, 03-03-1993; '50 000 huizen tekort. Kabinet en VNG op zoek naar onderdak vluchtelingen', *Trouw*, 22-01-1993; 'Wachttijd wordt 3 à 4 weken langer', *Trouw*, 24-07-1993; J. Trommelen, 'Spreiding asielopvang zit al langer in de pen', *De Volkskrant*, 29-10-1993; F. Pruim, 'Door voorrang asielzoeker bij huisvesting wachttijd op huis 8 maanden langer', *De Telegraaf*, 03-03-1993; B. Blokker en H. Moll, 'Mogelijkheden voor opvang zijn opnieuw uitgeput', *NRC Handelsblad*, 12-07-1993; J. Trommelen, 'Spreiding asielopvang zit al langer in de pen', *De Volkskrant*, 29-10-1993; 'Nieuw: het tijdelijke asielzoekerscentrum', *Trouw*, 14-07-1993.

²³⁴ 'Roep om 15.000 huizen voor vluchtelingen', *Algemeen Dagblad*, 30-04-1993; '50 000 huizen tekort. Kabinet en VNG op zoek naar onderdak vluchtelingen', *Trouw*, 22-01-1993.

²³⁵ '50 000 huizen tekort. Kabinet en VNG op zoek naar onderdak vluchtelingen', *Trouw*, 22-01-1993.

²³⁶ R. de Jong, 'Wie zegt dat Nederland vol is?', *Het Parool*, 17-07-1993.

²³⁷ 50 000 huizen tekort. Kabinet en VNG op zoek naar onderdak vluchtelingen', *Trouw*, 22-01-1993.

niet plaatsvond.²³⁸ De opvang van asielzoekers ging in drie fasen, van verblijf in een opvangcentrum, naar een asielzoekerscentrum, waarna ze zelf een huis moesten zoeken. Wanneer de doorstroom stopt blijven de opvang- en asielzoekerscentra vol en kunnen er geen nieuwe vluchtelingen en asielzoekers worden opgevangen.²³⁹ Om deze doorstroom te bevorderen trok het kabinet extra geld uit voor gemeenten om de opvang van statushouders en ontheemden uit voormalig Joegoslavië te versnellen. Ze hoopten dat op deze manier ook weigerende gemeenten zouden meewerken.²⁴⁰

Een andere maatregel, waar ook veel over geschreven werd, was het mogelijk dwingen van gemeenten om woningen beschikbaar te stellen voor statushouders en Joegoslaven.²⁴¹ In het nieuwe plan van aanpak van het kabinet stond dat zij niet kon uitsluiten dat het Rijk woningen ging vorderen.²⁴² Daarnaast overwoog het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer om de gemeenten een verplichte taakstelling op te leggen voor het huisvesten van toegelaten asielzoekers.²⁴³ Minister d'Ancona van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur wilde de gehele asielopvang van asielzoekerscentra naar gemeenten overhevelen. Kleinschaligere opvang met minder kwaliteitseisen zou goedkoper zijn. Door kansrijke asielzoekers op te vangen in de gemeente waar ze naar alle waarschijnlijkheid zullen blijven kon er beter geïnvesteerd worden in de zelfredzaamheid van de asielzoeker, én zou het draagvlak voor de opvang toenemen, zo stelde de minister.²⁴⁴ Vluchtelingenwerk publiceerde een eigen actieplan voor de huisvesting van asielzoekers waarin ze stelden dat vluchtelingen niet langer dan vier maanden in de landelijke asielzoekerscentra mochten verblijven. Daarna zouden ze, ongeacht de verblijfstatus, verspreid door Nederland gehuisvest moeten worden. Daarnaast wilde Vluchtelingenwerk 'notoire weigeraars' door middel van een wetswijziging dwingen om asielzoekers te huisvesten.²⁴⁵ Gemeenten zelf zagen oplossingen in het huisvesten van meerdere (alleenstaanden) mensen in één

²³⁸ '50 000 huizen tekort. Kabinet en VNG op zoek naar onderdak vluchtelingen', *Trouw*, 22-01-1993.

²³⁹ B. Blokker en H. Moll, 'Mogelijkheden voor opvang zijn opnieuw uitgeput', *NRC Handelsblad*, 12-07-1993.

²⁴⁰ 'Extra geld voor huisvesting van vluchtelingen', *NRC Handelsblad*, 06-03-1993.

²⁴¹ 'Roep om 15.000 huizen voor vluchtelingen', *Algemeen Dagblad*, 30-04-1993.

²⁴² '50 000 huizen tekort. Kabinet en VNG op zoek naar onderdak vluchtelingen', *Trouw*, 22-01-1993.

²⁴³ F. Pruijm, 'Door voorrang asielzoeker bij huisvesting wachttijd op huis 8 maanden langer', *De Telegraaf*, 03-03-1993.

²⁴⁴ J. Trommelen, 'Spreiding asielopvang zit al langer in de pen', *De Volkskrant*, 29-10-1993.

²⁴⁵ 'Kok hekelt variaties op thema 'Nederland is vol'', *Nederlands dagblad*, 30-10-1993.

woning, duurdere woningen gebruiken, meer woningen bouwen in de sociale sector, of ‘eerste opvangplaatsen’ omzetten in reguliere woningen.²⁴⁶

Op een goed moment zat de opvang zo vol dat er niemand meer bij kon. Het COA kondigde daarop een opvangstop aan vanwege het tekort aan plekken. Gevolg was dat velen in noodvoorzieningen moesten slapen, kampeerbussen, tenten of zelfs buiten. Een kamerlid van de PvdA reageerde: *‘Het gevaar bestaat dat mensen dan denken dat Nederland vol is.’*²⁴⁷ Minister d’Ancona smeekte gemeenten om maatregelen te treffen. Daarnaast kwam de focus te liggen op een snelle integratie. Project ‘aan het werk’ voor ex-Joegoslaven werd gelanceerd. *‘De bedoeling is om ontheemden die de A-status hebben gekregen, door intensieve cursussen Nederlands en begeleiding van het arbeidsbureau om werk te vinden, sneller te laten integreren in de Nederlandse samenleving.’*²⁴⁸ Het kabinet vond dat gemeenten asielzoekers voorrang moesten geven op reguliere woningzoekenden.²⁴⁹ Hierdoor werden 5000 statushouders met voorrang gehuisvest door woningbouwcorporaties. Gevolg hiervan was wel dat de wachttijd op een woning verder opliep.²⁵⁰ Uit een enquête van de VNG onder 200 gemeenten bleek dat deze wachttijd voor reguliere woningzoekenden met 8 maanden steeg²⁵¹, wat leidde tot minder draagvlak voor deze maatregel.²⁵² Er werd gesproken over verdringing van de Nederlanders die al jaren op een woning wachtten.²⁵³ Om deze verdringing te verminderen besloot het kabinet extra huizen te bouwen.²⁵⁴ Ook de algemeen directeur van de Nationale Woningraad stelde dat er snel veel nieuwe goedkope woningen gebouwd moesten worden. Hij verklaarde: *‘Wij hebben de afgelopen maanden een paar honderd woningen voor ex-Joegoslaven vrij kunnen maken. Dat kon alleen door hen voorrang te geven op woningzoekenden, die al lange tijd op een wachtlijst stonden.’*²⁵⁵

²⁴⁶ F. Pruim, ‘Door voorrang asielzoeker bij huisvesting wachttijd op huis 8 maanden langer’, *De Telegraaf*, 03-03-1993; 50 000 huizen tekort. Kabinet en VNG op zoek naar onderdak vluchtelingen’, *Trouw*, 22-01-1993.

²⁴⁷ B. Blokker en H. Moll, ‘Mogelijkheden voor opvang zijn opnieuw uitgeput’, *NRC Handelsblad*, 12-07-1993.

²⁴⁸ ‘Nieuw: het tijdelijke asielzoekerscentrum’, *Trouw*, 14-07-1993.

²⁴⁹ ‘50 000 huizen tekort. Kabinet en VNG op zoek naar onderdak vluchtelingen’, *Trouw*, 22-01-1993.

²⁵⁰ ‘Wachttijd wordt 3 à 4 weken langer’, *Trouw*, 24-07-1993.

²⁵¹ F. Pruim, ‘Door voorrang asielzoeker bij huisvesting wachttijd op huis 8 maanden langer’, *De Telegraaf*, 03-03-1993.

²⁵² J. Trommelen, ‘Spreiding asielopvang zit al langer in de pen’, *De Volkskrant*, 29-10-1993.

²⁵³ R. de Jong, ‘Wie zegt dat Nederland vol is?’, *Het Parool*, 17-07-1993.

²⁵⁴ ‘Extra geld voor huisvesting van vluchtelingen’, *NRC Handelsblad*, 06-03-1993.

²⁵⁵ ‘Plan van kabinet en gemeenten: duurdere woning met huursubsidie voor asielzoeker’, *De Telegraaf*, 22-01-1993.

Hiermee was het probleem echter niet meteen mee opgelost, er was nog altijd een tekort aan woningen en opvangplekken. Om de Joegoslaven op te kunnen vangen meldden honderden Nederlandse gezinnen zich aan als gastgezin. Deze actie werd georganiseerd door Vluchtelingenwerk, zij hadden een oproep gedaan op de radio om gezinnen te werven die bereid waren om vluchtelingen op te vangen. Dit leverde 1200 gezinnen op die Joegoslaven in huis wilden opvangen. Na uitgebreide screening uiteindelijk 590 Joegoslaven in 230 gezinnen opgevangen.²⁵⁶ Vluchtelingenwerk zou gezegd hebben dat de opvang voor drie tot zes maanden zou zijn, maar in de praktijk duurde het vaak veel langer. Een gezin in een artikel stelde: *'drie tot zes maanden vonden we een mooie periode, daarna zouden ze terugkeren naar Joegoslavië of zou een andere opvang worden geregeld.'*²⁵⁷ Uiteindelijk duurde het te lang en werd het te duur vond het gastgezin. Ze drongen aan bij instanties om huisvesting te zoeken, maar dit lukt niet.²⁵⁸ Een klein jaar na de start stopte Vluchtelingenwerk met het project terwijl er nog door 74 gezinnen Joegoslaven werden opgevangen. De subsidie die de gastgezinnen hadden ontvangen werd ook stopgezet.²⁵⁹

Het medelijden met de Joegoslaven werd breed gedragen. De omstandigheden daar maakte dat een Rotterdammer van Bosnische afkomst honderden vluchtelingen uit zijn geboortesteek op de trein had gezet naar Nederland. *'Die eenmansactie leidde er mede onder druk van de publieke opinie toe dat het kabinet een ambtelijke delegatie naar Kroatië stuurde om vluchtelingen voor Nederland te selecteren.'*²⁶⁰ Ook in Nederland werd de situatie van de Joegoslaven regelmatig als uitzichtloos omschreven omdat ze erg lang op een woning of een verblijfsvergunning moesten wachten. *Trouw* schreef hier een uitgebreide rapportage over.²⁶¹ Veel asielaanvragen bleven lang onbehandeld omdat gedacht werd dat de Joegoslaven terug zouden keren wanneer de oorlog voorbij was.²⁶² Toen dat dit niet geval bleek te zijn behandelde het ministerie van Justitie alle dossiers van de Joegoslaven met extra snelheid.²⁶³ De achterstand van het afhandelen van reguliere

²⁵⁶ 'Bosniërs', *Trouw*, 04-12-1993..

²⁵⁷ R. de Jong, 'Je haalt de oorlog zo in huis', *Het Parool*, 04-12-1993.

²⁵⁸ Ibidem.

²⁵⁹ 'Bosniërs', *Trouw*, 04-12-1993.

²⁶⁰ 'Humanitaire hulp', *NRC Handelsblad*, 12-08-1993.

²⁶¹ 'Bosniërs', *Trouw*, 04-12-1993.

²⁶² R. Gollin, 'Ontheemden in de rij voor het roze document', *De Volkskrant*, 02-06-1993; R. Gollin, 'Aanpoten om ontheemden af te werken', *De Volkskrant*, 14-04-1993.

²⁶³ R. Gollin, 'Aanpoten om ontheemden af te werken', *De Volkskrant*, 14-04-1993; F. Siddiqui, 'Draagvlak voor integratie en huisvesting kalft af', *Trouw*, 10-11-1993.

asielvragen moest eerst nog worden ingelopen.²⁶⁴ Vervolgens gingen ambtenaren naar de opvanglocaties om verblijfsvergunningen uit te delen aan diegenen die er een toegewezen hadden gekregen. Daarmee mochten ze werken en een huis gaan zoeken, beide geen makkelijke opgave. Omdat het vinden van een huis vrijwel onmogelijk was waren ze gedwongen om maandenlang in asielzoekerscentra te blijven. *'Het is deze 'prop' die weggewerkt zou moeten worden om het systeem voor de opvang van asielzoekers goed te laten functioneren.'*²⁶⁵ Niet alleen werden de Joegoslaven anders behandeld dan de reguliere asielzoekers, ook de diverse groepen Joegoslaven, zoals de Bosniërs Kroaten, Serviërs, Macedoniërs en Albanen werden verschillend behandeld.²⁶⁶

Er ontstonden ook andere geluiden in de samenleving. De discussie of Nederland vol was laaide op en ook de discussie wie deze grote aantallen vluchtelingen moest opvangen begon.²⁶⁷ Het Schengenverdrag stelde dat asielzoekers naar het eerste land van opvang moesten kunnen worden teruggestuurd. Dit waren vaak landen aan de rand van Europa die op hun beurt weer probeerden om de asielzoekers terug te sturen naar niet EG-landen.²⁶⁸ *'Het rijke Nederland is langzaam in een panieksituatie beland'* stelde *Trouw*. De oproep van het kabinet aan de gemeenten om binnen een jaar 30.000 asielzoekers in 15.000 vrijkomende woningen te huisvesten, had anderhalf jaar later nog geen meetbaar resultaat opgeleverd. *'De crisis van dit moment is niet alleen een gevolg van de instroom maar ook van het ontbreken van een beleid dat daarop is berekend'*.²⁶⁹

Fractieleider van de VVD Bolkestein wilde de immigratie naar Nederland afremmen en koppelde de woningnood aan het migratieprobleem.²⁷⁰ Bolkestein stelde voor om een quota in te stellen voor immigranten.²⁷¹ De rechten van politieke vluchtelingen en oorlogsvluchtelingen wilde hij intact laten, maar de migratie door gezinshereniging wilde hij aan banden leggen.²⁷² Volgens minister d'Ancona van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur maakte Bolkestein zich hiermee schuldig aan stemmingmakerij. Zij stelde dat het niet mogelijk is quota in te stellen voor Joegoslaven en oorlogsvluchtelingen en dat er al strenge regels bestonden voor

²⁶⁴ R. de Jong, 'Wie zegt dat Nederland vol is?', *Het Parool*, 17-07-1993.

²⁶⁵ Ibidem.

²⁶⁶ M. Schmidt, 'Joegoslaven willen ook caravan', *Het Parool*, 13-07-1993.

²⁶⁷ 'Kok hekelt variaties op thema 'Nederland is vol', *Nederlands dagblad*, 30-10-1993; 'Ontheemdenregeling voor ex-Joegoslaven verlengd', *De Volkskrant*, 31-03-1993; R. de Jong, 'Wie zegt dat Nederland vol is?', *Het Parool*, 17-07-1993; F. Siddiqui, 'Draagvlak voor integratie en huisvesting kalft af', *Trouw*, 10-11-1993.

²⁶⁸ F. Siddiqui, 'Draagvlak voor integratie en huisvesting kalft af', *Trouw*, 10-11-1993.

²⁶⁹ Ibidem.

²⁷⁰ F. Boogaard, 'Bezwaren tegen quota-regeling voor migranten', *Algemeen Dagblad*, 10-03-1993.

²⁷¹ D'Ancona: verhaal van Bolkestein deugt niet', *Trouw*, 11-03-1993.

²⁷² F. Boogaard, 'Bezwaren tegen quota-regeling voor migranten', *Algemeen Dagblad*, 10-03-1993.

gezinshereniging.²⁷³ De PvdA noemde het plan belachelijk en inhumaan²⁷⁴, want het kabinet had al strenge regels opgesteld voor deze groep. Zo moesten ze over huisvesting en een baan beschikken voordat gezinshereniging gestart werd.²⁷⁵ Ook staatssecretaris Kosto van Justitie stelde dat het toelatingsbeleid vastzat aan *'vele internationale verdragen, die in het algemeen getalsblokkades niet toegestaan'*.²⁷⁶ Burgemeester van Lelystad De Gruijter vond dat er teveel mensen in Nederland werden binnengelaten en dat de Joegoslaven maar moesten worden teruggestuurd. Waarop vicepremier Kok stelde dat hij niet zwaar tilde aan de uitspraken van de burgemeester en dat het kabinet er alles aan zal doen om de asielzoekers op te vangen.²⁷⁷ Fractievoorzitter van D66 Van Mierlo reageerde met *'Europa is niet vol en Nederland is ook niet vol'* in op de uitspraak van burgemeester Gruijter dat Nederland vol zou zijn. Wel riep hij op tot een betere samenwerking tussen Rijk en gemeenten, maar het plan van minister d'Ancona vond hij dan weer te radicaal, hij sprak van het *'doorschuiven van een kanjer van een probleem'*. Aangezien de afspraak was dat de regio vluchtelingen op zou vangen, was Europa primair verantwoordelijk voor de opvang van Joegoslaven, aldus Van Mierlo.²⁷⁸

In een artikel in *Het Parool* werd uitgebreid aandacht besteed aan het negatieve beeld dat geschetst werd over immigranten. *Het Parool* schreef: *'Problemen met de opvang van asielzoekers lijken de laatste jaren een terugkerend ritueel te zijn. Nederland is vol, heet het dan. Althans, dat is al gauw de conclusie na het zien van beelden van asielzoekers die op een maisveld de nacht doorbrengen.'*²⁷⁹ Er ontstond verschil in sympathie tussen verschillende groepen vluchtelingen. Sommige gemeenten wilden alleen Joegoslaven opvangen en geen asielzoekers. *'Dit onderscheid tussen de witte en de zwarte asielzoeker [...] is aangemoedigd door de speciale status die de ex-Joegoslaven van het ministerie van Justitie kregen'*.²⁸⁰ De directeur-generaal van het ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur probeerde bewoners in een dorps huis ervan te overtuigen dat niet alleen gevluchte Joegoslaven moesten worden opgevangen, maar vooral ook 'normale' vluchtelingen. De dorpsbewoners wilden er niet aan. *'Ze hadden dan wel ingestemd met*

²⁷³ 'Bolkestein bezig met stemmingmakerij', *Nederlands dagblad*, 11-03-1993.

²⁷⁴ 'D'Ancona beschuldigt Bolkestein van hetze', *De Telegraaf*, 11-03-1993.

²⁷⁵ F. Boogaard, 'Bezwaren tegen quota-regeling voor migranten', *Algemeen Dagblad*, 10-03-1993.

²⁷⁶ Ibidem.

²⁷⁷ 'Kok hekelt variaties op thema 'Nederland is vol'', *Nederlands dagblad*, 30-10-1993.

²⁷⁸ 'Ontheemdenregeling voor ex-Joegoslaven verlengd', *De Volkskrant*, 31-03-1993.

²⁷⁹ R. de Jong, 'Wie zegt dat Nederland vol is?', *Het Parool*, 17-07-1993.

²⁸⁰ Ibidem.

*een opvangcentrum voor Bosniërs, maar asielzoekers, dat was iets anders.*²⁸¹ Directeur van het Tijdelijke Opvang Centrum verbaasde zich over de grote hoeveelheid aandacht die de Joegoslaven kregen en het geld en cadeaus waar omwonenden mee aan kwamen. Dat had ze nog nooit eerder gezien. *'Ze vonden die Joegoslaven in hun huisjes zó zielig, maar hun situatie was natuurlijk niet veel erger dan die van vluchtelingen die ik al had.'*²⁸² In *Trouw* werd gesteld dat Bolkestein soms zelfs gebruik maakte van deze sentimenten. *'Het kabinet verwacht volgend jaar rond de 25.000 asielzoekers [...] Bolkestein praat over 60.000, maar verzwijgt gemakshalve dat komend jaar zeer drastische asielbeperkingen op til zijn.'*²⁸³ In een artikel in *Het Parool* zei de directeur van VluchtelingenWerk dat een vol aanmeldcentrum doet denken dat Nederland vol is, maar dat eigenlijk de keten niet goed functioneert. *'Als we de opvang netjes hadden geregeld hadden we die beeldvorming kunnen voorkomen'*, aldus de directeur van Vluchtelingenwerk.²⁸⁴

5.3 Deelconclusie

Zoals hierboven beschreven werd deze periode gekenmerkt door veel debat, zowel over de opvang van Joegoslaven als over andere immigrantengroepen. De regering voelde zich verantwoordelijk voor de opvang, ze waren dit keer zelf 'de regio', maar de aanhoudende tekorten aan woningen in Nederland maakte dit niet makkelijk. Het werd duidelijk dat verschillende groepen niet dezelfde ontvangst kregen, de Joegoslaven vielen beter in de smaak dan andere vluchtelingen. De nadruk in de berichtgeving lag vooral op de grote tekorten op de woningmarkt en dat het gemeenten en woningbouwcorporaties niet lukte om voldoende woningen beschikbaar te stellen. Hierdoor stakte de doorstroom van asielzoekerscentra naar woningen en ontstond er een opstopping. De term doorstroom werd vaak gebruikt, verder zien we de term 'toestroom' en 'instroom' in twee artikelen.²⁸⁵ Diverse gemeenten bleken niet bereid vluchtelingen op te vangen wat leidde tot de discussie over het mogelijk dwingen van gemeenten om woningen beschikbaar te stellen. Hierbij ontstond het plan van een verplichte taakstelling voor gemeenten. We zullen in het volgende hoofdstuk zien dat deze ook werd ingevoerd.

²⁸¹ R. de Jong, 'Wie zegt dat Nederland vol is?', *Het Parool*, 17-07-1993.

²⁸² Ibidem.

²⁸³ F. Siddiqui, 'Draagvlak voor integratie en huisvesting kalft af', *Trouw*, 10-11-1993.

²⁸⁴ R. de Jong, 'Wie zegt dat Nederland vol is?', *Het Parool*, 17-07-1993.

²⁸⁵ J. Trommelen, 'Spreiding asielopvang zit al langer in de pen', *De Volkskrant*, 29-10-1993; F. Siddiqui, 'Draagvlak voor integratie en huisvesting kalft af', *Trouw*, 10-11-1993.

We kunnen als eerste het verantwoordelijk/legalistisch frame herkennen. In artikelen werd constant de vraag gesteld wie er verantwoordelijk was en welke oplossingen er gevonden konden worden. Er was een zoektocht naar het juiste beleid. Moest de gehele asielopvang van asielzoekerscentra naar gemeenten overgeheveld worden zoals minister d'Ancona voorstelde? Hoe kon het kabinet het draagvlak behouden? Gemeenten zochten naar oplossingen, van het plaatsen van containerwoningen tot meer mensen in een woning plaatsen, het bouwen van meer woningen in de sociale sector of 'eerste opvangplaatsen' omzetten in reguliere woningen. De crisis werd niet alleen toegeschreven aan het gevolg van de komst van immigranten maar ook aan het ontbreken van beleid. Op een goed moment zat de opvang zodanig vol dat het COA een opvangstop afgekondigd. Gevolg was dat velen in noodvoorzieningen moesten slapen, kampeerbussen, tenten of zelfs buiten. De beelden van asielzoekers die in een maisveld de nacht doorbrachten deden de discussie over of Nederland vol was oplaaen.

Het tweede frame wat we terugzien is het conflict frame. In veel artikelen werd het wij-zij gevoel benadrukt. Het kabinet vond dat gemeenten asielzoekers voorrang moesten geven op reguliere woningzoekenden. Veel statushouders werden hierna met voorrang gehuisvest. Dit resulteerde in langere wachttijden voor reguliere woningzoekenden met als gevolg dat het draagvlak voor de opvang afnam. Hier maakten sommige politici gretig gebruik van door de woningnood te koppelen aan het 'migratieprobleem', te pleiten voor immigratiequota en in de media te spreken over grotere aantallen dan er daadwerkelijk verwacht werden. We zien wel dat het draagvlak voor de opvang van Joegoslaven minder werd aangetast dan de opvang van andere asielzoekers. Dit onderscheid zou worden aangemoedigd door de speciale status die de Joegoslaven van het ministerie van Justitie hadden gekregen. Ook het humanitair frame zien we in deze periode, zij het wel in mindere mate. We zagen een aantal artikelen waarin medelijden gewekt werd voor de Joegoslaven. Hierin werd door *Trouw* het gesprek gevoerd met de Joegoslaven op diverse opvang locaties die aangaven in een uitzichtloze situatie te verkeren en lang moesten wachten op een woning. De eenmansactie van de Bosnische man die honderden vluchtelingen uit zijn geboortesteek op de trein had gezet naar Nederland leidde ertoe dat het kabinet een ambtelijke delegatie naar Kroatië stuurde om vluchtelingen voor Nederland te selecteren. Zo had het verhaal van één man een grote impact.

Belangrijke deelnemers aan het debat waren opnieuw het kabinet, ministers, gemeenten, de VNG, het COA en Vluchtelingenwerk. Deze keer waren er ook woningbouwcorporaties, een

aantal gastgezinnen en een aantal Joegoslaven die zelf aan het woord waren. Er waren veel particulieren die bereid waren geweest mensen thuis op te vangen en hun ongenoegen uitten over de ontoereikende opvang voorzieningen vanuit de overheid. De krantenberichten waren kritisch. Kritisch op het gevoerde beleid, op de opvanglocaties, op de verschillen tussen migrantengroepen. Hoewel de Joegoslaven eerst op een tijdelijke opvangvlek werden opgevangen moesten ze na het verkrijgen van een verblijfsstatus zelf opzoek naar een woning. Op basis van de geanalyseerde kranten kunnen we stellen dat woningzoekenden en politici zich zorgen maakten om de krapte op de woningmarkt en zich mogelijk bedreigd voelde door de komst van de Joegoslaven.

Hoofdstuk 6: De Syriërs – 2015

6.1 Historische context

Tussen 2014 en 2016 vluchtten er grote aantallen Syriërs naar Nederland vanwege de oorlog in Syrië.²⁸⁶ De meesten probeerden per boot de Middellandse Zee over te steken met de Griekse en Italiaanse eilanden als bestemming. Van daaruit probeerden ze op diverse manieren Europese landen te bereiken. In Nederland steeg het totaal aantal eerste asielverzoeken, inclusief nareizigers, tot bijna 57 duizend in 2015, het hoogste aantal sinds 1975.²⁸⁷ In tegenstelling tot vorige jaren ging Nederland er dit keer wel direct vanuit dat driekwart van hen in Nederland zou blijven.²⁸⁸ Echter was niet iedereen blij met de komst van deze migranten en ook de politiek probeerde de immigratie een halt toe te roepen. De Europese Unie sloot met Turkije een overeenkomst dat de migranten in Turkije tegengehouden zouden worden. De gevaarlijke route via de Egeïsche Zee moest ontmoedigd worden, het netwerk van mensensmokkelaars opgerold en de grensbewaking werd verstevigd. In ruil hiervoor investeerde de EU zes miljard euro in betere opvang van de vluchtelingen in Turkije.²⁸⁹

De groep Syriërs valt te vergelijken met de Joegoslaven. Ze hadden beiden een hoger percentage hoger opgeleiden en spraken al een beetje Engels.²⁹⁰ Dit keer waren het echter wel veelal moslims, wat niet bij iedereen in de smaak viel. Na de aanslagen op 11 september 2001 in de VS en de moord op Theo van Gogh in 2004 nam de angst voor de Islam toe en maakten mensen zich zorgen over de ‘islamisering’ van Nederland. Pim Fortuyn en Geert Wilders vertolkten dit sentiment in de politiek. Het woord ‘allochtoon’ werd in de praktijk bijna een synoniem voor ‘moslim’ en het geweld tegen islamitische personen of instanties nam toe.²⁹¹ De terroristische aanslagen in Parijs, Brussel, Nice, Londen en Berlijn hielpen hier niet bij en bovengenoemde politieke partijen gebruikten deze gebeurtenissen om aan te tonen dat alle moslims een gevaar vormden voor de democratische rechtstaat.²⁹²

Toch bleken deze zorgen veelal onterecht. Onderzoek wees uit dat vluchtelingengroepen uit islamitische landen het juist vaak prettig vonden om in een democratische rechtstaat te wonen

²⁸⁶ J. Dagevos, W. Huijink, M. Maliepaard en E. Miltenburg, *Syriërs in Nederland* (2018).

²⁸⁷ CBS StatLine, 2017a, 2017b.

²⁸⁸ C. Rosman, ‘Oude’ Syriërs in Nederland wantrouwen nieuwe garde’, *Algemeen Dagblad*, 31-10-2015.

²⁸⁹ K. Piri, ‘De EU-Turkije deal: een dubieuze aanpak van het migratievraagstuk’, *Instituut Clingendael*, 26-10-2016.

²⁹⁰ C. Rosman, ‘Oude’ Syriërs in Nederland wantrouwen nieuwe garde’, *Algemeen Dagblad*, 31-10-2015.

²⁹¹ Witte, *Al eeuwenlang een gastvrij volk*, 177-180.

²⁹² Lucassen en Lucassen, *Vijf eeuwen migratie*, 259.

en zich snel aanpasten aan de normen en waarden van de maatschappij. Voor wat betreft de angst voor radicale moslims bleek dat slechts een heel klein percentage zich aangetrokken voelt tot de orthodoxe vorm van de islam.²⁹³ Na jaren van zogenaamde massa-immigratie is het percentage moslims in Nederland nog altijd niet groter dan vijf procent.²⁹⁴

Historicus Lucassen schreef in het *NRC Handelsblad* dat het kabinet bereid was om asielzoekers aan de hand van een verdeelsleutel over de EU-lidstaten te verspreiden, maar dat daarbij als voorwaarde werd gesteld dat vluchtelingen eerst dicht bij huis moesten worden opgevangen en geregistreerd, bijvoorbeeld in Turkije, Jordanië of Libanon. Vanuit daar zou Europa ze dan uitnodigen. Diverse deskundigen keurde dit plan af. De voorzitter van de Europese commissie wilde een Europees terugstuurplan voor afgewezen asielzoekers en pleitte hij voor de oprichting van een Europese grens- en kustwacht. Hiernaast wilde hij asielzoekers tijdens hun asielprocedure al laten werken, dit stuitte echter op veel verzet.²⁹⁵

6.2 Krantenanalyse

Ik heb 25 artikelen geanalyseerd uit het jaar 2015 over Syriërs in relatie tot huisvesting en/of de woningnood. In zeven artikelen werd de opvang van Syrische vluchtelingen geproblematiseerd.²⁹⁶ In elf artikelen kritisch op het gevoerde beleid.²⁹⁷ In zeven andere artikelen werd er juist

²⁹³ Lucassen en Lucassen, *Vijf eeuwen migratie*, 236-237 en 257.

²⁹⁴ Idem, 259.

²⁹⁵ L. Lucassen, 'Die vluchtelingen zijn er - profiteer en dan ook van!', *NRC Handelsblad*, 12-09-2015.

²⁹⁶ C. Rosman, 'Oude' Syriërs in Nederland wantrouwen nieuwe garde', *Algemeen Dagblad*, 31-10-2015; J. Maes, 'PvdA en VVD in clinch over komst vluchteling; Asielzoekerscentrum ook in gemeente Houten slijtzwam', *De Telegraaf*, 02-09-2015; W. van Meteren, 'Met gewone huizen lukt het niet', *Trouw*, 13-10-2015; A. Reekers, 'Vluchtelingen', *De Telegraaf*, 12-09-2015; P. van der Steen, 'Nee, minder vluchtelingen', *NRC.NEXT*, 15-09-2015; S. Khader en W. Thijssen, 'Niet alle Syriërs zijn terroristen', *de Volkskrant*, 16-11-2015; A. van Eijdsen, 'Zet Syriërs niet tussen Joden', *Nederlands Dagblad*, 14-10-2015.

²⁹⁷ C. Rosman, 'Er zijn nu al niet genoeg huizen voor asielzoekers', *Algemeen Dagblad*, 15-05-2015; J. Chorus, 'De IND wil niet geholpen worden', *NRC Handelsblad*, 30-12-2015; W. Wit, 'Gevaar dat vlam in de pan slaat'; Hoogleraar slaat alarm over huisvesting', *De Telegraaf*, 06-10-2015; R. Koops, 'Taal leren en dan werken'; CDA wil asielzoekers inzetten in bloementeel', *De Telegraaf*, 11-09-2015; M. Huygen, 'Door asielregels dreigt opnieuw langdurige werkloosheid ; Snel naar school, anders dreigt de bijstand', *NRC.NEXT*, 16-12-2015; M. de Boer, 'Zij trekken scheuren door Europa', *Trouw*, 03-09-2015; S. van der Walsum, 'Zorgplicht', *de Volkskrant*, 02-04-2015; T. Koelé en C. Vos, 'Nieuwe opvang asielzoekers in zicht', *de Volkskrant*, 01-09-2015; M. de Koning, 'Lachende poses en decorum verhullen kille uitruil belangen', *NRC Handelsblad*, 19-10-2015; W. van Meteren en B. Zuidervaart, 'Kanttekeningen bij het asielalarm', *Trouw*, 19-08-2015; L. Lucassen, 'Die vluchtelingen zijn er - profiteer en dan ook van!', *NRC Handelsblad*, 12-09-2015.

sympathiek en met medeleven geschreven over deze groep.²⁹⁸ De komst van de nieuwe groep Syriërs in 2015 zorgde allereerst voor een botsing met de Syriërs die al langer in Nederland waren. Deze groep bestond voornamelijk uit christenen en wantrouwe de nieuwe groep Syriërs, die hoofdzakelijk moslim waren. Deze ‘oude’ groep woonde vooral in het oosten van het land. Zij waren daar beland vanwege werk en trokken naar elkaar toe. De nieuwe groep Syriërs verspreide zich door heel Nederland vanwege de ‘koppelingen’ die gemaakt werden aan gemeenten, die daarmee verplicht waren hen te huisvesten. Zo konden de vluchtelingen na hun verblijf in een asielzoekerscentrum niet direct bij elkaar in de buurt gaan wonen.²⁹⁹

Dat zogeheten ‘koppelen’ betekent dat een vluchteling met een verkregen verblijfsstatus, een statushouder, gekoppeld wordt aan een gemeente die vervolgens verplicht is om voor passende huisvesting te zorgen. Dit ging niet altijd zonder problemen, want er waren nog altijd grote tekorten aan woningen. Het wekt dan ook geen verbazing dat, net zoals in voorgaande geanalyseerde jaren, het grootste aantal artikelen over de tekorten aan woningen en de oplopende taakstelling gaan. Alle gemeenten kregen van het Rijk de opdracht om huisvesting te regelen voor een bepaald aantal statushouders, de taakstelling. Doorgaans werden zij gehuisvest in een corporatiewoning.³⁰⁰ Vluchtelingen die nog geen verblijfsstatus hadden werden opgevangen in een asielzoekerscentrum. Omdat er onvoldoende opvangplekken waren deed staatssecretaris van Justitie en Veiligheid Klaas Dijkhoff een oproep aan gemeenten om extra opvangplekken te realiseren. Het COA wilde graag in Houten een asielzoekerscentra openen voor 600-800 mensen. Daarbij vroeg de VVD zich vooral af of daar voldoende draagvlak voor was en wilde de PvdA weten welke extra inspanningen er nodig waren om te kunnen voorzien in groei van de opvang en huisvesting.³⁰¹ Opvang op grote schaal leidde tot onrust bij omwonenden. In een voormalig studentencomplex wil een gemeente honderd jongemannen opvangen. *‘Honderd jongemannen bij elkaar, dat brengt onrust, of het nu vluchtelingen zijn of niet’* merkte een buurtbewoonster op. Zij was dan ook van plan Nederlandse

²⁹⁸ C. Huisman, ‘Vooral geen wij-zijgevoel laten ontstaan’, *de Volkskrant*, 17-08-2015; C. Rosman, ‘Wanneer kan ik mijn gezin naar Holland laten komen?’, *Algemeen Dagblad*, 30-09-2015; M. de Koning, ‘Op 't zesde zintuig naar Europa varen’, *NRC Handelsblad*, 05-09-2015; B. Dirks en J. Visser, ‘Je bent een vluchteling en je wilt er snel bij horen...’, *de Volkskrant*, 20-10-2015; T. Koelé, ‘250 vluchtelingen, is dat echt te veel?’, *de Volkskrant*, 24-04-2015; M. Huygen, ‘Geef Syrische jongere een horizon’, *NRC.NEXT*, 03-11-2015; I. Hidding, ‘Geachte redactie’, *de Volkskrant*, 31-03-2015.

²⁹⁹ C. Rosman, ‘Oude' Syriërs in Nederland wantrouwen nieuwe garde’, *Algemeen Dagblad*, 31-10-2015.

³⁰⁰ Ibidem.

³⁰¹ J. Maes, ‘PvdA en VVD in clinch over komst vluchteling; Asielzoekerscentrum ook in gemeente Houten splijtzwaam’, *De Telegraaf*, 02-09-2015.

les aan de jongeren te gaan geven en er het beste van te maken.³⁰² Als je wel een verblijfsvergunning had kwam je in aanmerking voor gezinshereniging. Dit zorgde wel voor een grotere druk op de huisvesting. Een aantal Syriërs stelden dat ze bewust voor Nederland hadden gekozen omdat het relatief makkelijk zou zijn in Nederland om je gezin over te laten komen. *‘Die gezinshereniging zorgt ervoor dat de grote instroom van asielzoekers van de afgelopen maanden nog een staart krijgt’* stelde het *Algemeen Dagblad*.³⁰³

Omdat het met de toenmalige woningvoorraad niet lukte om alle vluchtelingen gepast te huisvesten was er meer creativiteit nodig. Gemeenten gingen op zoek naar 10.000 woningen voor vluchtelingen met een verblijfsvergunning. Door het toegenomen aantal vluchtelingen en het tekort aan woningen was er een opstopping ontstaan waardoor de achterstand in het huisvesten van statushouders in het voorgaande jaar was opgelopen. deze 10.000 woningen moesten de zogenoemde ‘prop’ uit de asielzoekerscentra halen. Uit de toenmalige prognose van minister Dijkhoff bleek dat er totaal nog 20.000 statushouders waren die in de eerste helft van 2016 onderdak moesten krijgen, plus 23.000 in de tweede helft van 2016. Kortom, gemeenten moesten 56.000 mensen op redelijk korte termijn onderbrengen en dat lukte niet in 10.000 woningen. De G32, de koepel van grotere steden, wilde daarom 25.000 tijdelijke woningen te realiseren (ook voor andere woningzoekenden).³⁰⁴ Toch lukte het Nederlandse gemeenten niet om voldoende woonruimte te vinden. 350 van de bijna 400 Nederlandse gemeenten slaagden er niet in om genoeg goedkope huurhuizen te vinden voor de asielzoekers die hier al waren en een verblijfstatus hadden.³⁰⁵ Woningbouwcorporaties zochten naar alternatieven zoals containerwoningen, het verbouwen van kantoorpanden en lege verzorgingshuizen. Er waren particulieren die vluchtelingen onderdak wilden bieden, maar daar kleefden nadelen aan: *‘Op het moment dat je iemand thuis op kamers neemt, verliest hij zijn aanspraak op een echte woning’*, vertelde een werknemer van Vluchtelingen Welkom. Het COA zou geen voorstander zijn van huisvesting bij particulieren, daar zouden te veel haken en ogen aanzitten.³⁰⁶

Door deze tekorten liep ook de wachttijd voor reguliere woningzoekenden op, wat tot mogelijke spanningen kon leiden.³⁰⁷ Bij de verplichte huisvesting zou de asielzoeker *‘al heel snel*

³⁰² C. Huisman, ‘Vooral geen wij-zijgevoel laten ontstaan’, *de Volkskrant*, 17-08-2015.

³⁰³ C. Rosman, ‘Wanneer kan ik mijn gezin naar Holland laten komen?’, *Algemeen Dagblad*, 30-09-2015.

³⁰⁴ W. van Meteren, ‘Met gewone huizen lukt het niet’, *Trouw*, 13-10-2015.

³⁰⁵ C. Rosman, ‘Er zijn nu al niet genoeg huizen voor asielzoekers’, *Algemeen Dagblad*, 15-05-2015.

³⁰⁶ Ibidem.

³⁰⁷ C. Rosman, ‘Er zijn nu al niet genoeg huizen voor asielzoekers’, *Algemeen Dagblad*, 15-05-2015.

in concurrentie treden met de lokale bevolking, van wie sommigen al jaren op een wachtlijst voor een woning staan’, schreef Reekers in *De Telegraaf*.³⁰⁸ Niet alleen voor een woning waren er wachttijden maar ook bij de IND. De wachttijd voor het eerste gesprek van de asielprocedure was opgelopen tot zes maanden, met als gevolg dat vluchtelingen gedemoraliseerd raakten en ziek werden. Het wachten op de gezinshereniging kon anderhalf jaar duren, waardoor ze slecht sliepen en stopten met hun taalles wat weer niet bevorderlijk was voor de inburgering.³⁰⁹ Het *NRC Handelsblad* pleitte voor een verkorte IND procedure. *‘Geef ze een training van een dag en ze kunnen aan de slag. In Duitsland is de asielprocedure inmiddels bekort tot een paar weken - het kan dus wel.’* Maar de focus in Nederland bleef liggen op het vinden van voldoende tijdelijke opvang plekken en de randzaken verdwenen naar de achtergrond. *‘Als de frustratie onder de vluchtelingen maar hoog genoeg oploopt, vertrekken ze misschien weer’*, zou volgens de auteur de gedachten van het kabinet zijn.³¹⁰

Nederland ging er dit keer wel vanuit dat driekwart van de Syriërs waarschijnlijk in Nederland zou blijven.³¹¹ Dit had als gevolg dat de discussie omtrent de integratie op gang kwam. Het CDA vond dat statushouders zo snel mogelijk betaald werk moesten vinden in sectoren waar een personeelstekort was. Dit zou de integratie bevorderen. *‘Door meteen aan de slag te gaan val je niet in een zwart gat. Natuurlijk moeten mensen eerst bijkomen en de taal leren. Maar van betaald werk heeft uiteindelijk iedereen profijt.’*³¹² Een onderzoek van de WRR onderstreepte dit. *‘Hoe langer vluchtelingen buiten de arbeidsmarkt blijven, hoe slechter ze het doen’*, stelde Dagevos van het Sociaal en Cultureel Planbureau en bijzonder hoogleraar Integratie en Migratie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. *‘Als ze werken, kunnen ze integreren’*, voegde hij daaraan toe.³¹³ Om de statushouders aan een baan te helpen was er volgens onderzoeker van de WRR Engbersen een parallelle aanpak nodig. *‘Nu komt alles na elkaar, eerst inburgeren, dan de opleiding, dan werk. Maar het kan tegelijk’*, vulde Dagevos aan.³¹⁴ De verantwoordelijkheid van de gemeente voor de integratie moest groter zijn, vond Dagevos. De overheid moest volgens hem

³⁰⁸ A. Reekers, ‘Vluchtelingen’, *De Telegraaf*, 12-09-2015.

³⁰⁹ J. Chorus, ‘De IND wil niet geholpen worden’, *NRC Handelsblad*, 30-12-2015.

³¹⁰ Ibidem.

³¹¹ C. Rosman, ‘Oude’ Syriërs in Nederland wantrouwen nieuwe garde’, *Algemeen Dagblad*, 31-10-2015.

³¹² R. Koops, ‘Taal leren en dan werken’; CDA wil asielzoekers inzetten in bloementeelt’, *De Telegraaf*, 11-09-2015.

³¹³ M. Huygen, ‘Door asielregels dreigt opnieuw langdurige werkloosheid ; Snel naar school, anders dreigt de bijstand’, *NRC.NEXT*, 16-12-2015.

³¹⁴ Ibidem.

meer investeren in inburgering en taalcursussen. De praktijk bleek weerbarstig. De taal was een obstakel en diploma's uit het land van herkomst werden niet altijd erkend. Vluchtelingen hadden vaak een klein netwerk en werkgevers waren huiverig om asielzoekers aan te nemen. Vluchtelingenwerk stelde dat integreren beter ging als je in een welkome samenleving terecht kwam.³¹⁵

Anderen vonden dat vluchtelingen de economie juist geldt kosten en vrijwel niks bijdroegen. *De Telegraaf* stelde dat *'de procedures die moeten leiden tot een uitspraak over een al dan niet te geven permanente verblijfsvergunning duren zo lang dat de kosten per asielzoeker enorm kunnen oplopen. Tegelijkertijd is hun economische bijdrage nihil'*. Volgens hem moesten de immigranten óf de verzorgingsstaat wijken.³¹⁶ De late toetreding tot de arbeidsmarkt van asielzoekers zou ook mede door de trage asielprocedures komen. Daar had volgens Jennissen, onderzoeker van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het ministerie van Veiligheid en Justitie, de overheid een reden voor: als de vluchteling al meteen zou integreren, zou er een kleinere kans zijn dat hij terug wilde dan wanneer hij geen verblijfsvergunning zou krijgen.³¹⁷

Iets wat volgens velen ook zou bijdragen aan te integratie was de verdeling van de opvang over het land. Onder andere de Adviescommissie Allochtonen pleitte voor het meer verspreid opvangen. *'Spreiding verlaagt de risico's voor de openbare orde als gevolg van groepsvorming'*, aldus de commissie. De verantwoordelijk wethouders gaven aan, gezien de taakstelling, hier niet altijd een keus in te hebben omdat er onvoldoende beschikbare opvangplekken en sociale huurwoningen waren.³¹⁸ Reisen, hoogleraar International Relations aan Tilburg University, voorzag ook problemen. Zij dacht dat het huisvesten van grote aantallen Syriërs in dezelfde wijk tot conflicten zou leiden. Ze pleitte daarom voor gespreide kleinschalige opvang omdat in grote opvangcentra conflicten zouden ontstaan.³¹⁹ In de gemeente Weert waren de omwonenden ongerust over de komst van een asielzoekerscentrum. Dat riep vragen op als: *'Wie screent die Syriërs?'*, *'Kunnen onze vrouwen straks nog veilig over straat?'* en *'Waar blijft de privacy in mijn*

³¹⁵ B. Dirks en J. Visser, 'Je bent een vluchteling en je wilt er snel bij horen...', *de Volkskrant*, 20-10-2015.

³¹⁶ A. Reekers, 'Vluchtelingen', *De Telegraaf*, 12-09-2015.

³¹⁷ M. Huygen, 'Door asielregels dreigt opnieuw langdurige werkloosheid ; Snel naar school, anders dreigt de bijstand', *NRC.NEXT*, 16-12-2015.

³¹⁸ C. Huisman, 'Vooral geen wij-zijgevoel laten ontstaan', *de Volkskrant*, 17-08-2015.

³¹⁹ W. Wit, 'Gevaar dat vlam in de pan slaat'; Hoogleraar slaat alarm over huisvesting', *De Telegraaf*, 06-10-2015.

tuin als er steeds asielzoekers langswandelen?’ Omwonenden vonden dat de vluchtelingen beter verdeeld moesten worden over het land.³²⁰

Sommige gemeenten vonden dat zij zich meer inspanden dan andere gemeenten en sommige landen in Europa vonden dat zij grotere aantallen vluchtelingen opvang boden dan andere landen. *‘Ze komen met velen, maar zijn nog geen promille van het aantal Europeanen’*, schreef De Boer in *Trouw*.³²¹ Toch wist de Europese Unie zich geen raad en waren de lidstaten zodanig verdeeld dat hun onderlinge vrije verkeer onder druk kwam te staan. De Europese migratiecrisis veranderde van aard. Nadat op 19 april 2015 800 mensen waren verdronken in de Middellandse Zee, kwam de nadruk te liggen op het voorkomen van toekomstige scheepsrampen. Veel vluchtelingen trokken door de lidstaten van de EU, wat het draagvlak voor het vrije verkeer van personen en de open binnengrenzen ondermijnde.³²² Europa probeerde de zogenoemde vluchtelingenstroom vanaf de Middellandse Zee eerlijk te verdelen³²³, maar de weerstand tegen door Brussel opgelegde verdeel quota was fel. Om te voorkomen dat de vluchtelingen doortrokken naar bijvoorbeeld Duitsland, moesten ze in een eerder stadium worden voorzien van huisvesting, taalcursussen en in veel gevallen een uitkering of gesubsidieerde baan. De VVD wilde alle asielzoekers terugsturen naar opvangkampen in de regio, maar dat stuitte op bezwaren.³²⁴

Nieuwe EU-afspraken moesten een einde maken aan de situatie aan de grenzen in Oost-Europa, die vluchtelingen illegaal passeerden om asiel aan te vragen in het noorden van Europa. Er moesten Europese asielcentra komen van waaruit de vluchtelingen verspreid zouden worden over de EU.³²⁵ De Koning stelde in het NRC Handelsblad dat er onvoldoende steun was voor Turkije dat miljarden had uitgegeven aan de opvang van Syriërs. Echter waren de Syriërs in Turkije slechts ‘gasten’ en aan die status konden ze geen rechten ontleen, waardoor Europa bleef lonken met de mogelijkheid om te werken en het recht op een woning.³²⁶ De Europese Unie zocht toenadering tot Turkije om de aantallen migranten te beperken. Na een lange periode van slecht contact diende dit akkoord in wording als *‘gangmaker voor het ontdooien van de verhoudingen’*. *‘Het decorum moet verhullen dat het gaat om een kille uitruil van belangen’* stelde het NRC

³²⁰ P. van der Steen, ‘Nee, minder vluchtelingen’, *NRC.NEXT*, 15-09-2015.

³²¹ M. de Boer, ‘Zij trekken scheuren door Europa’, *Trouw*, 03-09-2015.

³²² Ibidem.

³²³ C. Rosman, ‘Er zijn nu al niet genoeg huizen voor asielzoekers’, *Algemeen Dagblad*, 15-05-2015.

³²⁴ M. de Boer, ‘Zij trekken scheuren door Europa’, *Trouw*, 03-09-2015.

³²⁵ T. Koelé en C. Vos, ‘Nieuwe opvang asielzoekers in zicht’, *de Volkskrant*, 01-09-2015.

³²⁶ M. de Koning, ‘Op 't zesde zintuig naar Europa varen’, *NRC Handelsblad*, 05-09-2015.

Handelsblad, namelijk het beperken van de aantallen vluchtelingen die naar de Europese Unie kwamen.³²⁷ In ruil voor drie miljard en de toezegging dat de toetredingsonderhandelingen voor lidmaatschap van de EU versneld werden, zei Turkije toe ervoor te zorgen dat er minder Syrische vluchtelingen richting Europa kwamen.³²⁸ Later kwam deze overeenkomst bekend te staan als de Turkije deal.

In Nederland kwam er kritiek op het gevoerde asielbeleid. *De Volkskrant* stelde dat het Rijk minder rigide te werk moest gaan. Het aantal asielzoekers dat per gemeente moest worden gehuisvest werd alleen gerelateerd aan het inwonertal. Andere factoren die bepalend waren voor het absorberend vermogen van een gemeente – de beschikbaarheid van woonruimte, het aantal sociaal zwakkeren, de druk op het onderwijs – speelden geen rol bij de toewijzing van woningzoekenden.³²⁹ *De Volkskrant* pleitte voor spreiding van woningzoekenden op grond van andere criteria dan alleen het inwonertal. *‘Dat zou kunnen betekenen dat meer rechthebbenden in de krimpgebieden worden gehuisvest of dat leegstaande kantoorpanden geschikt worden gemaakt voor bewoning.’*³³⁰ In het bovengenoemde WRR rapport stonden ook aanbevelingen zoals: spreid de vluchtelingen; zorg voor lokaal draagvlak, benut de periode in de opvangcentra beter; zorg voor snelle huisvesting van erkende vluchtelingen en stimuleer het halen van een Nederlands diploma.³³¹ In een betoog riep migratiehistoricus Lucassen op om immigranten niet langer te zien als probleem, maar als oplossing. Lucassen stelde dat gezien de uitzichtloze situatie in hun thuisland de meesten zich hoogstwaarschijnlijk permanent in Nederland zouden vestigen. *‘Het is van belang om, nu zij toch hier zijn en hier zullen blijven, zoveel mogelijk te profiteren van hun menselijk kapitaal. Dat is in het belang van de nieuwkomers en in ons welbegrepen eigenbelang.’* Hoe eerder ze aan het werk konden hoe beter voor de integratie en de economie.³³² Lucassen pleitte voor het toelaten van vluchtelingen die geen recht hadden op een verblijfsstatus. *‘Een oplossing die duizenden doden scheelt en mensmokkelaars het brood uit de mond stoot, is hen gewoon*

³²⁷ M. de Koning, ‘Lachende poses en decorum verhullen kille uitruil belangen’, *NRC Handelsblad*, 19-10-2015.

³²⁸ Ibidem.

³²⁹ S. van der Walsum, ‘Zorgplicht’, *de Volkskrant*, 02-04-2015.

³³⁰ Ibidem.

³³¹ M. Huygen, ‘Door asielregels dreigt opnieuw langdurige werkloosheid ; Snel naar school, anders dreigt de bijstand’, *NRC.NEXT*, 16-12-2015.

³³² L. Lucassen, ‘Die vluchtelingen zijn er - profiteer en dan ook van!’, *NRC Handelsblad*, 12-09-2015.

*toelaten, maar het sociale verzekeringsstelsel afschermen. De grens dus niet aan de buiten-, maar aan de binnenkant.*³³³

Bij sommigen ontstond angst en argwaan jegens deze groeiende groep moslims in Nederland. Naar aanleiding van een bomaanslag in Parijs, gepleegd door IS, groeide het wantrouwen jegens de Syriërs. De terreurorganisatie die de Parijse aanslagen had opgeëist, werd met hun thuisland geassocieerd. In Zaandam werd een vuurwerkbom op een asielzoekerscentrum gegooid.³³⁴ Vier Syrische mannen in een noodopvang worden geïnterviewd. Zij waren zich ervan bewust dat sommige Nederlanders bang waren voor al die vreemdelingen. *‘Syrië is een centrum van terrorisme geworden’,* zei één van hen, *‘maar daarmee zijn nog niet alle Syriërs terroristen!’* Ze waren bang dat de aanslag in Parijs op alle Syriërs werd afgeschoven. Waarop het viertal wel een oplossing wist: *‘jullie regering zou ons tussen de Nederlanders moeten huisvesten [...] dan kunnen ze ons leren kennen. Dat neemt de angst weg.’*³³⁵ Het plan om een asielzoekerscentrum midden in Joodse wijk in Amsterdam te openen stuitte ook op verzet. Het Centraal Joods Overleg gaf aan dat Joodse bewoners bang waren voor antisemitisme.³³⁶ Toch was er ook sympathie voor deze groep. Onder andere voor de lange en onzekere asielprocedure. Een traject waar, zo schreven Dirks Visser in de Volkskrant, veel geduld voor nodig was.³³⁷

De sociale woningmarkt zat op slot en vluchtelingen hadden geen voorrang meer op andere woningzoekenden. Gemeenten zochten onconventionele oplossingen van leegstaande kantoorpanden tot verzorgingshuizen, van tijdelijke woonunits tot zeecontainers. Minister Plasterk van Binnenlandse Zaken had alle provincies opgeroepen om te zoeken naar grootschalige locaties voor noodopvang. Maar het draagvlak in veel gemeenten bleek beperkt te zijn.³³⁸ In een ingezonden brief benadrukte een lezer dat er inderdaad een probleem was met het draagvlak voor het opvangen van asielzoekers. Mevrouw Hidding, zelf asieladvocaat, stelde dat dit *‘voor een groot deel niet te wijten [is] aan de asielzoekers, maar aan de beeldvorming in de media en het gebrek aan kennis van zaken.’* Hidding vond dat de krant te ongenueanceerd schreef over de vluchtelingen en dat de woningnood en gebrek aan integratie niet in de schoenen van asielzoekers

³³³ L. Lucassen, ‘Die vluchtelingen zijn er - profiteer en dan ook van!’, NRC Handelsblad, 12-09-2015.

³³⁴ S. Khader en W. Thijssen, ‘Niet alle Syriërs zijn terroristen’, *de Volkskrant*, 16-11-2015.

³³⁵ Ibidem.

³³⁶ A. van Eijdsden, ‘Zet Syriërs niet tussen Joden’, *Nederlands Dagblad*, 14-10-2015.

³³⁷ B. Dirks en J. Visser, ‘Je bent een vluchteling en je wilt er snel bij horen...’, *de Volkskrant*, 20-10-2015.

³³⁸ Ibidem.

moest worden geschoven.³³⁹ In het rapport van de WRR werd ingegaan op de zorgen van mensen uit de maatschappij. Zo wordt er benadrukt dat statushouders zelden de banen ‘in pikken’ van Nederlanders en dat immigratie juist ook banen creëerde.³⁴⁰ Toenmalig VVD-staatssecretaris Teeven van vreemdelingenzaken stelde dat er in 2014 65.000 asielzoekers naar Nederland zouden komen. Het werden er 24.000. Fred Teeven sloeg tijdens het televisieprogramma 'Eén op Eén' alarm over de migratiecrisis. De VVD'er gooide in zijn berekeningen nieuwe asielzoekers en mensen die een tweede (of derde) aanvraag deden op één hoop. Het gevolg was dat diverse kranten bleven schrijven over de toename van het aantal vluchtelingen, terwijl uit cijfers van de IND juist bleek dat de aantallen afnamen. Ook zijn opvolger Dijkhoff maakte melding van een ‘zeer hoog’ aantal asielaanvragen, terwijl juist bleek dat dit aantal terugliep.³⁴¹

6.3 Deelconclusie

Er zijn nog altijd grote tekorten op de woningmarkt. Ook met de ingevoerde taakstelling lukte het gemeenten nog altijd niet om de gevraagde aantallen te huisvesten. Net zoals bij de Joegoslaven ging het niet zozeer om de directe druk van de Syriërs op de woningmarkt omdat ze eerst in opvangcentra werden opgevangen. Hun komst creëerde wel druk op de opvangcentra die op hun beurt nog vol zaten met te huisvesten statushouders. Zo creëerden de zogenoemde instroom van Syriërs wel indirect druk op de krappe woningmarkt. Door deze tekorten liepen de wachttijden op de reguliere woningmarkt op, wat de afname van het draagvlak kan verklaren. Waar decennia lang gefocust werd op de spreiding van de immigranten over het land vroegen actiegroepen en de Syriërs zelf nu juist om spreiding door het land in plaats van grootschalige opvang. Dit zou beter zijn voor de acceptatie en de integratie. Toch bleek dit vaak niet mogelijk omdat er onvoldoende beschikbare opvangplekken en sociale huurwoningen waren.

Als eerste kunnen we het economisch frame herkennen. Er was veel debat over het opvangbeleid van de Syrische vluchtelingen. Velen vonden dat de Syriërs sneller de gelegenheid moesten krijgen om te werken. Dit was goed voor hun integratie maar ook voor de economie en de sectoren met personeelstekort. Onderzoeker Jennissen stelde dat de overheid dit juist deed zodat de vluchteling niet meteen zou integreren en er dus een grotere kans bestond dat hij terug wilde

³³⁹ I. Hidding, ‘Geachte redactie’, *de Volkskrant*, 31-03-2015.

³⁴⁰ M. Huygen, ‘Door asielregels dreigt opnieuw langdurige werkloosheid ; Snel naar school, anders dreigt de bijstand’, *NRC.NEXT*, 16-12-2015.

³⁴¹ W. van Meteren en B. Zuidervaart, ‘Kanttekeningen bij het asielalarm’, *Trouw*, 19-08-2015.

keren wanneer hij geen verblijfsvergunning zou krijgen. De vraag rees wat moest wijken: de immigranten of de verzorgingsstaat. Lucassen stelde dat de laatste optie, het afschermen van het sociale verzekeringsstelsel, de grens aan de binnenkant van het land creëerde waardoor de grens aan de buitenkant niet langer nodig was. Volgens WRR onderzoeker Engbersen was een parallelle aanpak nodig waarin asielzoekers gelijktijdig konden inburgeren, leren en werken. De praktijk bleek weerbarstig. Europa was vooral bezig om de aantallen immigranten terug te dringen. De leden van de EU probeerden ze eerlijk te verdelen, maar de weerstand tegen de verdeelquota was fel. De afspraken met Turkije moesten leiden tot een afname van het aantal immigranten.

Als tweede kunnen we het conflict frame herkennen in de artikelen. Dit conflict, de benadrukking van culturele en religieuze verschillen, werd deels veroorzaakt door de negatieve beeldvorming in de media. De angst voor moslims nam toe, net als de agressie van sommige Nederlanders jegens de Syriërs. De associatie die de Syriërs hadden met IS droeg hieraan bij, begrepen ook de Syriërs zelf. Politici overdreven vaak de aantallen en er werd veelvuldig gebruik gemaakt van watertaal. In acht artikelen werd naar de immigratie verwezen als ‘stroom’, ‘instroom’, of ‘toestroom’.³⁴² Ook werd er gesproken over een ‘migrantencrisis’, ‘spleitzwam’ en ‘heet hangijzer’.³⁴³ Dit alles droeg niet bij aan een positieve beeldvorming van de Syriërs en creëerde mogelijk het afnemende draagvlak. De deelnemers aan het debat zijn opnieuw het kabinet, politici, gemeenten, de VNG, het COA de IND en Vluchtelingenwerk. Partijen die niet direct veel zelf aan het woord zijn maar wel veel voorbij kwamen in de artikelen zijn het COA en de IND. Er zijn hulporganisaties betrokken zoals en Vluchtelingen Welkom. Ook zijn vluchtelingenorganisaties zoals UNHCR, Amnesty International en Oxfam Novib betrokken. In een aantal artikelen komen Syrische vluchtelingen zelf aan het woord.

³⁴² C. Rosman, ‘Wanneer kan ik mijn gezin naar Holland laten komen?’, *Algemeen Dagblad*, 30-09-2015; J. Maes, ‘PvdA en VVD in clinch over komst vluchteling; Asielzoekerscentrum ook in gemeente Houten spleitzwam’, *De Telegraaf*, 02-09-2015; C. Rosman, ‘Er zijn nu al niet genoeg huizen voor asielzoekers’, *Algemeen Dagblad*, 15-05-2015; W. van Meteren, ‘Met gewone huizen lukt het niet’, *Trouw*, 13-10-2015; A. Reekers, ‘Vluchtelingen’, *De Telegraaf*, 12-09-2015; M. de Koning, ‘Lachende poses en decorum verhullen kille uitruil belangen’, *NRC Handelsblad*, 19-10-2015; S. Khader en W. Thijssen, ‘Niet alle Syriërs zijn terroristen’, *de Volkskrant*, 16-11-2015; W. van Meteren en B. Zuidervaart, ‘Kanttekeningen bij het asielalarm’, *Trouw*, 19-08-2015.

³⁴³ J. Maes, ‘PvdA en VVD in clinch over komst vluchteling; Asielzoekerscentrum ook in gemeente Houten spleitzwam’, *De Telegraaf*, 02-09-2015.

Conclusie

Na de analyse van vijf momenten in een periode van bijna 60 jaar over de huisvesting van vluchtelingen en immigranten kunnen de frameshifts in de geanalyseerde krantenartikelen en oorzaken hiervan worden aangewezen. Eerst zal ik ingaan op de deelnemers van het debat, terugkerende patronen en veranderingen in de retoriek. Er zit vrijwel geen verschil in de berichtgeving tussen de verschillende kranten. Het soort deelnemers aan het debat is vrij consistent. Voor alle geanalyseerde jaren geldt dat ministers, gemeenten, politici, het COA, Vluchtelingenwerk en wisselende actiegroepen vaste deelnemers zijn. Toch zijn er ook een aantal verschillen. Zo zagen we dat bij de berichtgeving over de Hongaren het Convent der Kerken een rol speelde. Net als diverse hulporganisaties en betrokken burgers. De Hongaren zelf kwamen niet aan het woord. Bij de berichtgeving over de Surinamers zien we opnieuw veel actiegroepen en comités die zich inzetten voor de Surinamers maar dit keer was het karakter anders. Ze zetten zich dit keer vooral in voor de rechten van Surinamers in plaats van alleen hulp aan te bieden. De Surinamers kwamen wel zelf aan het woord. Bij de berichtgeving over de Vietnamezen zien we dat actiegroepen zich inzetten voor de humane opvang van de Vietnamezen. Ook de Nederlands Hervormde Kerk en de Werkgroep Kerk en Synagoge waren actief betrokken bij de opvang. Hiernaast waren er diverse particulieren die hun huis openstelden om deze vluchtelingen op te vangen. Bij de berichtgeving over de Joegoslaven zien we dat woningbouwcorporaties zich mengen in het debat om aan te geven dat zij niet in staat waren om voldoende woningen te leveren. Ook kwamen gastgezinnen en een aantal Joegoslaven zelf aan het woord. Bij de berichtgeving over de Syriërs zien we dat er internationale vluchtelingenorganisaties betrokken waren zoals UNHCR, Amnesty International en Oxfam Novib. In een aantal artikelen kwamen Syrische vluchtelingen zelf aan het woord.

Diverse aspecten veranderden weinig door de jaren heen. Zoals de steeds terugkerende rol van gemeenten die er niet in slaagden voldoende huisvestingsmogelijkheden te bieden en stevast opzoek gingen naar ander beleid of creatieve opvangmogelijkheden. Daarbij hielden ze de gewoonte vast om naar elkaar te wijzen en zichzelf zoveel als mogelijk vrij te pleitten van verplichtingen. In de latere geanalyseerde jaren veranderen er wat zaken. Zo werd er alleen in het jaar 1993 en 2015 geschreven over draagvlak onder de Nederlandse bevolking voor de opvang. Dit kan betekenen dat er echt tekenen waren van een afnemend draagvlak of dat deze term door politici in zwang gebracht werd teneinde dit als excuus te kunnen gebruiken om restrictiever beleid

in te voeren. In zowel het jaar 1993 als 2015 zien we dat het noemen van aantallen in de krant niet altijd een informerend maar ook een misleidend doel heeft. In 1993 verwachtte het kabinet voor het volgende jaar 25.000 asielzoekers terwijl Bolkestein sprak over 60.000, daarbij verzwijgend dat er asielbeperkingen werden ingevoerd. In 2015 zien we dat Teeven iets vergelijkbaars deed door alarm te slaan over de migratiecrisis en te stellen dat er 65.000 asielzoekers naar Nederland zouden komen terwijl dat er in werkelijkheid 24.000 waren. De watertaal werd her en der gebruikt maar nam pas echt toe in de artikelen over de Syriërs.

Uit de analyse van de krantenartikelen uit het jaar 1956 over de Hongaren kan het volgende geconcludeerd worden. In deze periode kunnen we drie frames onderscheiden. Ten eerste het moraliteitsframe. Dit frame is te herkennen in de artikelen over naastenliefde en de drang van de overheid en een deel van de Nederlandse bevolking om zich gastvrij op te stellen en deze mensen een fatsoenlijk onderkomen te bieden. Er zijn diverse oorzaken aan te wijzen voor de aanwezigheid en latere verdwijnen van dit frame. In 1956 is Nederland nog niet zo sterk gesecculariseerd. Christelijke waarden en naastenliefde speelden een grotere rol dan in latere jaren. Daarnaast is dit frame vooral te herkennen in artikelen afkomstig uit de krant *De Tijd*, een krant met een christelijke grondslag. Deze krant verdwijnt in 1990 en daarmee verdwijnt mogelijk ook het moraliteitsframe in deze analyse naar de achtergrond. Het tweede frame wat we in deze periode kunnen onderscheiden is het humanitaire frame. Dit blijkt uit de artikelen waarin de nadruk ligt op oproep voor humane opvang en de vele betrokken burgers en initiatieven die zich hiervoor inspanden. Een derde frame wat we in deze periode kunnen herkennen is het economisch frame. Dit blijkt uit de focus op de kosten-baten analyse die gemaakt werd bij de afweging om meer Hongaren op te halen om te kunnen werken. De overheid richtte zich vrij snel op werk zodat de Hongaren een bijdrage konden leveren aan de economie. Het hebben van een baan werd een voorwaarde om in aanmerking te komen voor huisvesting. Verder zien we in veel van de geanalyseerde artikelen dat de nadruk lag op de reputatie van een gastvrij land die Nederland hoog wilde houden. Gemeenten keken veelal naar elkaar wanneer het over het opvangvraagstuk ging of wezen naar de gemeenten buiten de Randstand die meer ruimte zouden hebben.

Uit de analyse van de krantenartikelen uit het jaar 1975 over de Surinamers kan het volgende geconcludeerd worden. De komst van de Surinamers leidde tot veel debat. De focus lag op de vraag wie deze mensen moest huisvesten. Gemeenten hadden veelal geen plek en wanneer er wel plek was gingen de bewoners van sommige dorpen zo hard protesteren dat er werd afgezien

van opvang op de betreffende locatie uit angst voor moeilijkheden. Er kunnen in deze periode drie frames onderscheiden worden. Ten eerste zien we het conflict frame. Dit blijkt uit het begin van een anti-buitenlander sentiment in de politiek. Er werd een zondebok gezocht ten behoeve van politiek gewin. Er werd in diverse artikelen benadrukt dat de Surinamers sterk verschillen van de Nederlanders. Daarbij werd ook verwezen naar de angstgevoelens die sommigen hadden bij het idee dat er Surinamers in hun gemeente zouden komen wonen. De oorzaak van dit frame kan gezocht worden bij de economische crisis en de opkomst van racistische politiek partijen. Hiermee samenhangend zagen we in vrijwel alle artikelen het verantwoordelijk/legalistisch frame terugkomen. Gemeenten keken voortdurend naar elkaar en riepen op tot beleidshervormingen. Reden hiervoor was dat gemeenten allen geacht werden om bij te dragen aan het opvangen en huisvesten van Surinamers, maar dat lang niet alle gemeenten daar welwillend tegenover stonden. Een derde frame wat we terugzien in de berichtgeving is het economisch frame. De economische crisis, werkloosheid en een hoge woningnood lagen hieraan te grondslag. De Surinamers werden vaak door rechtste politieke partijen aangewezen als de oorzaak van deze problemen, wat niet bijdroeg aan een positieve beeldvorming.

Uit de analyse van de krantenartikelen uit het jaar 1979 over de Vietnamezen kan het volgende geconcludeerd worden. In deze periode ging het debat niet zozeer over óf de Vietnamezen moesten worden opgevangen maar vooral over waar en door wie ze opgevangen moesten worden. We kunnen twee frames onderscheiden. De meeste kritiek kwam op het gebrek aan goed beleid. We kunnen het hier aanduiden als het beleidsframe, of het verantwoordelijk/legalistisch frame. Deze kritiek ging over het gebrek aan een lange termijn visie, trage reactie op de komst van de Vietnamezen en onvoldoende capaciteit bij de hulpverlenende instanties. Oplossingen die werden aangedragen was het herzien van de structuur van internationale hulpverlening en een betere samenwerking tussen particuliere hulporganisaties en landen waar de vluchtelingen terecht kwamen. Een verklaring voor dit frame kan gezocht worden in de ingewikkelde positie waarin veel gemeenten zich vonden, tussen de taakstelling vanuit het Rijk en de krappe woningmarkt. Het tweede frame wat we zien is een omgekeerd conflict frame. In het geval van de Vietnamezen slaat dit frame dus niet op een botsing tussen de Vietnamezen en de Nederlanders. Er werd juist benadrukt dat de Vietnamezen zo goed integreerden. Daarbij werden ze stereotyperend beschreven als mensen met een voorbeeldige levensstijl die zich makkelijk aanpasten en graag wilden werken.

Uit de analyse van de krantenartikelen uit het jaar 1993 over de Joegoslaven bleek dat hun komst tot veel debat leidde. De overheid voelde zich verantwoordelijk om deze vluchtelingen uit eigen regio op te vangen, maar de grote tekorten aan beschikbare plekken leidden tot onrust. De krantenberichten waren over het algemeen kritisch op het gevoerde beleid, op de opvanglocaties en op de verschillen tussen migrantengroepen. Er zijn drie frames te onderscheiden. Ten eerste het verantwoordelijk/legalistisch frame. In de geanalyseerde artikelen werd diverse malen de vraag gesteld wie er verantwoordelijk was voor de opvang en welke oplossingen er mogelijk waren. Het asielbeleid moest veranderen, maar de meningen verschilden op welke manier. Toen het COA een opvangstop aankondigde omdat de opvangcentra volzaten nam de roep om herziening van het beleid toe. Hiernaast herkennen we het conflict frame. In veel artikelen werd het wij-zij gevoel benadrukt. Dit werd mogelijk veroorzaakt door de voorrangpositie die statushouders hadden op de woningmarkt waardoor de wachttijden stegen voor reguliere woningzoekende met als gevolg dat het draagvlak hierdoor afnam. Politici speelden hierop in door de woningnood te koppelen aan de immigratie. Aan de hand van aangedikte cijfers pleitten sommigen voor een immigratiequota. In deze periode zaten er al veel asielzoekers en statushouders in de opvangcentra die maar moeilijk huisvesting konden vinden. De frameshifts die wij hier zien kunnen ook (mede) afhankelijk zijn van het gebrek aan draagvlak voor de huisvesting van die groepen. We zagen wel dat het draagvlak voor het opvangen van de Joegoslaven groter was dan het was voor de andere immigranten in die tijd. Als derde zien we het humanitair frame in deze periode, zij het wel in mindere mate. We zagen een aantal artikelen waarin medelijden gewekt werd voor de Joegoslaven. Dit had vooral betrekking op de uitzichtloze situatie waarin sommige Joegoslaven zich bevonden doordat ze vaak erg lang moesten wachten op een woning.

Uit de analyse van de krantenartikelen uit het jaar 2015 over de Syriërs kan het volgende geconcludeerd worden. De komst van de Syriërs creëerde een indirecte druk op de woningmarkt die tot onrust leidde. De wachttijden op de reguliere woningmarkt liepen op, wat de afname van het draagvlak voor de opvang kan verklaren. We kunnen twee frames onderscheiden. Ten eerste zien we het economisch frame. De vraag wat het economische nut van de Syriërs was tijdens hun asielprocedure rees. Tijdens deze procedure mochten ze nauwelijks werken, maar velen waren van mening dat zij sneller de gelegenheid moesten krijgen om te werken. Dit was goed voor hun integratie maar ook voor de Nederlandse economie. Door de WRR werd gepleit voor een parallelle aanpak waarin asielzoekers gelijktijdig konden inburgeren, leren en werken. De praktijk bleek

weerbarstig. Ondertussen lag de focus vooral op het terugdringen van het aantal immigranten dat naar Nederland kwam. Het tweede frame is opnieuw het conflict frame. Dit conflict werd deels veroorzaakt door de negatieve beeldvorming in de media. De angst voor moslims nam toe, net als de agressie van sommige Nederlanders jegens de Syriërs. Politici overdreven vaak de aantallen wat de beeldvorming negatief beïnvloedde.

Hiernaast zijn er nog een aantal interessante overeenkomsten. Zo zien we alleen in de berichtgeving over de Hongaren het moraliteitsframe, waarvan de oorsprong hierboven staat toegelicht. De periode van de Hongaren is ook de enige geanalyseerde periode waarin we het conflict frame niet terugzien. De aanwezigheid van het moraliteitsframe kan hier een mogelijke verklaring voor zijn, dat men het fatsoen en christelijke waarden belangrijker vond. Het humanitair frame zien we alleen in de berichtgeving over de Hongaren en de Joegoslaven. De oorzaak hiervan kan zijn dat beide groepen van relatief dichtbij waren gevlucht en dat Nederland zich meer verbonden, dan wel verplicht, voelde om deze groepen op te vangen. Bij beide groepen zagen we dat veel particulieren bereid waren om vluchtelingen thuis op te vangen. Alleen bij de berichtgeving over de Surinamers en de Syriërs zien we de combinatie van het economisch frame en het conflict frame. Zoals hierboven beschreven kan de verklaring van dit frame bij de berichtgeving over de Surinamers gezocht worden bij de economische crisis en de opkomst van racisme. In het geval van de Syriërs geldt dat hun islamitische geloof als een bedreiging gezien werd. Bij beide groepen kan de aanwezigheid van het conflict frame verklaard worden doordat zij als anders gezien werden, een bedreiging. In beide gevallen versterkte de media en de politiek dit beeld door onjuiste aantallen te noemen of ze tot zondebok te maken van de problemen in de maatschappij.

Er is veel gebeurd ten aanzien van de opvang en huisvesting van vluchtelingen de afgelopen jaren en toch is er ook weinig veranderd. De verantwoordelijkheid voor de opvang ligt primair bij gemeenten maar er zijn nog altijd gemeenten die weigeren asielzoekers op te vangen.³⁴⁴ Woningbouwcorporaties hebben nog altijd moeite om aan de taakstelling te voldoen.³⁴⁵ Werkgelegenheid is vaak het probleem niet, maar óf ze mogen werken en waar ze dan kunnen

³⁴⁴ S. Frijters, R. Kuiper en X. van Uffelen, 'Zeven gemeenten bieden geen enkele vorm van opvang', *de Volkskrant*, 20 oktober 2022.

³⁴⁵ C. huisman, 'Tijdelijk wonen als oplossing voor de lange termijn', *de Volkskrant*, 27 oktober 2022.

wonen wel.³⁴⁶ Er zijn nog altijd lange asielprocedures, onder andere vanwege capaciteitsproblemen bij de IND.³⁴⁷ De tekorten aan opvangplaatsen worden maar moeilijk opgelost waardoor afgelopen zomer asielzoekers bij het aanmeldcentrum buiten moesten slapen.³⁴⁸ De tekorten aan woningen zijn nog altijd groot en de discussie over een asielquotum laait weer op.³⁴⁹ Rutte zegt toe zich in te spannen voor een krimp van de immigratie³⁵⁰, maar daarmee is de bestaande problematiek nog niet opgelost.

Kortom: het onderwerp is nog altijd actueel. Omdat dit een vrij klein onderzoek was over een lange periode is het interessant om eens wat uitgebreider onderzoek te doen naar frameshifts in berichtgeving tussen verschillende groepen. Daarnaast is er opnieuw door de oorlog in Oekraïne een vluchtelingenstroom op gang gekomen naar Nederland waarbij wederom tegen dezelfde problemen wordt aangelopen. Een interessante studie daarbij zou een vergelijkend onderzoek over de berichtgeving over Oekraïners en Joegoslaven, die diverse overeenkomsten hebben.

³⁴⁶ 'Asielzoekers kunnen sneller aan het werk. Kabinet en gemeenten: grijp die kans', *de Volkskrant*, 15 december 2021.

³⁴⁷ V. Triest, 'Stapel asioldossiers groeit; Speciale werkgroep haalt achterstanden IND niet in', *De Telegraaf*, 22 oktober 2020.

³⁴⁸ N. Rigter, 'Indrukwekkend dieptepunt' opvangcrisis Ter Apel: mensen slapen buiten', *De Telegraaf*, 11 mei 2022.

³⁴⁹ V. Bartels en L. Brandsema, 'Rondvraag van de Telegraaf leert: Tweede Kamer wenst stevigere ingrijpen door de overheid', *De Telegraaf*, 18 november 2022.

³⁵⁰ T. den Hartog en H. van Soest, 'Rutte belooft krimp immigratie', *Het Parool*, 21 november 2022.

Literatuurlijst

- Amersfoort, J.M.M. van, 'Van William Kegge tot Ruud Gullit. De Surinaamse migratie naar Nederland; realiteit, beeldvorming en beleid', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 100:3 (1987), 475-490.
- Anbeek van der Meijden, E. 'Sprakwater. Een vergelijkende analyse van metafoorgebruik in het politiek debat over vluchtelingen en asielzoekers', MA thesis (2016).
- Bakker, E., e.a. (red.), *Geschiedenis van Suriname* (Zutphen 1998).
- Bauder, H. 'Media discourse and the new German immigration law', *Journal of Ethnic and Migration Studies* 34:1 (2008) 95-112.
- Bauder, H. 'Immigration debate in Canada: how newspapers reported, 1996–2004', *International Migration & Integration* 9 (2008) 289-310.
- Billiet, J., et al. *Onbekend of onbemind?: Een sociologisch onderzoek naar de houding van de Belgen tegenover migranten* (Leuven 1990).
- Blok, S., *Bruggen bouwen*. Eindrapport integratiebeleid Tweede Kamer der Staten-Generaal, vergaderjaar 2003-2004, 28689, nrs. 8-9 (Den Haag 2004).
- Bovenkerk, F., 'Rasdiscriminatie bij misdaadverslaggeving in de pers', in: F. Bovenkerk (red.), *Omdat ze anders zijn: patronen van rasdiscriminatie in Nederland* (Meppel 1978) 119-135.
- Bockxmeer, J. en L. de Korte, 'Over deze oplossing voor de woningnood hoor je nooit iemand', *De Correspondent*, 17 mei 2021.
- Bonjour, S. en M. Schrover, 'Public Debate and Policy-making on Family Migration in the Netherlands, 1960-1995', *Journal of Ethnic and Migration Studies* 41:9 (2015).
- Bouras, N., *Het land van herkomst: Perspectieven op verbondenheid met Marokko, 1960-2010*. (2012).
- Dagevos, J., W. Huijink, M. Maliepaard en E. Miltenburg, *Syriërs in Nederland* (2022).
- Dijk, T.A. van, *New analysis. Case studies of international and national news in the press* (Hillsdale 1988).
- Entman, R.M. 'Framing: Toward clarification of a fractured paradigm', *Journal of Communication* 43 (1993) 51-68.
- Essed, P., *Alledaags racisme* (Amsterdam 1984).

- Gorp, B. van en T. Vercruyssen, 'Frames and counter-frames. Giving meaning to dementia: a framing analysis of media encounter', *Social Science & Medicine* 74 (2012) 1274-1281.
- Gruner-Domić, S., 'Vietnamese refugees in Western, Central, and Northern Europe since 1970s : the examples of France, Great Britain, and Germany', *The encyclopedia of migration and minorities in Europe* (2011) 730-734.
- Heilbron, M., 'Niet voor Surinamers.' Amsterdam sloot complete wijken voor niet-witte Nederlanders', *De Correspondent*, 14 oktober 2017.
- Heringa, A.W. en T. Knoop Pathuis, 'Huisvesting en discriminatie', in: *NJCM Bulletin Nederlands Tijdschrift voor Mensenrechten*, 6:5 (1981), 277-301.
- Hisschemöller, M., *Een bleek bolwerk: racisme en politieke strategie* (Amsterdam 1988).
- Hou, F. 'The resettlement of Vietnamese refugees across Canada over three decades', *Journal of ethnic and migration studies*, 47:21 (2021) 4817-4834.
- Huitzing, A. en L. de Boer, *Open deur: huisvesting van etnische groepen in Nederland*, (Amsterdam 1986).
- Jansen, J., *Bepaalde huisvesting : een geschiedenis van opvang en huisvesting van immigranten in Nederland, 1945-1995* (2006).
- Kessels, S., *Om te beginnen een woning : een onderzoek naar de opvang en huisvesting van vluchtelingen op lokaal niveau* (Delft 1995).
- Koperen, M.L. van 'Wij terug? Dan ook onze mannen!' De problematisering van gezinshereniging in de Nederlandse kranten, 1955-1983', MA thesis (2013).
- Kornalijnslijper, N., 'Minderheden en structurele belemmeringen in de volkshuisvesting', in: *Migrantenstudies 1* (1988).
- Kövi, A., 'Hongaarse immigratie na 1956', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 100 (1987) 446-459.
- Laarman, C. *Oude onbekenden : Het politieke en publieke debat over postkoloniale migranten, 1945-2005* (Hilversum 2013).
- Lecheler, S. en C.H. de Vreese, 'Getting real: the duration of framing effects', *Journal of Communication* 61 (2012) 959-983.
- Leclerc, C., M. Vink en H. Schmeets, 'Citizenship acquisition and spatial stratification: Analysing immigrant residential mobility in the Netherlands' *Urban studies* 59:7 (2022) 1406-1423.
- Lentin A. en G. Titley, *The crisis of multiculturalism: racism in a neoliberal age* (Londen 2011).

- Lewins, F. W. en J. Ly, *The first wave : the settlement of Australia's first Vietnamese refugees* (Sydney 1986).
- Lucassen, L. en R. Penninx, *Nieuwkomers, nakomelingen, Nederlanders. Immigranten in Nederland 1550-1993* (Amsterdam 1994).
- Lucassen, L. en J. Lucassen, *Vijf eeuwen migratie: een verhaal van winnaars en verliezers* (Amsterdam 2018).
- Matthes J. en M. Kohring, 'The content analysis of media frames: toward improving reliability and validity', *Journal of Communication* 58 (2008) 258-279.
- Meer, T. van der en J. Tolsma, 'Ethnic Diversity and Its Effects on Social Cohesion', *Annual Review of Sociology*, 40:1 (2014) 459-478.
- Ministerie van VROM, *Volkshuisvesting in de jaren negentig. De woonruimteverdeling*, (Den Haag 1991).
- Ministerie van VROM, *De plaats door verdeling. Woonruimteverdelingsbeleid en etnische minderheden*, (Den Haag 1993).
- Musterd, S. en W. Ostendorf, 'Ruimtelijke segregatie en Volkshuisvestingsbeleid', in: H. Priemus en A.C.W. van der Heijden (red.), *Ruimtelijke segregatie en volkshuisvesting. Invloed van de volkshuisvesting op het voorkomen en voorkomen van inkomenswijken*, (Delft 1996).
- Noteboren, A. 'Een zegen of een vloek? De representatie van buitenlandse mijnwerkers in de Nederlandse media', MA thesis (2019).
- Obdeijn, H.L.M. en M. Schrover, *Komen en gaan. Immigratie en emigratie in Nederland vanaf 1550* (2008).
- Papacharissi, Z. en M. de Fatima Oliveira, 'News frames terrorism: A comparative analysis of frames employed in terrorism coverage in us and uk newspapers', *The International Journal of Press/Politics* 13:1 (2008) 52-74.
- Peeters, E.M., *Deregulering in de volkshuisvesting*, (Zwolle 1992).
- Peeters, N. "'A matter of life and death" Dutch media coverage on Italian labor migrants 1947-1957', MA thesis (2020).
- Penders, K., 'De Chileense vluchteling als knuffelallochtoon? Het beeld van Chileense vluchtelingen in Nederlandse kranten in de periode 11 september 1973- 31 december 1977, MA thesis (2015).

- Pennen, T. van der en K. Wuertz, *Bouwen voor de kleurrijke buurt. Allochtonen en besluitvorming in de stadsvernieuwing*, (Den Haag 1985).
- ‘Pieken en dalen : naar een duurzaam systeem voor opvang van asielzoekers en huisvesting en integratie van vergunninghouders’, *Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken*, (Den Haag 2017).
- Piri, K., ‘De EU-Turkije deal: een dubieuze aanpak van het migratievraagstuk’, *Instituut Clingendael*, 26 oktober 2016.
- Praag, C. van, ‘Allochtonen: huisvesting en spreiding’, *Sociaal Cultureel Planbureau* (Rijswijk 1981).
- Praag, C. van, *De woonsituatie van etnische minderheden: ontwikkelingen 1980-1985* (Rijswijk 1986).
- Priemus, H., *Volkshuisvesting, begrippen, problemen, beleid* (Alphen aan den Rijn 1978).
- Priemus, H. en I. Smid, *Asielzoekers: Opvang en huisvesting* (Delft 1993).
- Prinssen, J. en J. Kropman, *Huisvesting van etnische minderheden geregeld? Onderzoek naar het gebruik en de effecten van de VROM-circulaires MG 83-16 en MG 83-47*, (Nijmegen 1986).
- Puts, J.H.L., “‘Een oordeelkundige spreiding over het gehele land’”. Rijksbeleid ten aanzien van gemeenten bij de huisvesting van migranten’, in: *Beleid en Maatschappij* 2, (1992).
- Puts, J.H.L., *Asielzoekers tussen rijk en gemeenten: onderhandelingen over de huisvesting van migranten* (Den Haag 1995).
- Quispel, C., ‘Migratie, etniciteit en stigmatisering: de Robert Taylor Homes in Chicago en de Bijlmermeer in Amsterdam’, *Tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis*, 7:1 (2010) 88-109.
- Reubsaet, T.J.M., J.A. Kropman en L.M. van Mulier, *Surinaamse migranten in Nederland. De positie van Surinamers in de Nederlandse samenleving*, (Nijmegen 1982).
- Ruigrok, N. en W. van Atteveldt, ‘Global angling with a local angle: How us, British, and Dutch newspapers frame global and local terrorist attacks’, *The Harvard International Journal of Press/Politics* 12:1 (2007) 68-90.
- Schaar, J. van der, *Volkshuisvesting: een zaak van beleid*, (Utrecht 1991).
- Schaar, J. van der, (red.), *Volkshuisvesting in Goud. Verandering en continuïteit in beleid en organisatie van het Directoraat-Generaal van de Volkshuisvesting* (’s-Gravenhage 1996).

- Scheffer, P., *Het land van aankomst* (Amsterdam 2007).
- Scheufele, D.A. 'Framing as a theory of media effects', *Journal of Communication* 49:1 (1999) 103-122.
- Schrover, M. en W. Schinkel, 'Introduction: the language of inclusions and exclusion in the context of immigration and integration', *Ethnic and Racial Studies* 36:7 (2013) 1123-1141.
- Schrover, M. en T. Walaardt, 'Displaced persons, returnees and 'unsuitables': the Dutch selection of DPs (1945–1951)', *Continuity and Change* (2018) 1-28.
- Schrover, M. en T. Walaardt, 'The influence of the media on politics and practices: Hungarian refugee resettlement in the Netherlands in 1956', *Journal of Migration History* 3:1 (2017) 22-53.
- Schrover, M. 'Rats, rooms and riots: Housing immigrants in the Dutch town Utrecht 1945-1970', *Journal of Migration History* 7 (2021) 244-271.
- Schuster, J., *Poortwachters over immigranten. Het debat over immigratie in het naoorlogse Groot-Brittannië en Nederland* (Amsterdam 1999).
- Semetko, H.A. en P.M. Valkenburg, 'Framing European politics: a content analysis of press and television news', *Journal of Communication* 50:2 (2000) 93-109.
- Shadid, W.A.R., N. Kornalijslijper en E. Maan, *Huisvesting etnische minderheden : een trend- en overzichtsstudie*, (Leiden 1984).
- Shadid, W.A.R., 'Berichtgeving over moslims en de islam in de westerse media: Beeldvorming, oorzaken en alternatieve strategieën', *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 33:4 (2005) 330-346.
- Siraa, H.T., *Een miljoen nieuwe woningen. De rol van de rijksoverheid bij Wederopbouw, Volkshuisvesting, Bouwnijverheid en Ruimtelijke Ordening (1940-1963)*, (Den Haag 1989).
- Smit, V., *De verdeling van woningen: een kwestie van onderhandelen*, (Eindhoven 1991).
- Spreekmeester, R. en V.D.M. Evers, *Huisvesting van Etnische Minderheden*, (Den Haag 1980).
- Snow, D.A., R. Vliegthart en C. Corrigan-Brown, 'Framing the French riots: a comparative study of frame variation', *Social Forces* 86:2 (2007) 387-415.
- Vasterman, P., 'Minder asielzoekers, geen nieuws', *hp/De Tijd*, 13 mei 1994.

- Veen, R. van 'De invloed van Vluchtelingenwerk op de berichtgeving over Tamilvluchtelingen in de landelijke pers', MA thesis (2022).
- Vermeulen, F., *The Immigrant Organising Process : Turkish Organisations in Amsterdam and Berlin and Surinamese Organisations in Amsterdam, 1960-2000* (Amsterdam 2006).
- Verwey-Jonker, H. (red.) *Allochtonen in Nederland. Beschouwingen over de gerepatrieerden, Molukkers, Surinamers, Antillianen, buitenlandse werknemers, Chinezen, vluchtelingen, buitenlandse studenten in onze samenleving* (Den Haag 1971).
- Vijgen, J., L. de Klerk en J. van de Ven, 'Woongeschiedenissen van migranten : Turken en Surinamers in Eindhoven en Amsterdam : een onderzoek in opdracht van het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer', *Universiteit van Amsterdam, Instituut voor Sociale Geografie* (Amsterdam 1986).
- Vogel, J. en L. Lucassen, *Nabije vreemden : een eeuw wonen en samenleven* (Den Haag 2005).
- Vosters, T. 'VluchtelingenWerk Nederland: een studie over 35 jaar beleidsbeïnvloeding. MA thesis. 2015.
- Walaardt, T., *Geruisloos Inwilligen: argumentatie en speelruimte in de Nederlandse asielprocedure, 1945-1994* (Hilversum 2012).
- Wentholt, R., 'Maatschappelijke achtergronden en factoren', in: R. Wentholt (eds.), *Buitenlandse arbeiders in Nederland. Een veelzijdige benadering van een complex vraagstuk* (Leiden 1967).
- Werf, S. van der, *Werken aan wonen : volkshuisvesting in Nederland* (Bussum 2009).
- Witte, R., *Al eeuwenlang een gastvrij volk: racistisch geweld en overheidsreacties in Nederland (1950-2009)* (Amsterdam 2010).

Krantenartikelen per jaar

Krantenartikelen 1956

1. 'Huisvesting vluchtelingen', *De Tijd : godsdienstig-staatkundig dagblad*, 03-12-1956.
2. 'In totaal 3.000 vluchtelingen? Werkgelegenheid genoeg', *De Tijd : godsdienstig-staatkundig dagblad*, 19-11-1956.
3. 'Selectie derde groep Hongaren in Oostenrijk', *Het Parool*, 06-12-1956.
4. 'Werk in overvloed voor de Hongaarse vluchtelingen', *De Telegraaf*, 08-12-1956.
5. 'Hongaren uit Zeeuws kamp weggelopen', *de Volkskrant*, 01-12-1956.
6. 'Vrijmoedig commentaar', *De Tijd : godsdienstig-staatkundig dagblad*, 27-11-1956.
7. 'Bij Stork is werk voor vijftig Hongaren', *Trouw*, 04-12-1956.
8. 'Ultimatum van Sociale Zaken: Hongaren naar Zeeuws kamp; anders terug naar Oostenrijk', *de Volkskrant*, 03-12-1956.
9. 'Oplossen', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 04-12-1956.
10. 'Twentse industrie kan 1500 Hongaren plaatsen. Huisvesting vormt een probleem', *Algemeen Handelsblad*, 07-12-1956.
11. 'Ontevreden Hongaren liepen weg uit kamp te Biggekerke', *Het Vaderland*, 01-12-1956.
12. 'Door de modder', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 24-11-1956.
13. 'Trein bracht 630 Hongaren', *de Volkskrant*, 26-11-1956.
14. 'Prinses Wilhelmina biedt villa aan voor Hongaren', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 23-11-1956.
15. 'Hongaren kregen villa van prinses Wilhelmina', *De Telegraaf*, 23-11-1956.
16. 'Ultimatum aan 17 Hongaren. Terug naar Biggekerke of terug naar Oostenrijk', *Het Parool*, 03-12-1956.
17. 'Zeeuwen gevraagd Hongaren te huisvesten', *Het Parool*, 01-12-1956.
18. 'Minister Suurhoff bij Hongaren. Grootste zorg: werk en huisvesting arbeiders', *Het Parool*, 15-11-1956.
19. 'De Hongaarse vluchtelingen in Biggekerke', *Gereformeerd gezinsblad*, 04-12-1956.
20. 'Huisvesting onvoldoende? Hongaarse vluchtelingen uit Zeeuws kamp weggelopen', *Algemeen Handelsblad*, 01-12-1956.
21. 'Duizend Hongaren aan het werk', *Trouw*, 10-12-1956.

22. 'Trein met vertraging vertrokken. Vannacht arriveert de tweede groep', *de Volkskrant*, 17-11-1956.
23. Niet dreigen', *de Volkskrant*, 04-12-1956.
24. 'Voor veel Hongaren is nog dak nodig', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 29-12-1956.
25. 'Zes maanden zorg voor Hongaars kamp', *De Tijd : godsdienstig-staatkundig dagblad*, 19-12-1956.

Krantenartikelen 1975

1. 'Zevenaar wil geen woonruimte voor Surinamers afstaan', *Trouw*, 20-08-1975.
2. 'Rotterdam vraagt extra mankracht voor rijksgenoten', *Het Parool*, 15-08-1975.
3. 'Minister belooft geld voor opvang rijksgenoten', *de Volkskrant*, 17-10-1975.
4. 'Oude Westen: 'Los nu woningnood Surinamers op'', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 11-10-1975.
5. 'Noodbrigade huisvesting Surinamers', *NRC Handelsblad*, 07-06-1975.
6. 'Alphen aan den Rijn weigert groep Surinamers', *Algemeen Dagblad*, 02-09-1975.
7. 'Surinamers gaan manifesteren in Marcanti', *Het Parool*, 13-11-1975.
8. K. Bagijn, 'Verbod van rechtse partijtjes eerste doel. Comité tegen racisme', *Het Parool*, 04-03-1975.
9. 'Hoek twijfelt over opvang Surinamers', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 04-10-1975.
10. 'Stichting wil geld voor terugkeer van Surinamers', *De Telegraaf*, 24-02-1975.
11. 'Werk en onderwijs in gedrang. Huisvesting Surinamers krijgt alleen aandacht', *Trouw*, 12-09-1975.
12. 'Gedeelte van Skyway jaar voor Surinamers', *NRC Handelsblad*, 12-09-1975.
13. 'Deel seminarie voor opvang van Surinamers', *de Volkskrant*, 31-10-1975.
'Vier grote steden voor overleg naar Den Haag', *Algemeen Dagblad*, 08-08-1975.
14. 'Geef geld voor plan Schmitz', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 15-03-1975.
15. 'Opvang Surinamers stagneert 'Langzamerhand in doolhof zonder uitweg'', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 31-05-1975.

16. 'Samen 1100 huizen in hele land Genoeg woningen voor Surinamers', *De Telegraaf*, 28-04-1975.
17. 'Surinamers onvermijdelijk naar oude wijken', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 25-10-1975.
18. 'Surinamers beschuldigen predikant van ophitsing', *Algemeen Dagblad*, 13-09-1975.
19. 'Stavenisse', *Het Parool*, 11-09-1975.
20. 'Oost tegen opvangcentrum Surinamers', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 09-09-1975.
21. 'Sociale dienst kan toeloop rijks- genoten niet aan', *Algemeen Dagblad*, 15-08-1975.
22. 'Van Doorn voor Surinaams remigratie-plan', *de Volkskrant*, 16-08-1975.
23. 'Surinamers zijn welkom', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 24-09-1975.
24. 'Miljoenen voor Surinamers', *Algemeen Dagblad*, 28-03-1975.

Krantenartikelen 1979

1. 'Oldenzaal biedt opvang aan voor Vietnamezen', *de Volkskrant*, 23-06-1979.
2. 'Definitief onderdak vluchteling grootste probleem', *NRC Handelsblad*, 10-07-1979.
3. 'Oldenzaal wil honderd vluchtelingen opnemen', *Trouw*, 04-07-1979.
4. 'Zwolle werkt aan huisvesting van aantal Vietnamezen', *Trouw*, 13-01-1979.
5. I. Crul, 'Vietnamezen: graag zelfstandig', *NRC Handelsblad*, 10-07-1979.
6. 'Zwolle helpt Vietnamezen', *de Volkskrant*, 13-01-1979.
7. 'Ootmarsum heeft al huisvesting voor bootmensen', *De Telegraaf*, 03-07-1979.
8. 'Vietnamezen snel vertrouwd met onze samenleving', *Trouw*, 24-07-1979.
9. G. van de Kreeke, 'Vietnamees schrok van hulpverleners', *De Telegraaf*, 30-11-1979.
10. '1000 bootmensen komen', *Algemeen Dagblad*, 30-06-1979.
11. 'Vijftig huizen aangeboden voor opvang Vietnamezen', *Nederlands dagblad*, 13-07-1979.
12. 'ZOA huisvest voor heet eerst in Nederland Vietnamees gezin', *Nederlands dagblad*, 30-11-1979.
13. 'Huisvesting Vietnamezen is probleem', *Het Parool*, 02-10-1979.
14. K. Jansma, 'Vietnamese families hartelijk in Harlingen ontvangen', *Het Parool*,

- 25-06-1979.
15. 'Werkgroep wil meer vluchtelingen toelaten', *de Volkskrant*, 07-07-1979.
 16. 'Naar Nederland 2300 bootmensen', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 02-10-1979.
 17. 'Neem niet zomaar een vluchteling', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 19-07-1979.
 18. 'Bootmensen', *Algemeen Dagblad*, 30-06-1979.
 19. 'Nu sprake van toelating 1000 Vietnamezen', *Het Parool*, 29-06-1979.
 20. 'Bootmensen in Nederland zeer gedisciplineerd', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 24-07-1979.
 21. H. de Mari, 'Bootvluchtelingen dupe van ordinaire ruzie', *De Telegraaf*, 19-12-1979.
 22. G. Voituren, 'Voor Vietnamezen wordt niets aan toeval overgelaten', *Algemeen Dagblad*, 07-07-1979.
 23. 'Bootvluchtelingen in Westland gearriveerd', *Trouw*, 24-10-1979.
 24. P. Schumacher, 'Overheid helpt vluchteling meer dan gastarbeider', *NRC Handelsblad*, 16-10-1979.
 25. O. Garschagen, 'Groep Vietnamezen vindt nieuw thuis. Weigeren zou onbeleefd zijn', *de Volkskrant*, 14-07-1979.

Krantenartikelen 1993

1. 'Vluchtelingen willen blijven: 's-Gravendeel zoekt huizen', *Trouw*, 14-07-1993.
2. 'Roep om 15.000 huizen voor vluchtelingen', *Algemeen Dagblad*, 30-04-1993.
3. Bolkestein bezig met stemmingmakerij', *Nederlands dagblad*, 11-03-1993.
4. F. Boogaard, 'Bezwaren tegen quota-regeling voor migranten', *Algemeen Dagblad*, 10-03-1993.
5. F. Siddiqui, 'Draagvlak voor integratie en huisvesting kalf af', *Trouw*, 10-11-1993.
6. F. Pruijm, 'Door voorrang asielzoeker bij huisvesting wachttijd op huis 8 maanden langer', *De Telegraaf*, 03-03-1993.
7. Ontheemdenregeling voor ex-Joegoslaven verlengd', *de Volkskrant*, 31-03-1993.
8. 'Humanitaire hulp', *NRC Handelsblad*, 12-08-1993.

9. '50 000 huizen tekort. Kabinet en VNG op zoek naar onderdak vluchtelingen', *Trouw*, 22-01-1993.
10. 'Extra geld voor huisvesting van vluchtelingen', *NRC Handelsblad*, 06-03-1993.
11. 'd'Ancona: verhaal van Bolkestein deugt niet', *Trouw*, 11-03-1993.
12. 'd'Ancona beschuldigt Bolkestein van hetze', *De Telegraaf*, 11-03-1993.
13. 'Plan van kabinet en gemeenten: duurdere woning met huursubsidie voor asielzoeker', *De Telegraaf*, 22-01-1993.
14. 'Nieuw: het tijdelijke asielzoekerscentrum', *Trouw*, 14-07-1993.
15. 'Kok hekelt variaties op thema 'Nederland is vol'', *Nederlands dagblad*, 30-10-1993.
16. R. de Jong, 'Wie zegt dat Nederland vol is?', *Het Parool*, 17-07-1993.
17. 'Bosniërs', *Trouw*, 04-12-1993.
18. M. Schmidt, 'Joegoslaven willen ook caravan', *Het Parool*, 13-07-1993.
19. R. Gollin, 'Aanpoten om ontheemden af te werken', *de Volkskrant*, 14-04-1993.
20. 'Wachttijd wordt 3 à 4 weken langer', *Trouw*, 24-07-1993.
21. B. Blokker en H. Moll, 'Mogelijkheden voor opvang zijn opnieuw uitgeput', *NRC Handelsblad*, 12-07-1993.
22. R. Gollin, 'Ontheemden in de rij voor het roze document', *de Volkskrant*, 02-06-1993.
23. J. Trommelen, 'Spreiding asielopvang zit al langer in de pen', *de Volkskrant*, 29-10-1993.
24. R. de Jong, 'Je haalt de oorlog zo in huis', *Het Parool*, 04-12-1993.
25. 'Van Mierlo steunt en kritiseert uitspraken burgemeester Gruijters', *Trouw*, 01-11-1993.

Krantenartikelen 2015

1. C. Rosman, 'Wanneer kan ik mijn gezin naar Holland laten komen?', *Algemeen Dagblad*, 30-09-2015.
2. C. Rosman, 'Oude' Syriërs in Nederland wantrouwen nieuwe garde', *Algemeen Dagblad*, 31-10-2015.
3. C. Rosman, 'Er zijn nu al niet genoeg huizen voor asielzoekers', *Algemeen Dagblad*, 15-05-2015.
4. T. Koelé, '250 vluchtelingen, is dat echt te veel?', *de Volkskrant*, 24-04-2015.
5. J. Chorus, 'De IND wil niet geholpen worden', *NRC Handelsblad*, 30-12-2015.

6. S. van der Walsum, 'Zorgplicht', *de Volkskrant*, 02-04-2015.
7. S. Khader en W. Thijssen, 'Niet alle Syriërs zijn terroristen', *de Volkskrant*, 16-11-2015.
8. M. Huygen, 'Geef Syrische jongere een horizon', *NRC.NEXT*, 03-11-2015.
9. M. de Koning, 'Lachende poses en decorum verhullen kille uitruil belangen', *NRC Handelsblad*, 19-10-2015.
10. R. Koops, 'Taal leren en dan werken'; CDA wil asielzoekers inzetten in bloementeel', *De Telegraaf*, 11-09-2015.
11. M. de Koning, 'Op 't zesde zintuig naar Europa varen', *NRC Handelsblad*, 05-09-2015.
12. M. Huygen, 'Door asielregels dreigt opnieuw langdurige werkloosheid ; Snel naar school, anders dreigt de bijstand', *NRC.NEXT*, 16-12-2015.
13. T. Koelé en C. Vos, 'Nieuwe opvang asielzoekers in zicht', *de Volkskrant*, 01-09-2015.
14. W. Wit, 'Gevaar dat vlam in de pan slaat'; Hoogleraar slaat alarm over huisvesting', *De Telegraaf*, 06-10-2015.
15. I. Hidding, 'Geachte redactie', *de Volkskrant*, 31-03-2015.
16. J. Maes, 'PvdA en VVD in clinch over komst vluchteling; Asielzoekerscentrum ook in gemeente Houten splijtzwan', *De Telegraaf*, 02-09-2015.
17. B. Dirks en J. Visser, 'Je bent een vluchteling en je wilt er snel bij horen...', *de Volkskrant*, 20-10-2015.
18. W. van Meteren, 'Met gewone huizen lukt het niet', *Trouw*, 13-10-2015.
19. A. Reekers, 'Vluchtelingen', *De Telegraaf*, 12-09-2015.
20. M. de Boer, 'Zij trekken scheuren door Europa', *Trouw*, 03-09-2015.
21. P. van der Steen, 'Nee, minder vluchtelingen', *NRC.NEXT*, 15-09-2015.
22. A. van Eijnsden, 'Zet Syriërs niet tussen Joden', *Nederlands Dagblad*, 14-10-2015.
23. L. Lucassen, 'Die vluchtelingen zijn er - profiteer en dan ook van!', *NRC Handelsblad*, 12-09-2015.
24. C. Huisman, 'Vooral geen wij-zijgevoel laten ontstaan', *de Volkskrant*, 17-08-2015.
25. W. van Meteren en B. Zuidervaart, 'Kanttekeningen bij het asielalarm', *Trouw*, 19-08-2015.

Overige krantenartikelen

- ‘Asielzoekers kunnen sneller aan het werk. Kabinet en gemeenten: grijp die kans’, *de Volkskrant*, 15 december 2021.
- Bartels, V. en V. Triest, ‘Grote druk van asielzoekers op huisvesting, gescheiden ouders naar daklozenopvang’, *De Telegraaf*, 12 januari 2021.
- Bartels, V. en L. Brandsema, ‘Rondvraag van de Telegraaf leert: Tweede Kamer wenst stevigere ingrijpen door de overheid’, *De Telegraaf*, 18 november 2022.
- Frijters, S., R. Kuiper en X. van Uffelen, ‘Zeven gemeenten bieden geen enkele vorm van opvang’, *de Volkskrant*, 20 oktober 2022.
- Hartog, T. den, ‘Migrant zet woningmarkt verder onder druk, vreest Nederlander’, *Algemeen Dagblad*, 20 januari 2020.
- Hartog, T. den en H. van Soest, ‘Rutte belooft krimp immigratie’, *Het Parool*, 21 november 2022.
- Hochstenbach, C., ‘Niet migranten, maar politici veroorzaken het woningtekort’, *OneWorld*, 31 augustus 2021. <https://www.oneworld.nl/lezen/discriminatie/sociaal-onrecht/niet-migranten-maar-politici-veroorzaken-het-woningtekort/>
- Huisman, C., ‘Tijdelijk wonen als oplossing voor de lange termijn’, *de Volkskrant*, 27 oktober 2022.
- Remie, M., ‘Statushouder legt extra druk op vastgelopen woningmarkt’, *NRC*, 14 september 2021.
- Rigter, N., ‘Indrukwekkend dieptepunt’ opvangcrisis Ter Apel: mensen slapen buiten’, *De Telegraaf*, 11 mei 2022.
- Rueb, T. en Y. Oulad Messaoud, ‘Pikken migranten echt ‘onze’ woningen in?’, NPO3 Propaganda. <https://www.npo3.nl/pikken-migranten-echt-onze-woningen-in>. Datum onbekend.
- Suriname al 1 juli ‘75 onafhankelijk. Iedere maand “meegenomen”’, *De Telegraaf*, 3 september 1974. Geraadpleegd op Delpher op 12-01-2022.
- Stoffelen, A. en I. de Zwaan, ‘Waar zijn al die Syrische terroristen waar we in 2015 voor werden gewaarschuwd?’ *De Volkskrant*, 28-8-2020.
- Ten Heije, S., ‘Woonakkoord gesloten voor bouw van 1 miljoen huizen’, *Algemeen Dagblad*, 17 februari 2021.

Triest, V., 'Stapel asioldossiers groeit; Speciale werkgroep haalt achterstanden IND niet in', *De Telegraaf*, 22 oktober 2020.

Trommelen, J., 'Waarom Nederland niet vol is', *De Volkskrant*, 28 juli 1993. Geraadpleegd op Delpher op 12-01-2022.